శ్రీ

కళ్యాణరాఘవము

ఆఱంకముల నాటకము.

ఇది

ప్రచండచాణక్యము; నర్మదా పురుకుత్సీయము మొదలగు

నాటకముల రచించిన,

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారిచే

రచియింపఁబడి,

తణుకు

శ్రీ సౌదామినీముద్రాక్షరశాలయందు ముద్రింపఁబడి

ప్రకటింపఁబడియె.

1915.

 మొదటికూర్పు 1000 ప్రతులు.

వెల 0—౮—0.

పీఠిక

శ్రీకల్యాణరాఘవమను నీనాటకమును 1910 సంవత్సరములో నేనానెగొంది సంస్థానమున నున్నప్పుడే యారంభించితిని. కాని మొదటి యంకము మాత్రమే యప్పుడు వ్రాసితిని. 1915 సంవత్సరములో జనవరి నెలలో శ్రీఉయ్యూరుసంస్థానప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటాద్రి అప్పారావుబహద్దరుగారి ప్రోత్సాహమున మిగిలిన యంకములు వ్రాసి పూర్తిచేసితిని. ఇదివఱకుఁ బట్టభంగ, వనవాసవిజయ రాఘవములు వ్రాసియుంటిని కాన దీనితో శ్రీమద్రామాయణమునంగల షట్కాండములలోని కథను రూపకరూపముగ నొనరించినవాఁడనైతిని. ఉత్తరరాఘవమును వ్రాయఁదలఁచుకొనలేదు.

నన్నుఁ బోషించు ప్రభువులగు శ్రీరాజా వేంకటకుమార మహీపతి సూర్యారావుబహద్దరు వారీగ్రంథమును దమసొమ్ముచే నచ్చుయించిరి. ఆంధ్రభాషాభిమానులు, ననేకకవిపండిత పరిపోషకులు నత్యంతవితరణశీలురు, శ్రీపిఠాపురసంస్థాన ప్రభువులునగు వీరికి, వీరి కుటుంబమునకు, శ్రీపరమేశ్వరుఁడు దీర్ఘాయురారోగ్యసకలసంపత్సౌఖ్యసమృద్ధులనిచ్చి రక్షించుగాక.

శ్రీరామకృష్ణపరమహంసచరిత్ర శ్రీగౌరాంగచరిత్రాద్యుత్తమగ్రంథరచయితలును, నాకుఁ జిరకాలమిత్రులునగు బ్రహ్మశ్రీ కూచి నరసింహముగారు దీనికి సంక్షేపప్రస్తావనలను వ్రాసియిచ్చిరి. వారికనేకవందనము లాచరింతును.

12—3—15
పిఠాపురము.

పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావు.

ఈనాటకమునందువచ్చు పాత్రములు.

పురుషులు.

దశరధుఁడు—కోసలదేశాధిపతి.

రాముఁడు— లక్ష్మణుఁడు—	దశరధపుత్త్రులు.
విశ్వామిత్రుఁడు— వశిష్ఠుఁడు—	ఋషులు

నారాయణుఁడు—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకుని పురోహితుఁడు.

శంకరుఁడు—వశిష్ఠశిష్యుఁడు.

జనకుఁడు—మిధిలానగరాధినాథుఁడు.

శతానందుఁడు—జనకునిపురోహితుఁడు.

స్త్రీలు.

కౌసల్య— సుమిత్ర— కైక—	దదరథునిభార్యలు.

కావేరి—కౌసల్యదాసి.

రుచిర—కైకదాసి

తాటక—రాక్షసాంగన.

సీత—రామునిసతి.

మృదుల—సీతచెలిమికత్తె.

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ప్రస్తావన.

నాంది.

మ. నవనీలోత్పలకాయుఁ డాజానుబాహుండై ♦ స, త్త్యాగశౌర్యంబుతో
సవనంబున్ రక్షించి, గాధిసుతుని ♦ సంతుష్టుఁ గావించి, శం
భుచాపంబవలీలఁ ద్రుంచి, సిరియౌ ♦ భూపుత్రిం గొన్నట్టి, రా
ఘవరాముండు, దయాబ్ధి మీకొసఁగుత ♦ న్గల్యాణముల్నిత్యమున్.

(నాంద్యంతమున సూత్రధారుఁడు తెఱవంకఁ జూచి)

సూత్ర—సఖీ! ఇటొకసారి రమ్మా.

(ప్రవేశించిన నటిం జూచి)

ప్రేయసీ! పానుగంటి లక్ష్మీనరసింహరావుగారు పండ్రెండవ నాటక మొకటి కొత్తగా వ్రాసినారు. తత్ప్రదర్శనకార్యమందు నీవు నాకు సహాయురాలవగుదువని నాశతో నిన్నిప్పుడు పిలిచితిని.

నటి—అసహాయశూరులకు సాహాయ్యము నిమిత్తమాత్ర మైనను నాయందలిదయచే, గౌరవము చేసినట్లుఁ దోడ్పడుమంటిరి. కాని యీనాటకమేదో సెలవిచ్చెదరా?

సూత్ర—

గీ. పవిత్ర రామాయణ గ్రంథ ♦ బాలకాండ
మందలికథను దెల్పక ♦ ల్యాణరాఘ
వంబునానొప్పు నొకనాట ♦ కంబు కంబు
కంఠ! యిది, సర్వశుభదాయి ♦ కంబుమనకు.

నటి—(నవ్వుచు) ఇచటనా? అచటనా?

సూత్ర—అట్లనెదవేమి?

నటి—ఇచట నేయయిన యెడల, నెన్ని నాటక ప్రదర్శనములు గావించినను గనుబొమలమీఁది వాసివలెనొక్కరీతిగ నుంటిమిక దా?

సూ—ధనవంతులము గాలేదనియా నన్నుఁ బరిహసించు చున్నావు?

అ॥ ధనమెసుఖదమందుఁ ♦ దలఁతు వే,ధనులలో
నతిదరిద్రుఁ డెంతొ ♦ నధిక దుఃఖు
లైనవారుగలరు; ♦ కానసుఖంబునొ
సంగఁగల్గు కీలను ♦ సాటిలేదు.

న—పరిశోధిత్రిసందర్భము బాగుగనున్నది! అటులేని మీరా "సర్వశుభదాయకము" తెల్పఁగావలయునుఁగాని నాటకమెట్లగును?

సూ—నీ పాంకుగుంట చిక్కులు పెట్టుకొంటివుసుమా!

గీ. చేసిచేసర్వసుఖములు ♦ మానవునకుఁ
జేసురునొయట్టిదేత్రి దె ♦ ల్చియిడు నీవ
విధి నాటకి, సుంగుచే ♦ వివిధసౌఖ్య
దాయకంబిదియనవచ్చుఁ ♦ దోయజాక్షి!!

న—సరే! తెలిసినది, లేనివియున్నట్లే తలఁచుకొనిసంతసిం

చుట్టకదాతృప్తి! అట్టిభావనాజన్య మహానందప్రవాహంబున నోల లాడ్చునాటకముగాన "సర్వశుభప్రద" మంటిరి కాఁబోలు.

సూ—ఓ! గడుసుదానా! నన్నెక్కడనుండి యెక్కడకీడ్చు కొనిపోవుచుంటివి! పావనగ్రంథసంభాషణము భావజానందములో విరమింపఁజేసితివే! నీవేనన్ను జయించితివి. పోనిమ్ము. ఈప్రపంచ మందాఁడు వారి కోడనివా రెవరు?

గీ. క్రూరసనా రాచవితతికి, ♦ ఘోరకదన
రవములకు,జంకనట్టివీ ♦ రపురుషుఁడును,
గలికికొఱ్ఱవ్రాఁడిచూపుఁదూ ♦ పులకు,ఁజిలుక
పలుకులకుసోలిదాసుఁడై ♦ పడునుగాదె!

నటి—మీరుమాత్రమూఁడువారుకారా? కల్లమీసములతోఁ గట్టికత్తులతోనావారాఁడువారికోడిరి. దానికేమిగాని, యీశృంగార ప్రసంగమింతటితోఁ గట్టిపెట్టి, కథానాయకుఁడును బతితపావనుండు నగు శ్రీరామచంద్రమూర్తింగూర్చి యొకింత చెప్పఁ; డదివిని నాటక ప్రదర్శనమునకుఁ బోయెదను.

సూత్ర—ప్రియురాలా! మంచిత్రోవకు వచ్చితివి. శ్రీరామ మహిమ యడుగుటకుం జెప్పుటకుఁగూడఁ దగినది. కానిపూర్ణముగఁ దృప్తికరముగ వర్ణింప నా కశక్యము.

గీ. అవనిరక్షింపదయతోడ ♦ నవతరించి
నట్టియాసచ్చిదానంద ♦ మైనతండ్రి,
రామచంద్రుఁడుమనయంత ♦ రంగములకు
లొంగని యమేయుఁడెట్లు ప ♦ ల్కులకులొంగు!

గీ. కానిపూర్వపుణ్య ♦ కర్మ ఫలంబున
నసుభవింపఁ గలిగి ♦ రామమాహాత్మ్య
పైనిగల్గు భక్తి ♦ వలన జనించిన
యమృతమంజనా సు ♦ తాదు, లింతి!

మఱియు, నాబహిఃప్రాణమా! ఒక రహస్యముఁజెప్పెద వినుము.

సీ. జనకాది బంధు నా ♦ శనవిపన్నగున్నలై
దిక్కులేకేడ్చెడు ♦ దీనులకును
బట్టినదెల్లను ♦ భస్మమైపోయెడు
భగ్నసంకల్ప ని ♦ ర్భాగ్యులకును,
వచియింపరాని దు ♦ ష్పాతకంబులుసల్పి
కుళ్ళికుళ్ళి తపించు ♦ కుజనులకును
జదివినకొలఁదిని ♦ సందేహచిత్తులై
యూఁగులాడువిపశ్చి ♦ దుత్తములకు.

ఆవె, నట్టియిట్టివారి ♦ కనసేల? నానా, భ
వార్తులైనవారి, ♦ కిష్టసౌఖ్య
కాములెల్లరకును ♦ గనకాంగి! గిట్టిగా
నమ్మ! దిక్కురామ ♦ నామమొకటె ॥

న—ఔను, నాథా! ఈయనరామాయణ నాటకములోను
చోనాకుఁ గాయకష్టములుగూడ నగపడుటలేదు.

సూత్రి—ప్రియురాలా! అదిరొకవింతగాదు.

గీ. మనసునకు దేహంబునకు స ♦ బంధమున్న
యంతదాఁక నెతను బాధ ♦ లంటు నరుల;
భక్తిభరితాత్మ తనువును ♦ బాసియెపుడు
వేఱగునో, తనుబాధలు ♦ నీడునప్పుడె.

నటి—ఆహా! ప్రాణేశా? ఈ రామాయణనాటకము లుభయతారకములుగదా!

సూత్రి—నిన్నును నన్నే కాదు. లేఖకపాఠకద్రష్ఠ ప్రదర్శకాదులనందఱఁ దరింపఁజేయ సమర్థములు.

నటి—నిజముగా నేనెంతో ధన్యురాలను.

గీ. దశరథక్ష్మాతలేంద్రుండు ♦ తనసతులకుఁ
దెచ్చిపాయస మర్మిలి ♦ నిచ్చినట్లు
నాకుఁ గరుణించి యిడితిరి ♦ నాథ! యిపుడు
పరమపావనమౌ రామ ♦ భక్తిసుధను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

కల్యాణరాఘవము.

ప్రథమాంకము.

(ప్రవేశము— దశరథుఁడు, కౌసల్య, సుమిత్ర, కైక.)

దశ—సఖులారా! ఋశ్యశృంగునార్త్విజ్యమునఁ జేసిన జన్నము దైవకటాక్షమునఁ బూర్తియయినది. ఇదిగో పాయసము. యజ్ఞదేవదత్త ప్రసాదము. దీనిని మీరు భుజియించి గర్భముల ధరింపుఁడు.

కౌ—మహానందము. మడుఁగుబట్టలధరించి శుచిగ నున్నారము. తామె మాకొసఁగుఁడు. భుజింతుము.

దశ—కౌసల్యా! ఈపాయసమున నీకెంత కావలయును?

కైక—ఏమైన మధురపదార్థమితరులకుఁ బంచియిచ్చుచో ముందుగాఁ జిన్నవారిముచ్చటఁ దీఱుట మంచిపని కావున నాథా! మీరు మాయక్కగారి నొనర్చిన ప్రశ్నమును నన్నేయొనర్చిన యెడల సంతసంబె బాగుగ నుండునేమో?

దశ—కైకా! కేవల రుచిప్రధానమై కడుపు నింపించుకొనుటకుమాత్రమే పనికివచ్చు నైహిక పదార్థమును బంచిపెట్టునపుడు నీవనినట్లు చేయవచ్చునేమో కాని దైవప్రసాదితమగు నీపవిత్రవస్తువును గూర్చి నీవు చెప్పినయేర్పాటు పనికిరాదేమో!

కై—దైవ ప్రసాదమునకందఱును సమానాధికారులే కదా! అట్టిచోఁ బెద్దచిన్న భేదమేల చేయవలయును? కావున ముగ్గురకును సమానముగాఁ బంచిపెట్టుము.

సు—చెల్లెలా! వారి యిష్టానుసారము వారే యాచరింతురు. నీబోధనమేల?

కై—నేను నీకేమియు బోధింపలేదు. నీవు నన్ను మందలింపవలసినపని లేదు.

కౌ—(అపవారించి సుమిత్రతో) చెల్లెలా! ... రకుండుము. మనకు భర్తతోఁగాని చెల్లెలితోఁగాని వాదమేలనా? ఏదైవకటాక్షమునఁ బాయసపాత్రము నాథునకులభించినదో యాదైవకటాక్షము చేతనే యది మనముగ్గురకు దైవమువిధించిన యేర్పాటు ననుసరించియే సిద్ధించును.

సు—(అపవారించి, కౌసల్యతో) అందరకంటె భర్తకధికానురాగాస్పదమ నని కాఁబోలు నీతివాక్యబోధనమారంభించినది.

కౌ—(అపవారించి సుమిత్రతో) భర్తయందుఁగల చనవున నామె యేమయినఁ బల్కినచో మన మన్యథా యెంచఁదగదు.

కై—నాథా! ఊరకుంటిరేల? ముగ్గురకు మూఁడుసమభాగములుచేసి యిచ్చుటయే న్యాయముకాదని తోఁచినదా యేమి?

దశ—కైకా! అట్లు తోఁచినఁ దప్పుగాదని తోఁచుచున్నది.

కైక—అటులైన నాకందరకంటె దక్కువనిచ్చెదవా?

సు—చెల్లెలా! ఈపాయసముతో వాఁకలిదీర్చుకొనఁదలఁచితివా? ఇది దైవదత్తమగు పదార్థము. కొంచెము భుజించిననేమి విశేషముగ భుజించిననేమి? గిండెడు పాలగాఁ ముతీర్థముఁ ద్రాఁగినఫలమొకయుద్ధరిణెఁడుతీర్థము ద్రాఁగిన ఫలముకంటె నెక్కుడగునా?

కౌ—(అపవారించి) చెల్లెలా! అడుగనిదే నీవేలమాటలాడెదవు?

కై—అక్కా! మీరిద్దఱు జ్యేష్ఠదేవులు. మీకు పెద్దసంతులు వచ్చినను గిడాగును ధైర్యముతో నెన్నిశ్రీరంగనీతులయినఁ జెప్పఁగలరు. నేను గనీయసురాలను. కనిష్ఠురాలను. అధమురాలను. నీచురాలను. పాపాత్మురాలను. మీరిద్దఱు గారవింపఁగా నేదయిన నొక్క యుచ్ఛిష్టపిండమునిలిపిన నది మీయిద్దఱప్రసాదమని యెంచి కన్నుల కద్దుకొని తినవలసినదానను.

దశ—కైకేయీ! ఎందులకీకోపము? చూడుము. (చేయి పట్టుకొని) నేనుఁ జెప్పినమాటవినుము.

కైక—ఒక్క నీవు చెప్పినమాటల వినుతోడనే నా బ్రదుకు తెల్లవారునా? ఈయక్కగారు చెప్పినమాటవినవలయును. ఆయక్కగారు చెప్పినమాట వినవలయును. కనిష్ఠురాలనై నీయింటఁ బ్రవేశించిన దోషమునకు నాకేచిన్నతనము తప్పును? అనురాగములలోఁ జిన్నతనము. ఉపచారములలోఁ జిన్నతనము. ముచ్చటలలోఁ జిన్నతనము. ముద్దుపులలోఁ జిన్నతనము. మాటలలోఁ జిన్నతనము. మర్యాదలలోఁ జిన్నతనము. బ్రదుకంతలోఁగూడఁ జిన్నతనము. పరములోఁగూడఁ జిన్నతనము.

సుమి—(తనలో) కానిచుఱచుఱచూపులలోఁ బెద్దతనము. సూదుమాటలలోఁ బెద్దతనము. బుడిబుడియేడుపులలోఁ బెద్దతనము. బూకరింపులలోఁ బెద్దతనము. గయ్యాళితనములలోఁ బెద్దతనము. గడుసుదనములలోఁ బెద్దతనము. కొఱుమాటలలోఁ బెద్దతనము. కాటులాటలలోఁ బెద్దతనము.

దశ—(అపవారించి) కౌసల్యా! నీకింతవంతు కావలయునని యడిగితిని. చెప్పనైతివేమి?

కౌ—(అపవారించి) నా చెల్లెలు కైకేయి కోరినంతవంతు నామె కిచ్చి మిగులుదానిలో మీరుఁ దోచినంత నాకుఁ గటాక్షింపుఁడు.

కై—అక్కా! నాకు వంతు నీయవలదని భర్తతో రహస్యముగఁ జెప్పుచున్నావా?

కౌ—చెల్లెలా! నీకే పెద్దభాగము నీయవలసినదని చెప్పుచున్నాను.

కై—నాకంత యాస లేదమ్మా! నాకట్టి పేరాస లేదమ్మా! నాకట్టి దురాశ లేదమ్మా! పెద్దవారైన మీకే పెద్దపెద్దయాశలుండును గాని—

సు—చెల్లెలా! ఎందులకు నన్ను నిందింతువు? భాగముల గూర్చి భర్తగారితో మేమేమైనఁ బ్రస్తావించితిమా? పెద్దవంతులని చిన్నవంతులని సమభాగములని లేనిపోని సిద్ధాంత పూర్వపక్షములన్ని నీవే చేయుచున్నావుకదా! మేమేమైన మాటలాడితిమా?

కై—అయ్యో! మీరు సంగనాములు నాలిముచ్చులు. చలిచీమలు. సన్నసన్న సొన్నాయినోక్కులజాణలు. నన్ను భగవంతుఁడు పెద్దగొంతు, పెద్దకడుపు, పెద్దయాశతో సృష్టించినాఁడు. పాత్రములోని పరమాన్నమునంతయు నేనే భక్షింపవలయుననియెంచుచున్నాననుకొంటిరేమో! నాకేమియు నక్కఱలేదు. మీరిద్దరే భుజింపుఁడు. మీరిద్దరే పుత్త్రులఁ గనుఁడు నాథా! నేను బోవుచున్నాను.

(పోఁబోవును.)

దశ—(ఉస్సురనుచు) అబ్బ! కైకేయీ! ఆగుము. ఎప్పుడును గోపమేనా?

సుమి—(తనలో) బెదరింపులే గాని యెక్కడకుఁ బోవును?

కౌ—(కైకనుఁబట్టుకొని) చెల్లెలా! పోరుము. దైవప్రసాదిత

పదార్థమును నిరాకరించుటదోషము. అమ్మా! నీయిష్టమువచ్చినంత భాగమును నీవు తీసికొనుము. మిగిలినదే మేము భక్షింతుము.

కై — నన్నాక్షేపకుము. అమ్మా! అంతయు మీరే తీసికొనుఁడు. నాకేమియునక్కఱలేదు. మీకుఁగలుగు పుత్త్రులు నాపుత్త్రులు కాక పోవుదురా?

సుమి — చెల్లెలా! నీకుఁగలుగు పుత్త్రులు మాకుమాత్రము పుత్త్రులుగాక పోవుదురా? నీకింతకోపమొందులకు? నీవొక్కతెవే భుజింపుము.

దశ — (చేయిపట్టుకొని) కైకా! పుత్త్రభిక్షకై నేనుదేవునెంత ప్రార్థించితినో పాయసముఁదిని పుత్త్రులఁగనవలసినదని నిన్నంతకంటె నెక్కువగఁ బ్రార్థింపవలయునా?

సుమి — (తనలో) నాథా మీకేలాగునను దప్పదు. విశేషమే మన మేముకూడఁ బ్రార్థింపవలసివచ్చినది.

కైక — నాథా! పొగిడిపొగిడిమాటలచే సంతోషపెట్టఁ బ్రియ [illegible] శోభనమును గలదానవయినను [illegible] [illegible] స్త్రీస్వభావములు, పై కిచకిచలు, లోని ఘుమఘుమ [illegible] లోని వెటకారములు, పైగోషు, లోని మూసు, తెలియలేనంతమందబుద్ధినిగాను. పాయసమిచ్చుటలో నీకుఁబక్షపాతముదయించినది.

దశ — పక్షపాతముగాక సరిగఁబంచియిచ్చెదను.

కైక — సెబాస్. సరిగనిచ్చెదవుకాదా? ఇమ్ము. వలదనినవారెవరు?

దశ — "సరిగ" ననఁగ నీయభిప్రాయమేమి?

కైక—ఇదిగో ఏ పెద్దల కధికభాగములనిచ్చి యధికులఁ జేసి నన్నన్నివిధములఁ జిన్నసేయఁ దలఁచితివో యట్టి మాయక్కలనె యడుగుము.

దశ—ఏమి? సుమిత్రా! నీయభిప్రాయమేమి?

సుమి—నేను పెద్దనుగాను; చిన్ననుగాను. నడిమిదానను. నన్నడుగనేల?

దశ—సతులారా! మీరాలోచింపుఁడు నిష్కారణముగ వైరమొంద వలదు. నేను సరిగఁ బంచియిచ్చెదను.

కైక—"సరిగ" యనఁగ సమభాగములుగ ననిమీయభిప్రాయ మాకు నెడలఁ గానిందు.

దశ—సరిగ యనఁగ న్యాయముగ.

కైక—న్యాయమనఁగ నేమి? మీబుద్ధికి న్యాయమా? మా అక్కలబుద్ధికి న్యాయమా? నాబుద్ధికి న్యాయమా? దైవబుద్ధికి న్యాయమా? ఎవరుచెప్పిన న్యాయము? ఏటిన్యాయము? పాయసప్రదాతయగు యజ్ఞదేవుఁడీ పదార్థమును మాముగ్గుర కొసఁగుమని నాఁడా? లేదా?

దశ—అట్లే సెలవిచ్చినాఁడు.

కైక—అంతేకాని బుద్ధిచేతనాలోచించి న్యాయమనితోఁచిన కొత్త న్యాయము ననుసరించి కొందఱను సంతోషపెట్టి కొందఱ నేడ్పించి యిమ్మని యిన్నిమాటలు చెప్పినాఁడా? ఏమి? మాటలాడ వేమి?

దశ—అట్లు సెలవీయలేదు.

కైక—లేనియెడల నింత సందేహమేల? ఈ యోజనము లేల? ఈతొట్రుపాటేల? నానోరు గొట్టవేయనేల? మీరన్న న్యాయము

న్యాయముకాదు. పెద్దభార్యకొక్కన్యాయము. మాయక్క చెప్పినట్లు నడిమిభార్యకొక్కన్యాయము చిన్నభార్యకొక్కన్యాయమునా? నైవప్రసాదమున కందఱుసమానాన్నములను లోకన్యాయము ననుసరించి పంచిపెట్టుము.

దశ—కైకా! బ్రాహ్మణుల కనేకపర్యాయములు నీవుదాన దక్షిణాదుల నిప్పించితివికదా! పెద్దలకు చిన్నలకొకరీతినే యిప్పించితివా?

కైక—బ్రాహ్మణులకిచ్చినదినాసొమ్ము. నాసొమ్మునను నా యిష్టానుసారముగఁ బంచియిచ్చెదను. నాయనుగ్రహము ననుసరించి యిచ్చెదను. నీభండారములోని సర్వధనమును మాయక్కలకిచ్చిన నైన నేను నోరెత్తుదునా? నీవు నన్నునిరాకరించి మాయక్కల తోడనే కాలక్షేపముచేసినను నేను దైవమును దూఱుచు నీపాద ములయొక్కఁబడి యుండుదాననేకాని యిదియేమియని పలుకవలసిన దాననా?

సుమి—(తనలో) అబ్బా! ఏమిశాంతచిత్తత! ఏమినమానశక్తి! అటులేనాథుఁడు చేసినయెడలయీనాసాకేతపురినిసమూలముగానసముద్ర మునగలుపకమానునువా? కైకమ్మతల్లీ! నాథుఁడునీయెడల సత్యాను రాగుఁడై మాయెడల నొకరీతిగనున్నను మాకు నాథునికిఁ గూడఁ జీవాట్లుతప్పలేదయ్యెను.

కైక—నీయనుగ్రహమును గనఁబఱచుటకు నీయిష్టమునుఁ జూపుటకు నీన్యాయమును జరుపుటకు సంభావనకువచ్చిన ముష్టిబాప నయ్యలకువలె మేము నీబంగారమపేక్షింపలేదే? ఏమణులఁగోరలేదే నీవస్తువేదియును దేవురింపలేదే?

దశ—ఈపరమాన్నము నావస్తువుకాదా?

కైక—ఎట్లు?

దశ—(నవ్వుచు) యజ్ఞపురుషుండు నాకొసంగుటచేనాడి.

కై—మిమ్ముదినుమని మీకిచ్చెనా ?

దశ—(నవ్వుచు) నీవునన్నిట్లు వేఁడుకొని తినుటకు నాకిచ్చి నాఁడు. తెలిసినదా ?

సుమి—(లోనలో) మాతోపాటు.

కై—నాథా! నాం [illegible] ధర్మశ్రీయుం [illegible] నామీఁద [illegible] భేదమును జేయుచుంటివి. నీయు [illegible] కీర్తిగుణులమే! నీసహధర్మచారిణులమే! పుత్త్రభిక్షఁ గోరి మీతోపాటు యజ్ఞము మేమును [illegible] మీతోడనే యజ్ఞదీక్ష మేముగూడ నెఱపలేదా? [illegible] జపదీక్షఁ బాలింపలేదా? [illegible] యజ్ఞఫలమును నీ [illegible] బడసిదా? [illegible] చేసిదా? అటుకాక [illegible] బహువుచే నీకిప్పుడనయినది. కాని నీకేయుం [illegible] మాకిచ్చుటలేదు. మాకిచ్చినది యజ్ఞపురుషుఁడు, [illegible] కనిష్ఠాభేదమా యనకు—

దశ—సరే. ఆయనకు లేదు. మీకట్టిభేద మున్నదందువా ? లేదందువా?

కైక—మీప్రశ్నము నాకు బాగుగఁ దెలియలేదు.

దశ—సుమిత్రా! నాయభిప్రాయమునునీ చెల్లెలికిఁ జెప్పుము.

సుమి—చెల్లెలా! నీవందఱకంటెఁ జిన్నదాననవనియు నీకంటె నేనుఁ బెద్దదాననసియు నీమె సర్వజ్యేష్ఠురాలనియు భేదము మనలో నున్నదా లేదా యని యడుగుచున్నారు.

కైక—అట్లు వ్యత్యాసములేకేమి?

దశ—కావున నేనొక్కసంగతిని చెప్పెదను. వినుఁడు. ఒక పావు గడియసేపు మీరు సవతులమనుమాట మఱచిపొండు. మీరొక్కతల్లి బిడ్డలని యెంచుకొనుఁడు. అన్యోన్య ప్రేమాధిక్యము కలవారని యనుకొనుఁడు. కైకా! ఈపాయసపాత్రము నీచేతికిచ్చెదను. నీవేపంచి యిచ్చుటకు నేనంగీకరించెదను. ఎట్లు పంచియిచ్చెదవో చెప్పుము?

కైక—మేము ముగ్గురము సమముగఁ బంచుకొందుము.

దశ—అట్లుచేయునెడల నీయక్కలయందేమి యౌదార్యమును గనఁబఱచినదానవగుదువు. అదితప్పు. కౌసల్యా! నీవు పంచునెడల నెట్లు చేసెదవు?

కౌ—అందఱకంటెఁ జిన్నచెల్లెలగు కైకకుఁ బెద్దభాగమిచ్చి సుమిత్రకు నంతకంటెఁ దక్కువనిచ్చి యంతకంటెఁ దక్కువభాగము నేను దీసికొనెదను.

దశ—సుమిత్రా! నీవు పంచునెడల నెటుచేసెదవు?

సుమి—(నవ్వుచు) నాకేమియునుంచుకొనకుండ నీయిద్దఱకు చెఱియొకసగమిచ్చెదను.

దశ—నీకో!

సుమి—పిదప వారిభాగములలోఁ జెఱియొకసగమును బుచ్చుకొందును. (నవ్వును)

దశ—ఎంతగడుసుదానవు! సతులారా! ఇదివఱకే వృథగ నాలస్యమయినది. ఇఁక నీపదార్థమును శీఘ్రముగ మీరనుభవింపవలయును. పెద్దభాగముఁ దీసినదానికిఁ బెద్దకొడుకును జిన్నభాగమును దీసినదానికిఁ జిన్నకొడుకును బుట్టునా? కౌసల్య చిన్నభాగము దీసినను నామెకుఁబుట్టుకొడుకు పెద్దకొడుకె. కైకా! నీవు పెద్దభాగమును దీసినను నీకుఁబుట్టుకొడుకు చిన్నవాఁడే. అందుచేనీవు పెద్ద

భాగము పేక్షింపఁదగదు. ఉపేక్షించినలాభమును లేదు. కౌసల్య వయస్సుచే యోగ్యతచేఁగూడఁ బెద్దది. చిరకాలము కాపురము చేసినది. పుత్త్రిలు లేరని మీరాయిరువురకంటె నెక్కువకాలము తపించినది. మీయక్క యగుటచే మీకుఁ బూజ్యురాలు. అందుపై మీయందు నింగంత రానురాగముగలది. ఎన్నఁడును స్వలాభమును గోరుకొనియుండ లేదు. అట్టియీ కౌసల్యాదేవిని నేను మీరుతప్పక గౌరవింపఁదగినది. మనల లోకులు మెత్తురు. మనతరువాతివారు మనలఁగొనియాడుదురు. కైకా! మనసులో నేమియుంచుకొనకుము. పవిత్రమైన ముహూర్తము దాటి పోవుచున్నది. అట్లు తలవంచుకొనుట కాదు. నీచేయి నిటు చెమ్ము. కౌసల్య చేయి పట్టుకొనుము.

కైక—(అట్లు చేయును.)

కౌ—చెల్లెలా! నేను వయస్సుచేఁ బెద్దదాననయినను నీవే నాకంటెఁ బెద్దదానవుగ భావించినిన్ను గౌరవించుచున్నసంగతి నీ వెఱుఁగుదువుకదా! అట్టిచో ననవసరమగు నీగాధ యేల? నీయిష్ట మెట్లో యట్లే కానిమ్ము.

కై—నేను దొందరపడి యేమయిననిన్ననిన యెడల క్షమింపుము. (కౌసల్యను కౌఁగిలించుకొనును.) అక్కా! సుమిత్రా! నిన్నుఁ గూడ నిట్లే కోరుచున్నాను.

దశ—సెబాస్! కైకా! నీకు కోపమెంత శీఘ్రముగఁగల్గునో ప్రసన్నతకూడ నంత శీఘ్రముగ నేకలుగును. వెఱ్ఱికోపమెటులో వెఱ్ఱి దయయునటులే. ఈపాయసకలశము నీచేతిలో నుంచుకొనుము. ఇదిగో పంచుచుంటిని. కౌసల్యా! నీకు దీనియందర్ధభాగము.

కౌ—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలినయర్ధభాగము రెండుభాగములు చేయుచున్నాను.

(చేసి) ఇదిగో! ఒకభాగము. సుమిత్రా! నీది. (సుమిత్రకిచ్చును.)

సుమి—మహాప్రసాదము.

దశ—మిగిలిన భాగమును నీవు దీసికొందువా?

కైక—సుమిత్ర నాకంటె పెద్దదయియుండుటచే నామెకు నాకంటె కొంత యధికభాగము రావలదా?

దశ—అటులయిన నేమిసేయుమంటివి?

కైక—నావంతు రెండు భాగములుచేసి యొక భాగము సుమిత్రకిమ్ము.

దశ—సెబాస్! కైకా! సుమిత్రా! నీవనినట్లు నీకు రెండు వంతులు వచ్చినవి. తీసికో. నీకిద్దఱు కొడుకులు గలుగుదురేమో?

సుమి—(తనలో) ఇద్దఱు పుత్త్రులయినసరే! అనేక శిరస్సులుగలవాఁడయినసరే. కొడుకు పుట్టినఁజాలు.

కైక—నేనీ యష్టమభాగమును దీసికొందును.

దశ—కైకా! నీవు సంతుష్టినొందితివా?

కై—ఆ.

దశ—ఉత్తర క్షణమునుండి మనకు ముచ్చటలపై ముచ్చటలు. వేడుకలపై వేడుకలు. పండుగలపైఁ బండుగలు. ఇక్కడకు మనస్సు శాంతి పడినది. సతులారా! మీరింక భుజింపరేమి?

కౌ—ఇక్కడనేల? భోజనశాలలోనికిఁబోయి యక్కడ కలిసి భుజింతుము.

దశ—సరే. పోదము రండు.

(నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

ద్వితీయాంకము.

(ప్రదేశము—వీథి. ప్రవేశము—కావేరి, రుచిర.)

కావే—రుచిరా! వేగరా! అట్లు లడుగులో నడుగు పెట్టెద వేల?

రుచి—మా యమ్మ కైకమ్మకుఁ గడుపుచేత మందగమనము వచ్చియుండ నాకుఁ గాలిప్రైకునుపుచే వచ్చియున్నది.

కావే—ఇప్పటినుండియే నేల తిరుగుచున్నావు?

రుచి—కడుపుకంటె దొంగనాటి యెక్కువ సలుపున్నదమ్మా.

కావే—మా కౌసల్యకుఁ గడుపు రాలేదా? సుమిత్రకుఁ గడుపు రాలేదా? కైకమ్మ వీరిద్దఱికంటె నెక్కువసుకుమారియా? తానంత "అస్సు ఉస్సు"ఁ బడుచున్నదఁటేమి?

రుచి—కావేరమ్మా! చెప్పినవన్నియు వేమోకాని చూడుము! ఎవరితోడ నయినఁ దిరుగ ననఁబోకుసుమా! నాతోడేసరి. ఇదిగో! ఆ పాయసముఁ దిన్నమరునాఁటినుండియు దయమారంభము. ఒక్కటే వేవిళ్ళు విడి, విరామము లేదు. ఇటుగుటుక. అటు "ఓకర్కు" వెలుతురుకంట బయటకు వీలు లేదుగదా! ఎవ్వరిని జూచిన ససహ్యతగదా! ఇదిగో

మగఁడసఁగ నాలాగునఁ బాలకులాడుదిగదా! ఇప్పుడతఁడసఁగ వట్టి గొంగళిపురుగు. గోకులిబండ ఆనుహో రాజు—పాపము. ఆతనిఁ జూచిన జాలియగును—తన్ను భార్యదగ్గఱకు రానిమ్మని స్తుతిచేయుమని నన్ను బతిమాలుచున్నాఁడు.

కావే—ఇదేమి చోద్యమమ్మా! నెలలునిండిన తరువాతఁగూడ వేవిళ్ళేమిటి? నామేనత్త కేడు నెలలుండుసరికే యారునాఁడుకూడ హెూరెత్తిపోయినది. ఇది మఱియుఁ జిత్రముగనున్నది. ఏమి కొంత లాస్యమ్మగారివమ్మా! ఇదివఱకీలాగునఁ దుబుకుమనలేదుగదా! కాని నీవిప్పుడెక్కడకు వెళ్ళుచున్నావు?

రుచి—సెనగపులుసుకంటెఁ బుల్లనిదేదయినఁ బోయి తెమ్మన్నది. ఎవరినిందుకుగూర్చి యడిగినవారే నవ్వుచున్నారు. చూడు! మనలోనునమాట. నన్నుఁ జేరఁదీసి యయ్యవారలేమనెనో వింటివా? వైకమ్మకంటె గయ్యాళిలభించినప్పుడదికూడ దొరకుననినాఁడు.

కావే—సెనగకంటె పరసుమంచిదని యెవరు నీకూడఁ జెప్పినాఁడా? ఆతనిమాటలెంతైన యెఱుఁగదు! కాని సెనగపులుసుకంటె పుల్లని వస్తువేదో నేనుఁ జెప్పెదను, ఉండు. నోటిదివరనాడుమన్నది. ఏమో ఘృతముసుమ్మి! స్త్రీలకొఱకు ముఖ్యముగఁ జేయఁబడినదఁట! మిగుల రుచింపునఁట ఆపడుమనూనిలో నమ్మలక్కలందఱు చెప్పుకొనినారమ్మా! ఏదో ఘృతము. ఊఁ—ఉండు! పుల్లకవిఘృతము.

రుచి—అబ్బే! అది ఘృతముకాదు. వేవిళ్ళచేత మాందార పోని రుచిగ్రాణశక్తి యెల్లనున్నదో విద్యావిహీనతచేత మాంఛయ్యాపురాలి గుణగ్రాణశక్తియుల్లనున్నది. అదిపుల్లకవికృతము. పుల్లకవిచేఁ జేయఁబడిన నైర్వ్యగ్రంథమో యల్లకాదో. అది తెచ్చి మాండవరాణిగారి మూతికిఁ గట్టినయెడల వేము?

కావే—చదువుకొన్నవారు మీరెక్కడ గట్టుకొనినఁ గట్టు కొందురు; నాకెందులకమ్మా! నేను బోయెదను.

రుచి—వదినా! కోపమా! ఎచ్చటకుఁ బోదలఁచితివో చెప్పవా!

కావే—చెప్పుటకు రహస్యమేమున్నది? మాయమ్మ వసిష్ఠ భగవానుని యాశ్రమమునకుఁబోయి వారచ్చటనున్నారేమో కను గొనిరమ్మన్నది.

రుచి—ఎందులకో !

కావే—నాకుఁ దెలియలేదు.

రుచి—పురుడు శీఘ్రముగ రానై యున్నదని సందేహము చే గురువుగారింటనున్నారో లేదో కనుగొనుమన్నదేమో?

కావే—పురిటికిఁగావలసినదిమంతురసానియా? మహర్షియా?

రుచి—అదేమిమాట ! శిశుజన్మకాలనిర్ణయము మొదలగు పనులకు గురువుగారుండవలదా ? కానిమీయమ్మగారప్పుడేమిచేయు చున్నారు ?

కావే—నేనిటు వచ్చుచుండఁగనే మాచెల్లెలిని బిలిచి "రాజు గారి నిటకురమ్మని కోరితినని చెప్పుము." అని దానితోఁ జెప్పెను.

రుచి—సరి ! ఇఁకనేమి. నేననినదే నిజము. ఈసరికి రాజుగారామెయొద్దకు వచ్చియుందురు. కావున నీవు వేగ పొమ్మ. నేనును బోయియేదియో యొకపుల్లని వస్తువును దీసికొని పోయెదను.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

*

ద్వితీయాంకము.

ప్రదేశము—కౌసల్యాంతఃపురము.

పరివేశము—దశరథుఁడు, కౌసల్య.

దశ—ఏల ?

కౌస—వంగి మీపాదములను శిరమున నద్దుకొనుటకు నాకు మిగుల గష్టముగనున్నది. అందుచే దయచేసి మీపాదములను నా తొడలపైనుంచుఁడు. చేతులనెత్తి కన్నుల కద్దుకొందును.

దశ—ప్రాణప్రియా ! నీవిప్పుడటులు చేయకున్న నేమి ?

కౌస—నాథా ! (గద్గదికతో) ఏమియు లేదు.

(కన్నుల నీరుంచుకొనును.)

దశ—ఆ ! ఆ ! అదేమి కౌసల్యా ! ఏమిలకు ? (మొగము నెత్తి కౌఁగిలించుకొని) హా ! ప్రాణప్రియా !

గీ. చెప్పవా ! చెప్పవా ! నీవు ♦ గొప్పకనుల
కొలుకులను వేఁడి కన్నీళు ♦ లొలుక నేల ?
చెక్కు లెఱుపెక్క నేల ? ♦ సీత్కృతులఁ బె
దవు లాడులనేల గుండెల ♦ దడయు నేల ?

కౌస—(దైన్యముతో) నాథా ! నాకేమియుఁదోచుటలేదు. లోపలనేమియో యావేదనముగనున్నది. గర్భమున నేదియో తళుక్కు మని ప్రవేశించినట్లునది. కనులు చీకటులు గ్రమ్మినవి. అమితముగ

(పరికాశముగా) ప్రాణప్రియా! నీకేమియు భయము లేదు. దైవ కటాక్షమునఁ గులగురులగు వసిష్ఠభగవానుల యాశీర్వాదమున నీవు సుపుత్రుని నేఁడో రేపో కాంతువు.

కౌ—ఇంతవఱకు నేనీబాధ పడుచుండవలసినదా? ఆ! నా వలనఁగాదు.

దశ—(కౌసల్యను ముద్దిడుకొని)

గీ. వార్ధకము దరిసెను సం ♦ ప్రాప్తమైన
చూలుపుణ్యమాయని ముద్దు ♦ రాలితనపు
సీదు ముద్దులుఁ నూలుకొంటి, ♦ నెఱిసొగసులు
మురిపములఁగాంచి తిరుగ ను ♦ ప్పొంగుచుంటి.

కౌ—ఇప్పుడు పరిహాసించుచుంటిరా?

దశ—ప్రియురాలా! క్షమింపుము. ఇప్పుడు నే జేసిన పరి హాసమునకు నీకోడలు చేయిఁబట్టుకొని యిట్టియిట్టిపనులందున నన్నుఁ బట్టింతువుగాసలే. చూడుము. (కడుపుపైఁ జేయినైచి)

గీ. కడుపులోఁ జిన్నిబుడుతఁడు ♦ దుడుకుదుడుకు
మనుచునీటిలో మత్స్యంబు ♦ ననువుఁదోఁప
దళుకు తళుకని స్ఫురియించి ♦ తుళకరించు
మేఘగర్భస్థమగు నెఱి ♦ మెఱుపువలెను.

కౌసల్యా!

గీ. ఎగుమోగంబగు గర్భంబుఁ ♦ దిగఁబడినను
డొక్కలెత్తునుబాసి లోఁ ♦ తెక్కెఁ గడుపు
బడిబడిగ బిగబట్టుచు ♦ ముదుగులివిగో
మురియింకె పసిగనే ప్రసవింతు ♦ వింకనేమి?

నీవు రేపటివఱ కుండనక్కఱలేదు. ఈదినముననే శుభప్రసవమగు చుండుగాక! నీదాసి యొవతెయయిన నక్కడనున్నదా?

కౌ—అందఱను బంపివయిచితిని. ఏల?

దశ—ఏలయందువేల? పిలిపింపవలసినవారిఁ బిలిపించి, వలసిన సన్నాహమంతయుఁ జేయింపనక్కఱలేదా?

కౌ—తొందరపడకుఁడు. ఎవ్వరిని బిలిపింపవలెను. ఇఁక గొంత సేపు చూతము.

దశ—ఇంకఁ జూచునదేమి. (గట్టిగ) కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

కౌస—దానితో నిందుకొఱకని చెప్పెదరాయేమి? వలదు.

దశ—దాసీకయినఁ దెలియకుండనెటులు?

కౌ—ఇప్పటినుండియునా? ఈదాసుల చెవినిఁబడిన ముక్క నీటిపైఁబడిన నూనెచుక్క.

దశ—అటులయిన యిప్పుడేమిచేయుమంటివి?

(నేపథ్యమున) అమ్మా! లోనికిరావచ్చునా?

కౌస—కావేరీ! రావచ్చునుకాని నీవిచ్చటకువచ్చి చేయున దేదియులేదు. జపమగునెడలఁ బూజ్యురాలగు నరుంధతీదేవిగారిట కొకసారి దయచేయుదురేమో కనుఁగొనెదవా?

దశ—(నిమ్మళముగ) జపము వదలియయిన శీఘ్రముగనని చెప్పరాదా?

(నేపథ్యమున) అమ్మా! పోయి చెప్పెదను.

కౌ—సరే.

దశ—వసిష్ఠభగవానునకెప్పుడు వార్త నంపుదము.

కౌస—ఆమె పెద్దది. మిగులఁ దెలిసినది. వచ్చినతరువాతనన్ని యేర్పాటులును సందడి లేకుండ నామెయే చేయును.

దశ—సంతోషమే. నీకింక భయమేమియు లేదుకద.

కౌస—లేకేమి! ఇప్పుడంత బాధ లేకుంటచేస్థిమితతగనున్నాను. ఇదియంతయుఁ గడచి గర్భిణికి తిరుగమీతో సుఖింపఁగలనా?

(నేపథ్యమున) ఆ! ఆ!

దశ—ఆహా! వింటివా? ఎట్టి సదుపశ్రుతియయినదో.

కౌ—కాపేరీ! ఆ. ఆ. యనుచున్నావేమి?

(నేపథ్యమున) దేవిగారు మహారాజుగారియొద్దనేయున్నారా? యని రెండవరాణిగారిదాసిగంగచేసిన ప్రశ్నమునకు ఆ. ఆ. యనుచున్నాను.

కౌ—భగవతియగు నామెతో మనవిఁజేసితివా?

(నేపథ్యమున) ఆ, వచ్చెదననినారు.

కౌ—త్రొందరగ దయసేయుమని చెప్పలేదుకద.

(నేపథ్యమున) ఉ. హు.

కౌ—సరే. పొమ్ము. నాథా! నాచెల్లెలు సుమిత్ర నన్నుఁ జూచుటకయి రాఁదలచి దాసిచేవార్తనంపియున్నదికాఁబోలు. నేను సెలవు తీసికొనవెళ్ళనా?

దశ—నీవు వెళ్లుటయేల? ఆమెయే యిక్కడికి రాఁగూడదా?

కౌ—సరి.సరి. చాలులెండు. నాథా! నేనొకరహస్యపుమాట నడిగెదను. చెప్పెదరా?

దశ—తెలిసినయెడల.

కౌ—సుమిత్రగర్భము కైకమ్మ నాగర్భములవలె లేదేమి?

దశ—లేక ?

కౌ—మిగులఁ బెద్దదిగా నుంటయే కాక యాకృతిచేఁ జూడ వింతగ నున్నది ఈపక్షిని బెరిగియున్నది. ఆపక్షిని బెరిగియున్నది. బొంతయరఁటిపండువలె నసుమ గొంతెము వెలితిగనున్నది. ఎందుచేత?

దశ—ఆమె కవలపిల్లలను గాంచుననితోఁచుచున్నది.

కౌస—అమ్మయ్యో ! ఇద్దఱుపిల్లలే. నాకొడలు జలదరించు చున్నది. ఏమండి నేనడిగిన ప్రశ్నమున కుత్తరము చెప్పక పోయితిరి ?

దశ—ఉపశ్రుతియే చెప్పినది.

గీ. నీదు నునుబొమ్మ తలగడ ♦ మీఁదఁదలయు
నాదు నెఱపైనఁ గాళ్ళుంచి ♦ నీదు సుతుఁడు
పండి యెడనెడఁగుఱుకు యం ♦ చుండఁ గలసి
యతని జోకొట్టుచును సుఖ ♦ మందగలము.

అంతకంటె మనకిఁకఁ గావలసినదేమి ?

కౌ—అంతవారమగునెడల నిఁకఁ గావలసినదేమి ? నాకుఁ గొంతెము కష్టముగనున్నది. నేనింకఁ బోవుదును. (పోఁబోవుచు) వైకుంఠవాసా ! నాహృదయముననుండుము. గురు వసిష్ఠ భగవానుఁడా ! నమస్కారము.

(కన్నులనీరు పెట్టుకొని) ప్రాణనాథా ! నమ—స్కా—

దశ—ప్రాణకాంతా ! వలదు. నీవు నమస్కరింపఁదగదు. నేనే నీకు నమస్కరింతును. (తనలో)

గీ. కష్టములకోర్చి మ్రుతికిజం ♦ కక యపార
సర్వసృష్టి మహాతంత్ర ♦ సారసరణి
యున్నతన బొజ్జని ముడుచు ♦ కొన్న గర్భ
వతియె ప్రత్యక్షపరము దై ♦ వంబుగాదె?

శ్రీశేషశయన పరబ్రహ్మణేనమః (నమస్కరించును.)

కౌ—(మోమెత్తి తేరిపాఱఁ జూచును.)

దశ—సతీ! అట్లు నిశ్చలముగఁ జూచెదవేల?

(తనలో) గీ. కసరినను దండ్రపడినను ♦ గైకయాజ్ఞ
భీతిమన్నించి తనమాట ♦ వినకయుండి
నను జలునచూపు వలపుల ♦ నవ్వుపూలఁ
జల్లు నీమె జ్వాలలవెదఁ ♦ జల్లునేల?

(చేయిఁ బట్టుకొని) కౌసల్యా! మాటలాడవేమి? ఇట్లు రోజెదవేల!

కౌ—(దశరధుని ద్రోసివయిచి) ధనుస్సు! ఏదీధనుస్సు—
హా! హా! హా!

(చేయి విదల్చుకొని అట్టహాసముచేయును.)

దశ—హాహాహా! ఇదియేమి?

గీ. మోవికెలఁకుల దాటిపైఁ ♦ బోనిచిన్న
మొలకనవ్వుల నను, కతి ♦ గొలుసులెడలి
పోని చూపులముగ్ధ ని ♦ ష్ఫలను గురిసి
యట్టహాసముసేయు, వీ ♦ రాగ్రణివలె,

గీ. అంగుళుల యుంగరములెబ ♦ ర్వంచునోలుచు
నబల, యిల్లాలు, చూలింత ♦ రాలు, నన్ను
భీకరాసురహరుని ను ♦ వ్వెత్తుగాఁగ
గోటికొన విూటు నిదియేటి ♦ పాటవంబొ!

గీ. వీణయో! కేళికాబ్జమో? ♦ ప్రాణనాథు
పాదయుగళికమో! చిత్ర ♦ ఫలకమొక్కొ!
యూఁచుదానికి ధనుసేల! ♦ యకటకట!
ఇంతికింతలో మతి చలి ♦ యింపఁగలదె?

ఇది సమాసన్న ప్రసవసూచకముగు తోటుపాటు కాదు. ఏదయిన భూత మావేశించి యుండవలయును, లేదా పెద్దలో పేరటాండ్రో మ్రొక్కుకొందును. ఏదయిన మీకుఁ గట్టవలసినయెడలఁ గట్టుకొందును. శిశువున కెవరిపేరు పెట్టుకొనుమన్న వారిపేరు పెట్టుకొందును. ఓకులదేవతలారా! ఓపితృదేవతలారా! మీయారాధనమున నేమయిన కొఱంతగావించియుండినయెడల నన్ను క్షమింపుఁడు మీకోరిక లేవో దయచేసి స్వప్నరూపమున వెల్లడింపుఁడు. అంతేకాని

గీ. అనువదగు వేళ మేఘములు ● మొఱఁడు గాఁగ
నున్నకట్టె మాధవుకృపఁ ● జిన్నిచిగురు
పెట్టనున్నది, తతదయా ● వృష్టిఁ గురిసి
పెంచుకొనుఁడు, మీయది మీరు ● వెనుకఁ దగునె !

(ప్రకాశముగా) కౌసల్యా! (దరిఁ జేరఁబోయి) ఆహా! తిరుగఁ ద్రోచి వచ్చిన నెక్కడఁ బడిపోదునో ?

గీ. అసురరణరంగములను భా ● కారి వెన్నొ
సంగుపట్టుల ప్రబలర ● క్షః పిశాచ
ఖండనోద్దండతాభి ము ● ఖ్యాంబుగాంచు
నేను సతిఁ జూడఁ జాలమో ● మొత్తె యహహా !

ఆహా! నాసతి యేమి దివ్యదర్శన మిచ్చుచున్నది !

గీ. పరమగుచు, నగాధమగుచు ● పరివిమలంబు
నగుచు, దుర్నిరీక్ష్యమగుచు ● నమితమగుచు
వర్ణనాతీతమగుచు దు ● ర్భావమునగుచు,
నొకమహాతేజ మంటఁ గ్రాలు ● చున్నదహహా !

కావేరీ! కావేరీ!

(నేపథ్యమున) బాబూ!

దశ — వసిష్ఠ భగవానుని శీఘ్రముగ దయ సేయుఁడని చెప్పి వెంటఁబెట్టుకొనిరా ! వెళ్ళితివా ?

(నేపథ్యమున) ఆ !

దశ — నాకు మతిలేదు. చైతన్యమే లేనట్లున్నది. వైకుంఠ నిలయా ! పన్నగశయనా ! నాతండ్రీ ! ఏమియైనానాయా! ఏమియుఁ దోఁచకున్నది. ఎవరిదో కాలిచప్పుడగుచున్నది. గురువులవారువిచ్చేయు చున్నారుకాఁబోలు. (కొంచె మెదురుగఁబోయి) మహాత్మా ! దయ సేయుఁడు.

[వశిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.]

దశ — మహానుభావా ! నమస్కారము. మహాసముద్రమున బడియున్నాను. కౌసల్యవంకఁజూడఁడు. అదేమి ?

వసి — (నవ్వుచు) మహాసముద్రమున నీవుబడియుండుట కాదు. మహాసముద్రమున బడియున్నవాఁడు మనయింటికిం విచ్చేయును. ఈదినమేసుదినము నీబ్రదుకంతయు నిందుకొఱకే! నాజప మంతయు నిందుకొఱకే !

దశ — మహాత్మా! కౌసల్య కేమియు నాపత్తు లేదుకదా ?

వసి — (నవ్వుచు) దేవతలయాపత్తులింక నశించిపోవును. ఋషుల యాపత్తులింక దీఱును. లోకములయాపదలు మాయమగును.

కౌ — (పీఁటమునుండి దుమికి) హే! సకలసురనికరసుఖరమా సమారంభ విసర్గనా! హే! సకలపవిత్రమహర్షిజాల జపతపోభంగ సమాచరణ సాహితీసనాథా! సామసాధ్వీమాన భంగాచరణ విదగ్ధా! సత్యదయాశౌచ ధర్మశూన్యా! మహామాయావీ! హే! లోకకంటకా! రాక్షసాపశదా! కుంభకర్ణాగ్రజా! రావణాధమా! హావికే! నీమరణమింక నిశ్చయము! పుత్త్రపౌత్త్రికళత్త్రబంధుమిత్త్ర

పరివారసహితముగ నీచాపు సమీపించినది. ధనుస్సేదీ! తమ్ముఁడా! ధనుస్సు—

వసి—సెబాస్! వినఁదగినమాటలువినఁబడినవి. ఈకర్ణములు పవిత్రములయినవి.

దశ—మహర్షిచంద్రమా! ఇదియేమిటి? అయ్యయ్యో! ఆ పీఠముపైనుండి క్రిందకు దుమికెను. గర్భమేమగునో? గుండెలదటి పోవునట్లీ మాటలేమిటి?

వసి—రాజచంద్రమా! ఏమియుఁ జనియుకము. ఒక గడియలో నింక భగవంతుఁ డవతరింపఁగలఁడు. ఆతనిముందు చర్యయే యిప్పుడు వెల్లడింపఁబడినది. అదృష్టవంతులలో నగ్రగణ్యుఁడవునీవే! నింద్యమగు పురోహితవృత్తి నవలంబించి నీయింటనింతకాలమునుండి పడికాపులుపడుచు నేనుండుట యీమహాసుదినముకొఱకే.

దశ—తానేయింకఁ బుట్టలేదుకదా! తమ్ముఁడా! ధనుస్సేదీ యనుచున్నాఁడేమి? రావణు నీతఁడు వధియించునా?

కౌ—(పండ్లుకొఱకుచు,గట్టిగ) వధియింపక-ఇంకను పేకుయా! ధనుస్సు. ధనుస్సు. హా! హా! హా!

(విఱుచుకొని క్రిందఁబడును.)

దశ—అయ్యో! అయ్యో! (కౌసల్యనుబట్టుకొని) కౌసల్యా! కౌసల్యా! మహర్షిచంద్రమా! ఇదియేమి?

వసి—మరేమియు జడువకుము. గర్భముననున్న మహాతేజమామె భరియింపలేక పోవుటచేనట్లయినది. తొందరలేదు.

దశ—కౌసల్యా! కౌసల్యా! ఇంకనుస్మృతిరాలేదు. గురూత్తమా! ఏమిగతి?

వసి—నాకమండలూదకము నీమొహముపై కొంతచల్లెదను. (అట్లు చేసి) కౌసల్యా !

(కౌసల్య లేచును.)

(కౌసల్య అటునిటు తొట్రుపాటుతోఁజూచి)

దశ—ప్రాణకాంతా! నీకిపుడెట్లున్నది? ఇదిగో అటుచూడుము. వారెవ్వరు ?

కౌస—గురూత్తమా! నమస్కారము. నాథా! అట్లడిగెద రేమి ?

వసి—(అపవారించి) రాజోత్తమా! ఆమెకిప్పటివృత్తాంతము తెలియనీయకపోవుటమంచిది. వెంటనే సూతికాగృహమున కామెను బంపుము.

దశ—కావేరీ !

(నేపథ్యమున) బాబూ! వచ్చుచున్నాను.

వసి—రాజా! నీవుకూడ లోనికిఁబోయి తద్గృహసమీపమున నుండి శీఘ్రోదయమగువెంటనే యొకగంట వాయింపఁబంపుము. నే నిచ్చటనేయుందును.

దశ—తామొక్కరే యిక్కడ దయచేసియుందురా ?

వసి—నా శిష్యునిరమ్మని చెప్పి వచ్చితిని.

దశ—కావేరీ! ఇంకరావేమి ?

(నేపథ్యమున) అరుంధతమ్మగారువచ్చినారు. ఆమెకుఁ బూజామందిరములోనికిఁ దారిచూపుచున్నాను.

దశ—సంతోషమే ! నీవిక్కడకు రానక్కఱలేదు. నేను గౌసల్యనటకుఁ దీసికొని వచ్చెదను. మహానుభావా! సెలవా ?

వసి—మంచిది.

దశ—(కౌసల్యనుబట్టుకొని) దేవీ! నీగర్భమున కెక్కడను దెబ్బతగిలినట్లులేదుకద. అంతయు సరిగనున్నదికద?

కౌస—(అపవారించి)ఏమియులేదు ప్రాణప్రియా! నీకుమహా తేజస్సంపన్నుఁడగు పుత్త్రుఁడు కలుగునని గురువుగారుమంగళాశాసన మొనర్చిరిసుమా!

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

వసి—రెండుయామముల వేళకావచ్చినది.

గీ. తనకులంబునఁ దనకంటె ♦ ఘనసమగ్ర
విమల తేజోవిరాజిత ♦ విగ్రహంబు
పుట్టివంశంబునకు వన్నెఁ ♦ బెట్టుననుచుఁ
బడ్డబంధుఁడు నడునింగిఁ ♦ బ్రబలియుండు.

శిష్యుఁడు—(ప్రవేశించి) ఇదుగో శిష్యుఁడు, గురువుగారు నాకొఱకుపైకిఁ జూచుచున్నా రేమి?

వసి—ఓరీ, శుంఠా! నీవు వచ్చితివేల? వాఁడేఁడీ?

శిష్యు—నేను మాత్రము శిష్యుఁడనుగానా?

వసి—సరే. కూరుచుండుము. ఈదిన మేతిథియో యెఱుఁగుదువా?

శిష్యు—ఏదయిన గొంచెమాధారమున్నగాని చెప్పలేను.

వసి—ఏయాధారము?

శిష్యు—ఈసంవత్సరము పంచాంగముచేయుటకుఁ గ్రిందటిసంవత్సరపుఁ గణితముకొంత యావశ్యకమగునట్లీనాఁటితిథి తెలిసికొనుటకు నిన్నటితిథి తెలియుటఁ గొంతయావశ్యకము.

వసి—నీకింకఁ జదువురాదు. నీకు నావలన నేమియు నుపయోగించునట్లు తోఁచదు.

శిష్యు—ఆసంగతినే నెఱుఁగక పోలేదు.

వసి—అటులయిన మఱియెక్కడకయినఁ బొమ్ము.

శిష్యు—అన్ని స్థలములు చూడనిదే యిక్కడకు రాలేదండి. నాపూర్వగురువులందఱు తమరుగట్టివారని చెప్పిరి. నాదురదృష్టమున నన్యథాయయ్యెను. నేనునింకఁ జదువుమాని వైచి తపమో, కవిత్వమో మొదలు పెట్టవలయుననియేచూచుచున్నాను. కాని యీమహారాజు గారి పుత్రోత్సవాదులలో నేమయినలాభించునేమోయనియాసపెట్టు కొనియున్నాను. రాజభార్యలకుఁదొమ్మిది దాఁటినది. పదిపదునొకండు దాఁటినది. పండ్రెండవమాసము నడుచుచున్నదని తెలియుచున్నది. మూడు తొమ్మిదులు కాఁబోలును. అందుచే నింతట దేలునట్లు తోఁచదు.

వసి—అక్కఱలేదు. కౌసల్యాదేవి గర్భమున మహాతేజశ్శాలి యగు పుత్రుఁడిఁక పావుగడియలో జన్మింపనై యున్నాఁడు. శుద్ధనవమి. పునర్వసూనక్షత్రము. అన్నియు బాగుగనున్నవి.

శిష్యు—నవమినిఁగూర్చి నాకుఁ గొంచెము సందేహముగ నున్నది.

వసి—ఎందుచేత ?

శిష్యు—జన్మమనఁగా నింటిలోఁ బ్రవేశముకాదా ? ప్రవేశ నవమి నిషేధముగదా?

వసి—నీమొగము ! ఆమహాతేజ మిదివఱకే దేవీగర్భమునఁ బ్రవేశించినది. ఇప్పుడు ప్రత్యక్షమగుటయే జరుగనై యున్నది.

శిష్య—ప్రత్యక్షనవమిమాత్రము నిషేధముకాదా ?

(లోనగంటవినఁబడుచున్నది.)

శిష్య—అద్దీ ! సత్యము, నేను జెప్పినమాట సత్యము.

వసి—ఆగంట నీకుపశుత్రి కాదు. అది శీర్షోదయముగు వెంటనే వాయించినగంట. దీనినిఁబట్టి తరువాత జాతకచక్రము వేయుదును.

శిష్య—శీర్షోదయసమయము మనకుఁ బ్రధానము కాదు. మూఁడు దినములక్రింద శీర్షోదయము కానిండు. అదిమనకు లెక్క కాదు. భూపతన సమయమే ముఖ్యము.

(నేపథ్యమున) ఫిరంగులధ్వనియు ఢంకాభేరీవాద్యములధ్వనులు వినఁబడును.)

వసి—ఆహా ! మంగళవాద్యములు వినఁబడుచున్నవి. భగవానుఁడవతరించినాఁడు. లోకమునకెట్టి శుభదినము సిద్ధించినది ?

గీ. చైత్రమందునశుద్ధ ప ♦ క్షమునవమి
తిథిఁ బునర్వసూ తారను ♦ విధుగురుయుత
గర్కటక శుభోదర్క ల ♦ గ్నమునను బుధ
వారమునను శ్రీహరి యువ ♦ తారముందె.

(నేపథ్యమున) జనులారా ! సందడిసేయవలదు. మీకందఱకు సంతుష్టికరముగఁ బంచిపెట్టించెదను.

శిష్య—సుమంత్రుఁడు సేవకులచే ఖండశర్కరజనులకుఁబంచి పెట్టించుచున్నాఁడు. నేనుగూడఁ బోయి తెచ్చికొందునా ?

వసి—పో—

శిష్య—(పోవును)

(నేపథ్యమున) సుమంత్రుఁడా ! యథేష్టముగ నిమ్మములఁ

బంధి పెట్టింపుము.

వసి—రాజేంద్రుఁడడుగో! యిటకు వచ్చుచున్నాఁడు.

దశ—(ప్రవేశించి) నమస్కారము.

గీ. అంధునకు నేత్రసంపత్తి • యమరెఁ బుల్ల
విఱిగి మోడైన చెట్టు పు • ష్పించెఁ గడుపు
కఱవగు దరిద్రునకు • రత్నఖనిలభించె
దాసునకుదొడ్డగతిగల్గె • దాపసేంద్ర.

వసి—దాసున కేగాదు దేశమునకంతకని చెప్పుము.

దశ—బాలుఁడు బహుతేజస్విగాయున్నాఁడఁట.

వసి—నీవింకఁ జూడ లేదా!

దశ—నాకు దైవసములగు మీరుచూడకుండ నేజూచెదనా? వత్సనకు శుభస్నానమయినది. నేను గూడస్నానమొనర్చి పరిశుద్ధుఁడ నయియున్నాను.

వసి—జాతకర్మాదికృత్యములింక నిర్వర్తింపవలసి యున్నవి.

దశ—కావేరీ! బాలునిట్లు తీసికొనిరమ్ము మహర్షిసత్తము లకుఁ జూపింతును.

(కావేరి పొత్తులలోనుంచి వత్సను దెచ్చును)

దశ—పిల్లవానిని ముందు గురువుగారికిఁ గానఁబఱపుము.

వసి—రాజేంద్రా! నీవుకూడ జూడుము.

దశ—(చూచుచు) ఎట్టులున్నాఁడు?

వసి—ఇదికన్ను. ఇదిముక్కు. ఇది చెవియని నాకేమియువిస్పష్ట ముగఁ గానఁబడుట లేదు.

గీ. కనులు మిఱుమిట్లుగొల్పి పు ♦ ల్కలనొసంగి
మోదబాష్పములను వెల్చు ♦ పూర్ణ విమల
శాంతగంభీర తేజంబు ♦ స్వల్పపూర్వ
పరిచయముగల యదిరెు చూ ♦ పట్టెనాకు.

దశ—గురువర్యా! అదియేమి? ఇంతపిల్లవాఁడు విస్పష్టముగఁ గానరాఁడనుచున్నారేమి?

ఆ. వె. అరగమూయునపుడె ♦ యంతంతలోకనుల్
విప్పినప్పుడెంత ♦ గొప్పలగునొ?
మూట గాఁగ బండు ♦ బుసుతఁ జింతగనుండ
సాగియుండ నెంత ♦ సొగయగునొ?

గీ. మెఱుఁగుఁ జామనచాయల ♦ హారఁగుంతోడ
డంబుమీఱెడు గుండ్రగ ♦ డ్డంబుతోడ
ముద్దులనుమూట గట్టు నె ♦ మ్మొగముతోడ
నితఁడు నయనాభిరాముఁడై ; ♦ యెసఁగునాకు.

గురువర్యా! ఈతనికేమిపేరు పెట్టిన బాగుగనుండునో తెల్పెదరా?

వసి—నీవు సూచించుచునేయుంటివి కాదా? ఈతఁడు సర్వ జన నయనాభిరాముఁడు. కావున రాముఁడని పేరు పెట్టుము.

దశ—తగినపేరు సెలవిచ్చితిరి.

వసి—ఈతఁడు ముందుచేయు లోకోపకారక కృత్యములను బట్టి యీపేరింతకంటెఁ దగియుండఁదలఁచియున్నది.

దశ—అంతయు దమ యనుగ్రహము. సుమిత్రయుఁగైకయు బాలునిఁజూచిరా?

కావే—సుమిత్రమ్మగారు చూచినారు. కైకమ్మగారుచూచ లేదు.

దశ—ఎందుచేత ?

కావే—ఆమె బద్ధకముగా నున్నారు.

వసి— రేపటిదినమున నీసరికి రెండవపుత్త్రినెత్తికొనియుందువు జాతకర్మము లాలసింపఁదగదు. లోనికి మీరు పొండు. నేను స్నానమొనర్చివచ్చెదను.

దశ—చిత్తము!

(అందఱు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—సరయూనదితీరము.

ప్రవేశము—విశ్వామిత్ర శిష్యుఁడు నారాయణుఁడు; వసిష్ఠ శిష్యుఁడగు శంకరుఁడు.

శంక—నారాయణుఁడా! మనము గలసి యెంతకాలమైనదో?

నారా—శంకరా! శ్రీరామ జన్మోత్సవములకు మహారాజాహ్వానితులగు మా విశ్వామిత్ర గురువుగారితో నేనిటకు వచ్చినప్పుడు నిన్నుఁ గలసితిని.

శంక—ఎన్ని వత్సరములైనదో — ఇరువది వత్సరములై యుండునా?

నారా—అబ్బే! పదుమూఁడు వెడలి పదునాలుగు జరుగుచున్నదో—పదునాలుగు వెడలి పదునయిదు జరుగుచున్నదో?

శంక—ఇంతే—కాలము నాచదువువలె నింత మెల్లఁగ నడచుచున్నదే.

నారా—

గీ. బాలుకంటెఁ గాలంబుతోఁ • బేలువలెను
ప్రాఁకు ఘనతయందిలి యాస • బాలుఁడుంట;
వృద్ధుకంటెఁ గాలంబు ప • ర్వత్తులేఁడి
రీతిఁ జావునందిలి భీతి • వృద్ధుఁడుంట.

శంక—నీవనుమాటకొంత నిజములాగుననేయున్నది. మా గురువుగారయిన వసిష్ఠుని రాముఁడు జన్మించి యెంతకాల మయినదని యడుగ "నేఁడే! మొన్న మొన్ననే కాదటరా!" యని యాతఁడనెను.

నారా—కానియప్పటియుత్సవములుబహుదివ్యముగ జరిగినవి.

శంక—దైవవశముచే రామ లక్ష్మణ భరత శత్రుఘ్నుల జన్మోత్సవము లొక్క సమయముననే వచ్చినవి కావున నంత వేడుకగ జరిగెను. వేఱువేఱుగ జరిగియుండునెడల నీవేడుక జరిగియుండునా?

నారా—వీరిలో భరతలక్ష్మణులిద్దఱు కవలలా!

శంక—తెలివితేటలలో మనమిద్దఱము కవలలవలెనున్నాము. లక్ష్మణశత్రుఘ్నులిద్దఱు సుమిత్రాపుత్త్రులు—కవలలు. కైకేయీపుత్త్రుఁడు భరతుఁడు.

నారా—అలాగా! ఆదినములలో మీ గురువుగారి యొద్ద నేదియో చదువుచుంటివి కాదా?

శంక—ఇప్పటికి నక్కడనే సరిగ చదివియే యేడ్చుచున్నాను.

నారా—అంతవిసుఁగుదలతోఁ జెప్పెద వేమి? చదువువచ్చుచుంట లేదా?

శంక—ఉపనయనములగువెంటనే రాజపుత్త్రులను నల్వురను

మాగురువుగారికి విద్యాభ్యసనార్థమై రాజుగారొప్పగించిరి. అప్పటికి నేనొక యర్ధపురుష్కారమునుండి జందెముపడతిపైది రుప్యలు వేయుచున్నాను. వారు నాక్రింది తరగతిలో నొకవారముండిరి. తరువాత నొక మధ్యాహ్నము సహపాఠకులుగనుండిరి. ఇప్పుడునాకుగురువులుగనుండిరి. వారికి నాలుగు వేదములువచ్చినవి. ధనుర్వేదమువచ్చినది. ఉపనిషద్విద్యవచ్చినది. వేయేల ? అఱువదినాలుగువిద్యలునువచ్చినవి.

నారా—నీకేమివచ్చినవి ?

శంక—నెత్తికిఁ జేగులు—కంటికి నీళ్ళు—ఒడలికిఁ బేపరొత్తుఁ దట్టులు.

నారా—రాకపోయినప్పుడింతకాలము కష్టపడి చదువనేల ?

శంక—వచ్చుచున్నదికావుననే చదువుచుంటిని.

నారా—వచ్చుచున్న దేమి ?

శంక—కోటలో సంభావన—ఊరిలో దొడ్డిదక్షిణ.

నారా—"నీకుఁ జదువురాదు—నీవుపొమ్మ"నిగురువుగారెప్పుడు నిన్ననలేదా ?

శంక—అనేకపర్యాయములు.

నారా—అట్లయిన నాయన నిన్నేల వదలుకొనలేదు ?

శంక—విన్నట్లుకట్టుటలోను వీపు గోకుటలోను విశేషవిద్యాంసుఁడ నగుటచే విడువలేకుండ నున్నారుకాఁబోలు. కాని యిప్పు డేమియు నుత్సవములు లేవుకదా ! మీగురువుగారేలవచ్చిరి ?

నారా—అదినాకెట్లు తెలియఁగలదు ?

శంక—పోని—నీవిట్లు వీథివెంట నేలతిరుగుచున్నావో యది యైనఁ దెలియునా ?

నారా—మాగురువుగారు రాజుగారినిఁజూడఁ గోటలోనికేగిరి, నాకేమియుఁ బనిలేక తిరుగుచున్నాను.

శంక—మాగురువుగా రీదినమునఁ గోటలోనికి వెళ్ళరని నేనను కొందును.

నారా—ఏల ?

శంక—వారికి వీరికినస్తమచందుఁడు, నైధనతారకాదా ?

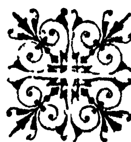
నారా—ఐననేమి ?

శంక—ఏమియు లేదు. నడువుఁడు.

(ఇద్దఱు నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

తృతీయాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు.

విశ్వా—అట్లాడుటన్యాయమా ?

దశ—కాకేమి ? దయయున్నవారయిన యెడల నింతకాలము నకు దయచేయుదురా ?

గీ. కృపగలయెడకుఁ గాళ్ళు • కేళ్ళుదాఁటు
కన్నులుబ్బాటలూరుచు • గంతులిడును
ధరణికలరునాకర్షణ • ద్రఢిమకంటె
దయకుఁగల దెక్కువగుఁ గాదె • తాపసేంద్ర !

గీ. కాలమునుబట్టి యవకాశ • కలనఁబట్టి
యితరకర్షణ శక్తులా • నెగుడుదిగుడు
దయయె సర్వదా తదబాధి • తంబటంద్రు
దయయొనరులోని దైవత • త్వంబుగాదె ?

విశ్వా—(నవ్వుచు) సమీచీనముగఁ బలికితివి. సంతోషించి తిని. నీవుగూడ నాయెడల దయగలవాఁడవగుటచే నీవుచేసినదయా తత్త్వోపన్యాసార్థము నీకుఁగూడ వర్తింపవచ్చునేమో !

దశ—(నవ్వుచు) మహర్షిచంద్రమా ! మీకు నాయెడలఁగలి

గినదిదయ—నాకు మీయెడఁ గలయది భక్తి. అందుచేత—

(సందేహించును.)

విశ్వా—(నవ్వుచు) నీయుత్తరము నీకే సంతుష్టికరముగ లేనట్లు కనఁబడుచున్న దేమి?

గీ. ఈఁతవాఁడైన నెవ్వఁడైన ♦ నీఁతగాఁడె?
చూపుక్రిందైన మీఁదైనఁ ♦ జూపుగాదె?
కొండ నెక్కుటన్నన ది ♦ గుటనునైనఁ
గమనకలనా ప్రసక్తి, యొ ♦ క్కటియెకాదె?

గీ. శివునిబూజించు పూలకుఁ ♦ జెలువసిగను
ముడుచుపూలకు భేదంబు ♦ నుడువనగునె?
ఘనులయందలి యనురాగ ♦ కలనభక్తి;
యదియె యితరులపైఁ గల్గ ♦ నగునుదయఁగ.

గీ. క్రిందిమీఁది పోకడలను ♦ జెందియుంట
బట్టి రాగము భేదత ♦ త్వంబుఁగనునె?
యూపగానీరపూరవే ♦ గాధికతకు
దానిలో మాఱువడికి భే ♦ దంబు గలదె?

దశ—(నవ్వుచు) మానినత్తమా! అందువలన నేనే మిమ్ము దరిసించుటకు రావలసియుండెను, క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—అట్లు కాదు.

గీ. కృతనమస్కృతియౌనస్ఫు ♦ డీకరంబు
దీనినైనను నిదిదీని ♦ నైనఁగలియ
వచ్చు; వర్షోదయమున, ♦ నబ్దంబులందు
బానిని విక్లిసదిచేరఁ ♦ దగ్గునుమింట.

దశ—మహాత్మా! యథార్థముగ నేనే వచ్చి మిమ్ము సేవింపవలసి యుండెను. కాని—ఒక్కయంశము తమతో మనవి చేసికొనక తప్పదు. నిజము మనవి చేసెదను.

గీ. శ్రీరఘూద్వహుఁ డిలవెం ♦ సినది మొదలు
కనులకఱవుదీఱ నతనిఁ ♦ గాంచుటందు
వీనులలరఁగఁ బలుకులు ♦ వినుటయందు
నునుబులకలూరఁ దోడఁ జెట్టి ♦ కొనుటయందుఁ
దనివిదీఱఁగఁ దలమూరు ♦ కొనుటయందుఁ
గ్రొంజవులు దేర ముద్దిడు ♦ కొనుటయందు
మురువుమురువుగఁ జెక్కిలి ♦ పుదుకుటందుఁ
దనువు హాయిగఁ గౌఁగిలి ♦ గొనుటయందు
ఒక నిముసమాత్రనిని గాన ♦ కుండ నపుడు
రామ! రఘువీర! రాఘవా! ♦ రామచంద్ర!
యనుచు నోరారఁ గాఁ బిల్చు ♦ కొనుటయందు
సొంపునీటును నాతని వెదకు ♦ లాడుటందు
తెంపి లేదు, తృప్తిక లేదు ; ♦ విరతి లేదు ;
ఆఘుదల లేదు ; తుద లేదు ♦ హద్దు లేదు ;
అలపు లేదు ; సొలపు లేదు ; ♦ నిలుపు లేదు ;
చాలు చాలులే ; దిఁక సరి ♦ సరియు లేదు
సర్వరాజ్యతంత్రములు ♦ చప్పఁబడియెఁ ;
గొఱకొఱ యనుచు సుమంత్రుండు ♦ గొణఁగుకొనియె
వహ్ని తంత్రంబులును జల్లఁ ♦ బడియె ; మాని

విభుని యూరుపు కాసంత • వెచ్చఁబడియె.
ఇన్నియేల ? రామునిగాంచి • యింతగాఁగఁ
బాఱఁకులాడెడు నేనెట్లు • రామువిడిచి
దివికిఁ బోదునో యనుచు సం • దియముదోఁచు
నెవరు లేరుకావున నంటి • నిట్లువిరాకు.

కన్నురాముని మొగముదాఁట లేకుంటచేఁ గాలుగుమ్మము దాఁటలేద య్యెను. క్షమింపుఁడు.

విశ్వా—(అదరిపడి—కొంత నెమ్మళపడి) రాజా ! మహాదృష్ట వంతుఁడవు.

గీ. పూర్ణవిజ్ఞానమే తప • మునకు ఫలము
విద్యకు ఫలంబు వినయంబు • వితరణంబు
సిరికిఫలము ; తేజోరూప • గుణగుణాఢ్య
సుతపరిష్వంగ సుఖమె సం • సృతికిఫలము.

దశ—అందఱు సామాన్యముగఁ బుత్రులఁ గాంతురు. ఈ రాముఁడు నావయః కాలములోనే పుట్టియుండిన యెడల నాకింత వెఱ్ఱి యుండదేమో ?

గీ. యువకుఁ డబలాబలిష్ఠస్త • నోపధాన
మున శిరముఁ జేర్చి మోదాబ్ధి • మునుకలిడును
జ్యేష్ఠపుత్రాంకవిన్యస్త • శీర్షుఁడగుచుఁ
బోసలయు వేగనని చీకు • మ్రొక్కుకొనును
లింకొఅకుఁ జేకట్టయు • వాలికగును ;
నద్ది లేకుండినను వృద్ధుఁ • డవనిఁబడును.

యువకుచెవులకు గానమాత్రో మృద్భవుండు ;
ముక్కుటూపిరియగువాఁడు ♦ ముదుసలికిని.

విశ్వా — (తనలో) ఇతఁడు శ్రీరామచంద్రవినిక్షిప్తప్రాణుఁడయియున్నాఁడు. ఎంతసేపు తదనురాగాభివర్ణనమే చేయుచున్నాఁడు. ఇతని మఱియొక మాటలదారిని బెట్టుటయే కష్టముగనున్నది. (ప్రకాశముగా) రాజేంద్రా! సుతు లందఱకు సుధాసన్నిభులే. అందులో నీకు వార్ధకమునఁ గలుగక కలుగక సంతతిగలుగుటచే నీ కట్లున్నది. అది యాశ్చర్యముకాదు. అదిగాక-శ్రీరామమూర్తి సంగపరిత్యాగులే. వాంఛించునంతటి కళ్యాణగుణ సమంజసుఁడగుటచేఁ గన్నవాఁడవగు నీకట్లుంట మిక్కిలి సహజమే! నీవు నాయాశ్రమమునకు రాకుండుటకు రామప్రేమయే కారణమని చెప్పితివి. నే నిఁక దఱచుగవచ్చి నిన్నుఁ జూడవలసినదే కాని—

గీ. ప్రభుఁడు తనయెడ దయగల ♦ వాఁడటంచు
బడిబడిగ నాతనిని జేర ♦ వలయుం డనక,
ప్రక్కఁగూర్చుండు మన్నను ♦ బ్రభుని కెదుట
వాసియగుదూరమున నిల్వఁ ♦ బడఁగవలయు
నెదుటఁ బడనిచ్చెఁ జాలు ; నింకేమియనుచు
ముడుకుదుడుకొన నెల్ల వ ♦ స్తులను ముక్కు-
మూర్చి, విభుకర్ణమునమూతిఁ ♦ జేర్చి, మిగుల
దడబడలుసేయు ససుల పో ♦ కడ యెతుదకు
నుర్వివిభుచిత్త మొక్క లా ♦ గుండ ; దెప్పు
డతనికి మానోవ్యథలు కో ♦ ట్లైనసుండు ;

నతనిమది చలించును రావి • యాకు రీతి;
సింప్రికనువట్టలక్ష్య భే • దించునతఁడు.

అదియుఁగాక—

చిటుకు చిటుకున నెప్పుడు • చెవినిఁబడెడు
నిముసముల దెబ్బ నెవరు గ • ణింతురయ్య
గంట కంగులు లెక్కింత్రు • కర్ణ మొగ్గి;
అతిగ దొరలెడువాని మ • ర్యాదయంతె.
అట్టివానికి సర్వంస • హాగ్నినాథ
ధర్మదాక్షిణ్యగాంభీర్య • స్థైర్యశౌర్య
ముఖగుణంబులు మదికెక్క • ముద మొసఁగవు
పల్లెవాని కంబుధి హోరు • ప్రమదమగునె?

దశ—అందుచేత నాయొద్దకుఁ దఱచుగరాక మీమర్యాదను గాపాడుకొనుచుంటిరా ? ఉదరపోషణార్థమై యుర్వీధవుల నాశ్రయించు సామాన్యజనులయెడ మీరు సెలవిచ్చినమాట లొకప్పుడు చెల్లవచ్చునుగాని— ఆఁ! ఇదియేమి ? ఇవియేటిమాటలు ? మీరు మాకుఁ బ్రభువులుగారా ?

సీ. ఆరబ్ధ దీక్షులై • యాగముల్సేయ నా
 సురబాధ లేకుండఁ • జూచు సేవ
నిశ్చలసత్తపో • నిష్ఠులైయుండ జం
 తులబాధ లేకుండ • సలుపు సేవ
దానవ్రతక్రియా • నూనులైయుండ స్వ
 ల్పపు విత్తముఁ దోడు • పడెడు సేవ

తీర్థయాత్రలదూర ♦ దేశాలనుండ నా
శ్రమశాలికా రక్ష ♦ జరుపుసేవ
సేయవలయువాఁడను గానె? ♦ సేయుకొఱకె
శతమునకుఁ బడునార్వురు ♦ నగదపఃఫ
లాలినిచ్చుచుండురు గాదె? ♦ యందువలన
నేనె మీసేవకుఁడగాదె? ♦ యిద్ధచరిత!

ఏమి సెలవు? సేవకునకిప్పుడేమియాజ్ఞ?

విశ్వా — రాజేంద్రా! నేనుజీటికిమాటికొకనికిశ్రమమిచ్చువాఁడనుగాను. ఎన్ని శత్రువులయినను నేనే సహించి యూరకుందునుగాని వానినిఁగూర్చియేమియుఁ జింతించువాఁడనుగాను. ఒకనితో బెదవిని గదపువాఁడనుగాను. నాస్వభావమును నీవు బాగుగనెఱిఁగియే యుందువు.

దశ — అయ్యయ్యో! సామాన్యశత్రువులనయినను సహించి యూరకుండవలసిన యావశ్యకత నీకేమి కలిగెను? తామిచ్చుటకు దయచేయవలయునా? శిష్యునిచేవార్త నంపినబరుగుబరుగున రానా? మీకష్టనివారణమునకై యుపయోగింపని నాతనువుతో నేమిఫలము! అదిగాక — సాధుశిఖామణులగుమీరు బాధపడుచుండ నేను దెలిసియయిన తెలియకయైన యుపేక్షించియుండుట నాకెంత యక్షేమకరము?

విశ్వా — ఇఁక సహనశక్తికి మితిమీఱి ప్రతీకారసమర్థతకు మీఱి నిత్యతపోవిధ్వంసకారియయి సతతహృదయశల్యప్రాయమై వేధించు మహాపద యేదియయినను సిద్ధించినప్పుడే యిఁకఁ దప్పదుగదా యని

యీసంగతి పరిపాలకుని చెవిని వయివఁబోయిన నాఁతఁడేమి చిన్న బుచ్చుకొనునోయని — చెప్పకొనుటకు మాకుఁ బ్రభునికంటె భూలోకగతి మరియెవ్వరు లేకుండుటఁబట్టి — "చెప్పుదునా? మానుదునా? ఆతనికిబ్బంది కలుగఁజేయుదునా? నేనే యీబాధ పడుదునా?" యని నాలోనేను దొందరపడుచుఁ బూర్వపక్ష రాద్ధాంతములొనర్చుకొనుచు ముందునకు వెనుకకూగులాడుచుఁ దుదకుఁ జెప్పకుండినయెడల లోకులు నన్నే దూషింతురేమోయని — సంశయించి విధిలేక —

దశ — మునిచంద్రమా! నీకంత సందేహమేల? తొందరలాటలేల? ఎంతమాట?

విశ్వా — రాజేంద్రా! "దేహి" యనుటకంటె హైన్యమున్నదా? అంతకంటెఁ గష్టమున్నదా? అంతకంటె మహాపదయున్నదా? అంతకంటె నోరురానిమాట మఱియొకటియున్నదా? దేహి మానప్రాణముల నంతలో హరింపఁగల రెండక్షరములకూర్పు మఱి యేదయిన నున్నదా? దేహి యనుటకంటె దేహత్యాగము మంచిదికాదా? నేనేమి యధముఁడనా? నీచుఁడనా? తపస్సామర్థ్యముచేనిప్పుడు బ్రహ్మర్షినయినను వెనుక రాజేంద్రుఁడను గానా? రాష్ట్రపరిపాలనము నిరంకుశముగ నొనర్చిన వాఁడనుగానా? సకలరాజభోగముల ననుభవించిన వాఁడనుగానా? విశేషవితరణ విద్యాశీలుఁడనయి వెలసిన వాఁడనుగానా? నేను — అట్టినేను "తీసికో" యనిననోటితో "దేహి" యనఁగలనా? "ఇదిగో" యనిన మొగముతో "నిమ్ము" నఁగలనా? ఇచ్చినచేతితో పుచ్చుకొనఁగలనా? సందేహమేల? తొందరయేల?" యని యనవేల?

దశ—తాపసేంద్రా! "దేహి" యనుట యెందులకండీ? మీరు దేహి యనువారు మీరు కారు; వారు నాయాశ్రితులు; మీ రాజ్ఞాపించువారు; నేను మీయాజ్ఞను దలఁదాల్చి మారుమాటాడక నిర్వహించు సేవకుఁడను.

విశ్వా—నాయనా! శబ్దములు మృదువులైన నర్థములు మృదువు లగునా? శుంఠ దొడ్డిసంభాషణకుఁ బండితుని సాధిత సంభాషణకుఁ బరిధానమున బహిరాకృతికి శబ్దభేదమే కాని యంతరంబు నేమున్నది? పరమార్థమున నంతయు నుష్టి యేకదా? తపస్సంపన్నుఁడనుగాన నన్నుఁ గూర్చి "యాజ్ఞ" యను గొప్పమాట నంటివి. బాగుగఁ దలఁచిన ప్రభుఁడవుగావున నన్నుఁ గూర్చి సేవకుఁడ ననుకొంటివి. అంతేకాని యథార్థముగ నీవు ప్రభుఁడవు—నే నర్థిని. దేహి యనుటకే తెగించి తెగించి వచ్చితిని. కాని, నోరు వచ్చుట లేదు. చేయి సాగుట లేదు. మనస్సు వంగుట లేదు.

దశ—(చేతులు జోడించుకొని తొందరతో) అయ్యయ్యో! అట్లనుచున్నారేమి? అట్లనుచున్నారేమి?

విశ్వా—అడుగుటకే వచ్చితిని. యాచించుటకే వచ్చితిని. కాని నీసంభాషణవైఖరిఁ జూడ నామనస్సు విముఖమగుచున్నది. అడుగుటకుఁ బెదవులు విడకున్నవి. పడనీ! కష్టములఁ బడనీ! ఎన్ని కష్టములనయినఁ బడనీ! తాటక యజ్ఞశాల దగ్ధము సేయనీ! మారీచుఁడు రక్తమాంస వర్షములు హోమకుండమునఁ గురియనీ! సుబాహుఁ డుద్బాహుఁడై నా మొగమున నిప్పులు కుప్పలు పోయనీ! తలపెట్టిన యజ్ఞములు ధ్వంసములు కానీ! దీక్షలు మంటఁగలియనీ! ఏమి రానీ! ఏమి రాఁబోవనీ! దేహి యనినపిమ్మట లేదనియందువేమో? రాజేంద్రా! నేనుఁ బోయివచ్చెదను. (లేచుచున్నాఁడు)

దశ—(ఆతనికడ్డముదగిలిచేతులుపట్టుకొని) లేదనుటయే— లేదనుటయే—ఎప్పుడైన నట్లంటినా? సందేహింపవలదు. వలదు. వలదు. వెంటనే మీయభిసంధియేదియో యాజ్ఞాపింపుఁడు.

విశ్వా—లేదనవచ్చును. తప్పేమియు లేదు. నాసామ్మే నీ యొద్దనేమిదాఁచఁ బెట్టితినా? రాజధర్మానుసారముగనొకప్పు 'హూఁ' యనవచ్చును. మఱియొకప్పు 'ఊహుఁహూఁ' యనవచ్చును. ఇట్టిది, రాజవయిన నీయొక్కని తలనేవ్రాసెనా? రాజనీతి రహస్యక్రమము నేనుగూడ రవ్వంత యెఱిఁగినదే కాదా?

దశ—మీరుముందుకూర్చుండుఁడు.(విశ్వామిత్రునికూర్చుండఁ బెట్టి) వినుఁడు—

గీ. స్వామి మాపూర్వుఁడౌ హరి • శ్చంద్రుఁడఖిల
ధరణి ధారవోసినటు లీ • ధరణినంత
మీ కొసంగుటకాక నా • మేని జీవ
ములను గోరిన నిచ్చెద • ముదముతోడ.

విశ్వా—(చిఱునవ్వుతో) "ముదముతోడ" ననికూడ ననుచున్నావా? అట్లుకూడఁ జరుపుకొనఁగలవా?

దశ—(నవ్వుచు) హరిశ్చంద్రునిసత్యహరిశ్చంద్రునిఁ జేసిన వారెవ్వరు? 'జరుపుకొనఁగలవా?' యని నన్నడిగెద రేల? జరిపించుకొనుభారము మీదే.

విశ్వా—(చిఱునవ్వుతో) అంతవానినే యహంకృతిని వదలు చుంటివేల?

దశ—(చిఱునవ్వుతో)మీయాధిక్యము నభినుతించుచున్నాను.

విశ్వా—సరే! నీవు కూర్చుండుము.

దశ—(కూరుచుండి) సుబాహుమారీచులంత ప్రబలులై, దుర్మదాతిరేకులై మిమ్ము బాధించుచున్నారా!

విశ్వా—(సాగదీసి) బాధించుచునే యున్నారు.

దశ—ఇంతకాలము పేక్ష యేల చేసితిరి?

విశ్వా—వారిని మఱియొక మహావీరునిచేఁ జంపింపఁ దలఁచి యిట్లు సహించియుండవలసివచ్చినది.

దశ—(త్రొందరతో) ఆ మహావీరుఁడెవ్వఁడు?

విశ్వా—మఱెవ్వరునా?—రాముఁడు.

దశ—(అసూయతో) జామదగ్న్యరాముఁడా?

విశ్వా—అతనికొఱకిక్కడికేల వత్తును? దాశరథరాముఁడే.

దశ—(అదరిపడి) ఆఁ! ఆఁ! ఎవరు?

విశ్వా—మన రాముఁడే. సర్వజన నయనాభిరాముఁడయిన మన రాముఁడే. సుగుణసూనా రాముఁడయిన మన రాముఁడే.

దశ—(సందేహించుచు) ఊఁ! ఊఁ!

విశ్వా—మారీచ సుబాహు వధార్థమై—మదీయ సవనరక్షణార్థమై—మన రాముని నాతో నిపుడు పంపుము. ఇదియే నాకోరిక. ఇందుకొఱకే వచ్చితిని.

దశ—(గడగడలాడుచు) ఆలా—స—రే—కాని—

విశ్వా—ఇఁకఁ గానియేల? ఆతనిఁ బంపుము.

దశ—(గద్గదికతో) అ అ అటులే—మీ—సె—ల వగు నెడలఁ దప్పునా?

విశ్వా—నాసెలవుమాత్రమేనా? నీవాగ్దానముకూడ స[illegible] సదికాదా?

దశ — ఆలాగే — ఊఁ — అటులే — ఊఁ — మీయిష్ట మాటలుండఁ దప్పునా? మాటవరుస కడుగుచుంటిని మహాత్మా!

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఏల?

దశ — మన రాముఁడే — ఏది? మన చిన్న రాముఁడే — మనయీ తరాముఁడే — మాంసలమదమత్త మహాసురమారణమొనర్చుట — అఁ! పసివాఁడు! ఏది? కుఱ్ఱవాఁడు — బాలుఁడు —

విశ్వా —

గీ. అంతసగముకంటె ♦ నింతహీరము మేలు
ఘనమనంటి పూవు ♦ కంటె జాజి;
బూరుగునకుఁ దులసి ♦ మొక్క పూజ్యంబౌను
చిన్న పెద్ద చింతఁ ♦ జేయుదేల?

దశ — విలువలో, గౌరవములో, పూజ్యతలో, ఘనమే కావచ్చును. కాని, మోసుకొనుటకు దేహపటిమ యేది? బూరుగొక్కటి విఱుచుకొనిపడిన యెడల నెంత తులసివనము దగ్ధమైపోవును?

విశ్వా — రాజేంద్రా! అనుమానమేల?

గీ. పూజ్యతాపేక్షతాదిసం ♦ పూర్ణగరిమ
చిన్నదైన సత్వంబు ♦ జేరుఁ బ్రాయి
[illegible] నెఱసతి యంగార ♦ కణము దండ
కామహాకుజరాజము ♦ గాల్పలేదె?

కన్న [illegible] చే [illegible] ముని మహాత్ముఁగాక యెట్లనుచుంటివి. సందేహింపకుము.

దశ — క్షమింపుఁడు. కన్నతండ్రి నగుటచేతనే యాతనిశక్తి యెఱుంగుచు బాలుగ నెఱుఁగుదుననుకొనుచున్నాను. ఆశీర్వదింపవలసిన మీరు చిన్నబిడ్డను బట్టుకొని మహత్త్వమహాస్త్ర నెదకేల?

సీ. పొడుగువాఁడేకాని ♦ పొడుగున కన్నైన
యొడలింకఁ జేయని ♦ బుడుతవాఁడు;
ఘనముగా నిడుదలౌ ♦ కనుల వాఁడేకాని
బెదరింకఁదీరని ♦ పిన్నవాఁడు
కళుకులౌ గడుసుచె ♦ క్కుళుల వాఁడేకాని
పాలింకఁ జిలికెడు ♦ పాపవాఁడు
పొడవులౌ వంకలౌ ♦ బొమలవాఁడేకాని
చిట్టించుటెఱుఁగని ♦ చిన్నవాఁడు.

గీ. చిన్ననవ్వుల చెన్నుల ♦ వన్నెలాఁడె
కాని యట్టహాసముసేయ ♦ లేనిచిఱుత
సొగసు నెఱి వెంట్రుకల నిగ ♦ న్నిగలవాఁడె
కాని పిల్లజుట్టుననింకఁ ♦ గ్రాలువాఁడు.

గీ. వెనుక సౌమిత్రి ముందు నై ♦ పునను భటుఁడు
నెనసియుండనియెడ నడు ♦ గిడనివాఁడు
తల్లియొకవంక నొకవంక ♦ దండ్రిచేతఁ
బొదువకుండిన యెడ నిద్ర ♦ పోనివాఁడు.

గీ. నోటివిళ్ళయె సూటిగ ♦ గొట్టఁజాల
నట్టి యతఁడమ్ములనుజిమ్మ ♦ గొట్టుటెట్లు?
కుండబంతియె గుఱిపెట్టి ♦ కొట్టలేని
బొట్టెఁడసురవీరుల తలల్ ♦ గొట్టుటెట్లు.

సీ. క్రుద్ధయై తాటక ♦ గుద్దెడు గుద్దులు
కూర్మినమ్మయొసంగు ♦ కుసుమములగునె?

అలసుబాహుఁడు వేయు ♦ బలుచ పేటంబులౌ
మురిపించి నేఁబెట్టు ♦ ముద్దులగునె ?
మారీచ ఘోరాగ్ని ♦ నారాచ వారంబు
మామయిచ్చిన రత్న ♦ దామమగునె ?
రణదేవత యొసంగు ♦ రక్తార్ద్రవసనంబు
తాతయిచ్చిన పట్టు ♦ తాపితగునె ?
బాలుఁడెక్కడ ? యంజన ♦ శైలకాల
కఠిన దంష్ట్రాకరాళ వి ♦ గ్రహ వినిర్భ
రాక్షయ బలాఢ్య రాక్షసా ♦ ధ్యక్షులేడ ?
పూల వ్రేటులఁబగులునే ♦ పులులతలలు.

మహాత్మా! అట్లు యోచించుచున్నారేమి ?

విశ్వా—ఇఁక ముందేమి చేయవలయునోయని—

దశ—(గుండె కొట్టుకొని)

గీ. ఈతఁడెవఁడు ? దాసుఁడు మహా ♦ హీనదేవ
దానవానూనజన్య సం ♦ తానమునను
కసికు, కఱకు, కంగుల కాఁగి ♦ గడినిదీఱు
గండ్రఁడిడె వచ్చుచున్నాఁడు ♦ గానఁ బదుఁడు..

(నమస్కరించును.)

గీ. తాటకామహామాయోద్ధ ♦ నాటికకును
భరతవాక్యముఁ జెప్పించి ♦ పరిబలబాహు
బలసుబాహు మారీచాది ♦ ఖలులకెల్ల
దర్భశయ్యలనిచ్చి వ ♦ త్సముబిరాన.

(లేచును.)

విశ్వా—రాజేంద్రా! కూరుచుండుము.

గీ. వాదమున శిష్యుఁడే జయ • పత్రిముంద
గురుని ఘనత వేమడుఁగులు • మెఱయకున్నె?
శిష్యు నెడచేసి గురుఁడఁట • సిద్ధపడిన
గురు ఘనతయేది? శిష్యుని • గురుత యేది?
అధిపులాత్మశక్తిని మంత్రి • లందునిల్పి
యవనిఁబాలింతురనుట నీ • యనుభవంబె.
కాచగోళంబుగుండఁ బ్రి • కాశ మొందు
దీపమునకుఁ దేజంబెంతొ • తెలియవొక్కొ!

దశ—(దైన్యమున) రామచంద్రుఁడు వయఃపరిపాక సంప న్నుఁడేయయిన మొదలమఱరన్న మాటలు చెల్లఁదగినవే. అయ్యయ్యో! పట్టి కసుగాయవలన మీకేమి యుపయోగమండి? మహాత్మా నేనురావలదా? రావలదా?

గీ. పిన్నపామునైనఁ • బెద్దకఱ్ఱను గొట్ట
వలయునంచు జనుల • పలుకులుండఁ
బెద్దయహులఁ గొట్టఁ • జిన్నకఱ్ఱనుగోర
నేల? గోలలీల • మేల మేల!

విశ్వా—తేజమే ప్రిధానమగు వస్తువులఁగూర్చి చిన్న పెద్ద చింతచేయవలసిన పని లేదని నేనిదివఱకే చెప్పితిని. ఆమాటను నీవు పాటింపక యిట్లు పలుకుచున్నావు నేను గోలనో, కొంటెనో, కుమ తినో. గురుఁడనో, రామునిఁ గోరితిని. ఇచ్చెదనంటివి. అంతేకాదా?

దశ—(ఉస్సురనుచు, సాగఁదుగ) అంటిని. ఆ! అంటిని.

ఇదిగో! ఇటుచూచుచుండు మహాత్మా!

విశ్వా—ఏల ?

దశ—నేనే నాకొడుకనై— నాసుగుణాభిరాముఁడై నదిన్న రాముఁడనై యుద్భవించితినిగాదా? ఆతఁడే నేనైనప్పుడు నేనవచ్చిన నైన నాతఁడు వచ్చినట్లేకద!

విశ్వా—అట్లులే నాకును నాకొడుకునకు భేదము లేదుకావున నాకొడుకుతో సికొడుకును ముందెప్పుడైనఁ బంపవచ్చును. లెమ్ము. నీవుసుఖమున నుండుము. నేఁబోయెదను. (లేచును.)

దశ—మహానుభావా! కూర్చుండుఁడు. తొందరగా లేచి పోవుటన్యాయమా?

గీ. ఇమ్మనఁగనె యుఁ యిదేతీసి ♦ కొమ్మనుటకు
ఫలము కాదు; బంగరుకాదు ♦ పశుభుతకాదు
ఆఱుపదివేల యేండ్లెడ్చి ♦ ప్రాణమునకు
ప్రాణమగునట్లు కాంచిన ♦ ప్రథమసుతుఁడు.

తొందరయేల ? ఆలోచించుకొననిండు. శాంతిపడనిండు. శాంతి పడనిండు. ప్రాణములు కుదుటఁ బడుచుకొననిండు. ఆత్మమిక్కిలికలఁత నొందినదిసుఁడీ! మీరు రాముని గోరుదురని స్వప్నమునయిన నెఱుఁగను జుఁడీ! అయిననేమి ? అంటిని, అన్నమాట సత్యముకాదనఁ గలనా ? ఆహా! మహాత్మా! మీయజ్ఞభంగమునకు, నాయసుభంగమునకుఁ దాటక యెక్కడదాపురించినదండీ! మహాత్మా! అట్లేమి యాలోచించుచున్నారు ?

విశ్వా—ఏమియు లేదు.

దశ—ఏమియు లేనేలేదా! "కావలసినది యసురఖండనము కదా? అది యీతనివలన యగునప్పు డీతని బాధించి రాముని దీసికొని పోవుటెందులకు? చిరకాలమున కుసంతతిం గనినవాఁడు. రాముపైని బలదు వలదని కన్నతండ్రి యపశకునముగ నాందోళనపడుచుం బ్రాకులాడు చుండ నెటుపోయి నెటువచ్చునో? జయాపజయంబులు దైవాధీన ములు. అందులో రాక్షసులు మహాప్రబలులు. రాముఁడు పట్టి కసు గాయ. ఏమో! ఎందులకైన మంచిది. దశరథునే తీసికొనిపోద" మని మీ రాలోచించుచున్నారేమో యని నేననుకొనుచుంటిని. మీ ముఖవైఖరిచూడ నాకట్లుతోఁచినది. మహానుభావా! ఈయాలోచ నములలో నొక్కటి యయిన మీహృదయమున నట్టె మెఱపు మెఱసి నట్లయినఁ దళుక్కని యుడఁగిపోలేదా?

విశ్వా—లేదు. నీకట్లుతోఁచుట భ్రమము.

గీ. కాతరుఁడు మదిఁగలపాము ♦ గాంచు నెదుట;
విరహి యెదుటఁ జూచు మనులోన ♦ వెలయు ప్రియను,
మోదములోని స్వర్గముకవి ♦ యెదుటఁగాంచు;
మనసుచూడు మన్నట్టు లే ♦ కనులుగాంచు.

దశ—అటులయినఁ బోనిండు. కాని—ఒక్కచిన్నప్రశ్న మడి గెదను. క్షమియింతురా?

విశ్వా—అడుగుము.

దశ—సందర్భశూన్యములగు వాక్యములున్న క్షమింపుఁడు. మీరే దశరథుఁడనుకొనుఁడు. నేనే విశ్వామిత్రుఁడను. నేనే మీరాము నడిగితిని. ఎఱుగక యిచ్చెదనని మీరుపలికితిరి. ఇట్టి స్థితిలో మీ కిట్లు మనస్సులో గుబ్బెటలు పడుదురాలేదా?

విశ్వా—ఎట్లు?

దశ—కన్నుతెఱువనిరాము నీమునియడిగినాడేమి? యడిగి నంతమాత్రమునఁ బ్రత్యక్షమృత్యు దేవతలగురాక్షసులనోటఁబడవైవ వలసినదే! అంతే! రాక్షసశక్తియెఱింగి, రాముని యశక్తియెఱింగి చూచుచుఁజూచుచుఁ జేతులార రాముని గట్టికట్టి సర్వనాశకులపండ్ల క్రిందఁ బెట్టవలసినదే. కాసంత వెనుకముందు నాలోచించుకొనవక్కఱలేదా? రామునే తీసుకొనిపోవలయునను నిరంతరదీక్ష యీ మునీశ్వరుని కెందులకు? నేనుపోయి రాక్షససంహారమొనర్తును; లేదా రాక్షసులచేఁ జచ్చెదను. రాముఁ డందుచేఁ నిరపాయుఁడై యుండును గాదా? తనముందుగతికైన యజ్ఞమును గాపాడుకొనుట కీతఁడాతుర పడుచుండగా, నాముందుగతికై నారామునిగాపాడుకొనఁ జూడగూడదా? ఇదితప్పా?" అను నిట్టియూహలు తండ్రియైన నీమనస్సునఁ గలుగునా లేదా? అట్లు గలుగుట సహజమగునాకాదా? సెలవీయఁగోరెదను.

విశ్వా—ఐహికలంపటతా శూన్యుఁడనగునేను—చిరకాలమునకు సంతానలాభమొందుటచే నూతనసంసార సౌఖ్యమును సహస్రగుణాధికముగా ననుభవించు నీమనస్థితి నెట్లూహించుకొనిసానుభూతిచే నీస్థానమున నెట్లు నిలువఁగలను? నీమనస్థితిసీదియే. ఏసంసారియు దానిననుకరింపలేనప్పుడు సన్యాసినయిననేనట్లు సేయఁగలనా?

దశ—మీరు సేయలేకపోవుటయేమి? సామాన్యముగ నాటకపాత్రములు హరిశ్చంద్రాది పురుషులను జంద్రమత్యాది కాంతలను గూడ ననుకరించుటలేదా?

విశ్వా—అదెంతపాటి యనుకరణము! ఛాయ వస్తువగునా? చిత్రపటము మానిసియగునా?

దశ—కాక పోనిండు. ప్రథాన వస్తువును జప్తి చేయుటకయినఁ జాలియున్నవి కావా? అందుచే మీరు రెండు నిముసములు నేనని భావించియట్టి సన్నివేశమున మీహృదయమెట్టులుండునో కాసంత సెలవిండు.

విశ్వా—ఈనాటకము నాకుఁ దప్పదా?

దశ—నాయెడల మీదయ తప్పనటులే.

విశ్వా—అటులైన వినుము "ఈముని రాము నడిగినాఁడు. ఇచ్చెదనని బాసచేసితిని. నేను నచ్చెదనన్న వలదనుచున్నాఁడు. రాము నీకుండిన యెడలఁ బోయెదననుచున్నాఁడు. ఈముని మతిలేని వాఁడు కాఁడు. మహాధీమంతుఁడు. ప్రబలబలశాలి. అనేకాస్త్రశస్త్ర కళాకౌశలకర్కశుఁడు. అందుపై దివ్యతపోరాశి. రాముఁడు కేవలము నిరుపయోగుఁడే యైయుండు నెడల నిట్టివివిధ మహాశక్తిసంపన్నుఁడేల యాన్యర్థునిఁ గోరుకొని కార్యమును ధ్వంసమును జేసికొని బ్రదికియుండినంత కాలమేల నగుబాటొందుటకు సాహసించును. రాముని యందుమహారాక్షసశిక్షణవిచక్షణతయుండి తీఱవలయును. తండ్రినగుటచే నాకాతనిమాహాత్మ్యము తెలియక పోవచ్చును. ఒకవేళమాటవరుస కాతనిలో మహత్త్వము లేదనియే నిశ్చయింతును. అయిన నేమి? విశ్వామిత్రుఁడు మహనీయ మాహాత్మ్యసంపన్నుఁడు కాఁడా? సృష్టికిఁ బ్రతిసృష్టి చేయఁజాలిన భూతలవిధాత కాఁడా? అట్టిమూతఁడు మనరామున కెన్ని దివ్యాస్త్రములొసఁగునో? ఎన్ని యఖండశక్తులు ప్రసాదించునో? వానిచే రాముఁడు రాక్షసులను నవలీలగ గెల్చునేమో? ఎవఁడెఱుఁగును? ఇంక నేనెన్నిశుభములా మునివలనఁ గలుఁగునో?" యని దశరథ శైలూషుఁడనైన నేననుకొందును.

దశ—(తనలో) ఇంతపని చేయుటకీతనికి సమర్థతగలదు. కాని

[illegible]ముచ్చటో లేదో యెవనికిఁ దెలియును? యాగార్థము పారిశ్రం
[illegible] ని. ద [illegible] సమిద్ధనేయుంచుట కొప్పించు
కొని. [illegible] రాజ్యమును ధారపోయించుకొని దాఁటిసపామ్మ
[illegible] మహానుభావుఁడు! లోహితాస్యని
[illegible]! [illegible];
[illegible];
[illegible] సాహసికమున్నది. [illegible]
[illegible] రాముని [illegible]
[illegible] కల్పించినాఁడేమో? ఎవఁడు చెప్పఁగలఁడు? వసిష్ఠ
[illegible] పుత్త్రిలను బూడిదసేసిన పుణ్యాత్ముఁడు! నా
పైనాతనికేమి యుఁగ్రోపము లేదనుకొందును. ఏమో! ఉండినను నుండఁ
గూడదా? వసిష్ఠమహర్షి యిచ్చటనుండు నెడల నీతనికి నాతనికి
మాటపై మాట కలుగునేమోయని యీతనికి రహస్య సమావేశ
మొసఁగితిని. ఇప్పుడాతని నిటకు గమ్మనుటెల్లు? రానియెడల నాకీ
సంధిని గర్తవ్యముపదేశించువారెవ్వరు? ఇంత సేపు తనతో మాట
లాడఁ నాలో నేనేదియో యాలోచించుకొనుచుంటినని కాఁబోలు
నప్పుడే యాతఁడు దుమధుమలాడుచున్నాఁడు. ఏమి చేయుదును?
(ప్రకాశముగ) మహానుభావా!

విశ్వా—ఏల?

దశ—మీమాటలు హేతుపటిమచే గింకములై యున్నవే కాని
యర్థకానురాగ రసార్ద్రములుగ లేవు. మఱియొక మాట. రాముని
మీవెంట దీసికొనిపొండు; కాని, రామునితో నేనుగూడ వచ్చుట
కనుగ్రహింపవలయును.

విశ్వా—(వికటముగ నవ్వుచు) రామునకు సాహాయ్యార్థము
గనా?

దశ—అందులకు మీరుండ నేనట్లందునా ?

విశ్వా—మఱి యెందులకు ?

దశ—(తనలో) నేనుగూడవచ్చుట కీతఁడ౦గీకరింపకుంటయే యీతని మాయోద్దేశముఁ బ్రకటించుచున్నది. తనకుఁ గావలసిన రాముఁడుండినప్పుడు పైగ నేనుండినపుడు తనపుట్టియేమిమునిఁగెను ! నమ్మఁదగదు (ప్రకాశముగ) రామునకు సాహాయ్యమునకై కాకుండు నెడల మఱి యెందులకనుచున్నారా?

గీ. అమ్మయెడఁజూపునిల్పి మా ♦ టాడుచుండ
నట్లుమాటాడి ననుఁ జూడు ♦ మయ్య యిట్లు
లనుచుగడ్డము గ్రహియించి ♦ యతనిమొగము
నాయెడకుఁద్రిప్పుకొను వెఱ్ఱి ♦ నయ్య నేను.

ఒక్కటేమాట! రామునివిడిచి నేను బ్రదుకఁజాలను.

గీ. ముగురుభార్యలు కాపుర ♦ మునకువచ్చి
పిదపదివ్యమహానంద ♦ పదవిగొన్న
వత్సరములొందినాఁడత ♦ ర్వాతనంతె
కాని మేమెు; యేమున్నదీ ♦ కంపతోడుగు
నందనుచు గొంత విసుగును ♦ జెందినాఁడ;ఁ
గొడుకులేకఁబుట్టరను చింత ♦ వృద్ధముపిదప
బ్రదుకనఁగ రోత; చావనఁ; ♦ బరమసుదము
గాఁగఁజూపు చావో యంచు ♦ వేఁగినాఁడ
రామచంద్రుఁడు తల్లిగ ♦ ర్భమునఁబడఁగఁ
దిరుగనరులలోఁ బడినాఁడ ♦ మఱలబ్రదుకు

కోలందిగాఁ దియ్యఁబడెనార్చు • కొనుచుఁబోవు
నాసలోఁ జిన్నిజలపడె • నయ్యవినవె.
మనసుప్పింపరాముఁడు • కనులఁబడఁగఁ
బాల మున్నీరుగాఁ బొంగి • పాపురత్వ
మాలయుద్రేకమునమీఁద • నష్టిపడిరొ ;
నాత్రిదిగబడె, మృతిమాట • యడంగుఁబడిరొ
శాత హేమంతమునను వ • సంతమయ్యె
తరణి గుర్రంకు వేళను భర • ద్వాజపత్నీ
మేలుకొల్పుపాడెను దర్శ • రేలఁ బోడ మోఁ
బూర్ణచంద్రుఁడు నేను రా • మునిఁగనంగ.

మహాత్మా!

గీ. బ్రదుకుకొఱకు నేను • బ్రదుకుటలేదు నా
కొఱకు నేను బ్రతుకుఁ • గోరనయ్య
రామచంద్రుకొఱకె • బ్రదికియుంటిని రాముఁ
గనుసక్షణముగాల • గతినిగాంతు.

మీరాయిష్టమువచ్చినట్లు సేయుఁడు

విశ్వా—నీమాటలు వింతగఁ గనఁబడు చున్నవి. ఇంతకుముందే నీవేనా వెంటవచ్చి యాసుర శిక్షణ మొనర్చెద నంటివి. రాముని బాసిన నిముసముననే నిశ్చయముగ నశించువాఁడవయిన రాముని విడచి నా వెంట నెట్లువచ్చెదనంటివి.

దశ—(తెల్లవోయి) మహర్షిచంద్రమా! అట్లు మొదట నంటిని. స్థూలముగ నంటిని. తరువాత కొంచ మాలోచించుకొని నమీఁద—ఆ! అందుమీఁదనే కాఁబోలు—అట్లు చేయుటకేనాకు

శక్తి లేదనితోఁచుటచే నాతో రాముని వెంటఁబెట్టుకొని వచ్చెదనంటిని గాఁబోలు.—మనసు కుదురు లేదు. ఆ! అట్లుకాదనితోఁచుచున్నది. నేను మీవెంట వచ్చెదనన్న మీరు రాముని దీసికొనిపోవుట మాని వైచెదరేమోయని మొగటనటులన్న మాటసత్యము! రాముని మీరు విడువఁదలఁచుకొనియుండినారని దోఁచ రామునితో నన్నుఁగూడఁ దీసికొనిపొమ్మని మిమ్ముఁ బ్రార్థించియుందును.

విశ్వా—ఇంతటితో సరియా? మఱియొక కల్పన మున్నదా? ఇంకఁ గొంచెమాలోచింపుము. మఱియొక చిత్రమయిన యల్లిక మన మనసుకుఁ బొడకట్టునేమో? రాజా! ఏమి? మొదట స్థూలముగ ననుటయా? అటుపైఁ దిరుగ నాలోచించి సూక్ష్మముగ ననుటయా? దానిపై మఱింత నాలోచించి సూక్ష్మతరముగ ననుటయా? సత్యమునకెట్టి స్థూల సూక్ష్మ నిర్ణయ మొనర్చితివి? మొదటిమాట రెండవదాని వలనఖండనమా? రెండవది మూడవదానివలనదిగదుడుపా? సెబాస్! సత్యాధారమైన సూర్యుఁ డాదిపురుషుఁడగు వంశమున నుద్భవించిననీవు—ఒడలు ముక్కలుగఁగోసి యర్థికిచ్చిన మహానుభావుని కులములోఁబుట్టిన నీవు—కలనంతయసత్యమాఁడ వెఱచి రాజ్యముఁ గోల్పోయి, భార్యాపుత్రులను విక్రయించుకొని! తన్ను మాలవాని కమ్ముకొని, మరణించిన పుత్రుని దహించుటకువచ్చిన యిల్లాలిఁ జేతి మాఁదుగ ఖండించుటకు సిద్ధపడిన సర్వజగద్విఖ్యాతింత యశస్సంపన్నుఁడగు సత్య హరిశ్చంద్రుని శాఖ కుపశాఖవైన నీవు—తన యిల్లాలినే యొకనికి దానమిచ్చినయనన్యసామాన్య వదాన్యాగ్రగణ్యుఁడయిన రఘుమహారాజుగద్దెపై నెక్కిననీవు—మీకులమున కాధార మయిన సత్యమును—సర్వప్రపంచమున కాధారమయిన సత్యమును—దైవస్వరూపమయిన సత్యమును—ఆఁ!

దశ—మహానుభావా! క్షమియింపుఁడు. అట్టిసత్యమును బరి

గణింపక పోలేను!

గీ. ముందు నెడకు సత్యము, రామ ♦ మూర్తి ప్రేమ
వెనుకలాగ నడుమ గొట్టు ♦ కొనుచునుంటి
బిసము ముందునకును, గాళ్ళ ♦ బెనయు నాచు
వెనుకలాగ సురిక్కెడు హంస ♦ విధముగాగ.

విశ్వా— (ఈమాటలు వినిపించుకొనక) ఈనీతి నీకెవరు చెప్పిరి? మీగురువగు వసిష్ఠర్షి నిచ్చటకుఁ బిలిపింపుము. ఆయన యెదుటఁ జెప్పవలసిన నాలుగుమాటలఁ జెప్పెదను. సత్యమువదలు కొనుమని మీగురువుగా రుపదేశింతురేమో చూచెదను.

దశ—(తనలో) అమ్మ! బ్రదికితిని. గురువుగారు కర్తవ్యము తెలుపియఁగలరు. (ప్రకాశముగ) ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—వసిష్ఠ భగవానునిటకుఁ దయచేయఁ బ్రార్థించితినని చెప్పుము.

విశ్వా—త్వరగ—

దశ—మీకాగ్రహము వలదు. నేను సత్యమును వదలుకొను వాఁడనుగాను. అంటిని. గాము నిచ్చెదననియంటిని. అలాగే! ఇచ్చెద నని బాసచేసినతరువాత నీ రువలదా? (తనలో) వసిష్ఠుఁడేమి యానతిచ్చునో?

(వసిష్ఠుఁడు ప్రవేశించును.)

(దశరథుఁడు విశ్వామిత్రుఁడు లేతురు.)

వసి—బ్రహ్మర్షిసత్తమా! తపము బాగుగ వర్ధిల్లుచున్నది కదా

విశ్వా—మీరాదయవలన—

దశ—గురూత్తమా! నమస్కారము.

వసి—కళ్యాణమస్తు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! గురువుగారితోఁ జెప్పుము.

దశ—నేనేల? మీరే సెలవిండు.

విశ్వా—మహర్షిచంద్రమా! నాకును మీశిష్యునకొక వివాదముకలిగినది. అదిమీమాధ్యస్థమునఁ దేలవలసియున్నది.

వసి—అదియేదియో సెలవిండు.

విశ్వా—మీరేదియడిగిననిచ్చెదననియీభూపుఁడింతకుముందు నాకు బాసచేసియున్నాఁడు. మారీచసుబాహు వధార్థమై నేను రాముని నాతోఁ బంపుమని కోరితిని. రామునిచ్చుటకు సందేహపడు చున్నాఁడు. ఈయకతప్పదని నేను జెప్పుచున్నాను. మీయిష్టానుసారముగఁ దీరుమానింపుఁడు.

వసి—రాజేంద్రా! నీవు విశ్వామిత్రుని మాహాత్మ్యమెఱుఁగనిదికాదు. అద్వితీయ తపఃప్రభావాధికతగలవాఁడు. అతఁడుతలఁచుకొనినయెడల మారీచాదుల నొక్కతెప్పపాటులో భస్మము చేయఁగలఁడు. తపస్సు వ్యయమగునని యుపేక్షించియున్నాఁడు. ఈరాక్షసులఁ జంపినకీర్తి నిరాక్షసహరణముకొఱకే పుట్టినయీనరామమూర్తికిఁ దక్కింపగ నీతఁడిటులువిచ్చేసినాఁడు. గంధగంధ లేశమైన నేసందేహమును బొందక రాము నాతనితోఁబంపుము.

గీ. అగ్ని బ్రహ్మర్షి; దాత మహాప్రభుండు;
పనియసురమారణము; దత్త • వస్తువఖిల
జగదుదంచి తానంద తే • జస్స్వరూప;
మింతకంటెఁగావలసిన • దేమియిలను?

విశ్వా—ఇమ్మని చెప్పవలయునా తాముగూడ మహాతపశ్శాలియేయని మీయానతికిఁ గానంత చేర్చితిని.

వసి—(నవ్వుచు) రాజేంద్రా! వింటివా? విశ్వామిత్రుఁడీ మాటలవలన నన్ను స్తుతిసేయుట లేదు. ఇమ్మని చెప్పకుండ నీయలేక పోయితివిగదా యని నిన్నెత్తిపొడుచుచున్నాఁడు. ఇప్పుడైన వేగిరపడుము. రామునిటకుఁ బిలిపింపుము.

దశ—ఎవరక్కడ?

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

దశ—రామలక్ష్మణుల నిటకుఁ దీసికొనిరమ్ము.

(నేపథ్యమున) చిత్తము.

(రామలక్ష్మణులు ప్రవేశించి వసిష్ఠునకు నమస్కరింతురు.)

దశ—రామచంద్రా! (విశ్వామిత్రునిఁ జూపి) తాతగారికి నమస్కరింపుము.

రాము—మహర్షిసత్తమా! నమస్కారము.

విశ్వా—వత్సా! కళ్యాణమస్తు.

దశ—లక్ష్మణా! నీవుఁగూడఁ దాతగారికి నమస్కరింపుము

లక్ష్మ—నేను నమస్కరింపను. ఈయన మాతాతగారు కారు.

దశ—అటులనుట తప్పు నమస్కరింపుము.

లక్ష్మ—ఓహో. మాతాతగారికింత పొడుగుగడ్డము లేదు. ఈ నడుమ నేను జూడలేదా?

దశ—ఆతాతగారు మగధదేశ మహారాజుగారు. ఆయన మీయమ్మకుఁ బితృతుల్యుఁడు. ఈతాతగారు మునిశేఖరు. ఈయన నాకుఁ బితృతుల్యుఁడు.

లక్ష్మ—మహర్షిచంద్రమా! నమస్కారము.

విశ్వా—(నవ్వుచు) వత్సా! కళ్యాణమస్తు!

దశ—గాధినందనా! లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులిద్దఱు కవలలయిన రామునితో లక్ష్మణుడు జోడు. భరతునితో శత్రుఘ్నుడు లంకె. కావున లక్ష్మణునిగూడ వెంటబెట్టుకొని పోనేచుచున్నాను

విశ్వా—అడిగినంత యిచ్చువాడే మహోదాత్తయగుచో నంతకంటె నధికముగ నిచ్చు నీకేమిపేరు తగునో!

దశ—నాకును నాపిల్లలకును దను యాశీర్వాదము తక్క వేఱొక్కటి లేదు. (రామ లక్ష్మణులతో) మీరీమహర్షితోం బోవలయును.

రామ—చిత్తము.

లక్ష్మ—నేను మాయన్నగారితోం బోవుదును.

దశ—మహాత్మా! బాలురు. తప్పులు గలిగిన దిద్దికొనుడు. (ఆలోచించి కన్నులొత్తుకొని) ఇప్పుడు వెత్తిపడదగదు. నాయనలారా. నన్నొక్కసారి కౌంగలించుకొనుడు.

(రామలక్ష్మణులు కౌంగలించుకొందురు.)

గాధినందనా! తిరుగ శీఘ్రముగం బిల్లలతో దయచేయుదురు కాదా?

విశ్వా—సందేహమేమి? (లేచి) రాజేంద్రా! నేనుబోయెదను.

దశ—చిత్తము. నమస్కారము.

రామ.—లక్ష్మ—గురూత్తమా! మాకు సెలవొసంగుడు నమస్కారము.

వసి—కల్యాణమస్తు!

దశ—సేవకా! ఈపిల్లల నొక్కసారి తల్లుల యెదుటం బెట్టి వెంటనే మహర్షి కప్పజెప్పుము.

వసి—(లేచి) రాజేంద్రా! నేనుం బోదును.

దశ—చిత్త్రము. నమస్కారము.

(వసిష్ఠుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమింతురు)

దశ—గీ. ఇమ్మనుటతోడనే రాము ♦ నిచ్చియుండు
నకల సత్యవంతుఁడనని ♦ యిలయశంబు
నెనసియుండు; రామునిఁదునఁ ♦ కిచ్చినాఁడ;
మునివలననాగ్గుతిట్టులు ♦ దనినవాడ
కృపణునకు వ్యయము తుదకు ♦ నెక్కుడగును,
మెప్పులేమి పైపెచ్చుగ ♦ దెప్పులగును.
పనియదన్నునఁజేయక మాల్గు ♦ వానికిఁ బని
యెక్కుడగుఁ; గష్టమును నష్ట ♦ మినుమడించు
విసరు నాల్కను వాగ్దాన ♦ వితతిఁజేయు
పృథ్విపతియిచ్చి కీర్తి ద ♦ క్కించుకొనఁడు
ఒసఁగువఱకు బాసనుజేయ ♦ కుండువిభుఁడు
గడుసరియురక్షితుఁడు కీర్తిఁ? ♦ బడయువాఁడు
ఎద్ది యెవనికిఁబ్రాప్తమో ♦ యద్దివాని
నెనయునను మాట నిజమైన ♦ నిచ్చునొకఁడు
కిమ్మనక సన్నసన్నగ ♦ నమ్మవెట్టు
నాలుగైనపిమ్మటనిచ్చు ♦ నరుఁడొకండు;
గాధిసుతశాపభయముచే ♦ గానిసత్య
బద్ధతను నేను రామునిఁ ♦ బంపనను మ
ముందటికవులు నాటక ♦ ములను వ్రాసి
యెదుటి దృష్టలచేతఁడి ♦ ట్టింతురే మొ
ఎల్లరకు గావలసినంత ♦ స్వేచ్ఛయుండ

నవనిధవునకుఁ గాసంత ♦ యైన లేదు.
పొదరకులతో సన్న ♦ పాటితోఁట
నడుగిడుచు గాలిలోపల ♦ నడువవలయు
ప్రాణమెంతదాఁకను బిగ ♦ బట్టికొనుచు
హృదయమెందాఁకఁ జెర, బిగి ♦ యించుకొనుచు
సాకసపు వింత నాట్యంబు ♦ నాడఁగలఁడు
పార్థవుఁడుగూడ మనుజుఁడు ♦ గాఁడె? యకట
అలయికనో, తాల్మిలేకయో ♦ యాత్రముననో,
భ్రమముననో యాతఁడిసుమంత ♦ పట్టుతూలి
నిటు నటునూఁగ "నిహిహిహి ♦ హీ" యటంచుఁ
గోటిజనములు చప్పటల్ ♦ గొట్టువారె.
అందఱును జేయు మంచుకొం ♦ డంతతప్పు
కరఁగి యావిరియైపోవు ♦ క్షణములోన;
భూపుఁడు ప్రమాదమునఁ జేయు ♦ ముత్తెమంత
నెఱసు శతశతాబ్దములైన ♦ నిల్చికాలు
రాముపైఁ బ్రేమచేఁ జాల ♦ ప్రాకులాడి
వాఁడ నేకాని, సత్యంబు ♦ వీడ లేదు
కనుబొమలు పండు తరువాతఁ ♦ గడుపుపండు
వాతఁడె గ్రహించు నాదేవు ♦ లాటమెంతో!

(నేపథ్యమున) మహాప్రభూ! భోజనవేళ యతిక్రమించినది.

దశ — ఇంక భోజనమా? కడుపు నిండుగనే యున్నది కాదా! కావేరీ!

గీ. ఏను భుజియించుచున్నాఁడు ♦ మృదులముగను
గమ్రముగఁను బూర్వరాజుల ♦ కథలనాకు
భరతుఁడూ కొట్టఁ బల్కునా ♦ ప్రాణమిటకుఁ
దిరుగవచ్చిన తరువాతఁ ♦ దినెద మఱల.

(నేపథ్యమున) అట్టులనుట న్యాయమా? కౌసల్యాదేవిగారు చాల ఖిన్నులై యున్నారు. మీరువచ్చి యామె నోదార్తురుగాక!

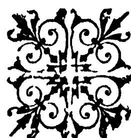
దశ—

గీ. జ్ఞానవాసిష్ఠముఁ జదివించి ♦ జగముమిథ్య
యనితలఁచు నాగతి తెమ యిట్టు ♦ లగుదు నెపుడు
పదములకుఁ జేతులకు నడ్డు ♦ పడెడుబిడ్డఁ
డగుపడని యూఁడు ప్రాణపు ♦ టార్తి యెంతో!

హా! రామచంద్రా! హా! లక్ష్మణా! హా! విశ్వామిత్రా!

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

చతుర్థాంకము.

ప్రదేశము—అరణ్యము.

ప్రవేశము—రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు, నారాయణుఁడు.

విశ్వా—ఈదినమున మిగుల నడచితిరి. కొంచెమిట విశ్రమింతమా?

నారా—అదిగో! సాయంకాల మగుచున్నది.

గీ. పచ్చనగు చందనపుఁ జర్చ ♦ ప్రకృతికాంత
గిరికుచములఁగై సేసి గి ♦ ల్గింతఁబెట్టి
చెక్కిళులఁ బోసి, కెమ్మోవి ♦ నొక్కసవిత
వృద్ధునకుఁ బ్రేమ సతిపైన ♦ హెచ్చుఁగాదె?

లక్ష్మ—తాతగారూ! మీశిష్యుఁడు నారాయణుఁడు తప్పాడుచున్నాఁడు. వృద్ధునకుఁ బ్రేమపుత్రులపై హెచ్చని చెప్పవలయును. నిజమగునా? కాదా?

వశ్వా—విత్రా! ఈసారి నీవు చెప్పినది నిజము. మఱియొకసారియూతఁడు చెప్పినది నిజముకావచ్చునా! ప్రకృతిసహస్రముఖికాదా? నారాయణుఁడు నవనవసాహిత్యదరిధిమచే, నూత్న యౌవనోచిత శృంగార రసగరిమచే నటులు చెప్పినాఁడు. అదితప్పు. శిష్యునకు—

గీ. గురులతో శాస్త్రచర్చను • గోరఁదగును,
కలికి గండచందనచర్చఁ • దలఁపఁదగదు,
వేదములవల్లె పలుకులు • వినఁగఁదగును.
వెలఁది మట్టెలగిలుకులు • వినఁగఁదగదు
ఈశ్వరుని ముక్కుచివరని • క్షింపఁదగును,
కన్నుకెలఁకుల నింతిని • గానఁదగదు
జగమసత్యంబలుకఁ • జనునుగాని
చాననడుమ సత్యంబనఁ • జనదు చనదు.

అదియుఁగాక,

వృద్ధులైనను బతితుల • యొద్దనెపుడు
పరుష శృంగార వాక్యముల్ • బలుకఁదగదు;
ఫలకమును బైఁట చెఱఁగునఁ • గూడునఁదగదు;
రవికలోనొంటుసొమ్ముఁ జే • ర్పంగదగదు.
మసినిఁ దాంబూలరక్తితో • మార్పఁదగదు,
దుప్పితోలున జాజులు • గుప్పఁదగదు;
బొంటుపోచను మృగమద • మూన్పఁదగదు;

నారాయణా! రాజబాలురయెదుట నీవట్టి శృంగారవాక్యములాడుట తప్పు.

రామ—మహానుభావా! ఆతనిక్షమియింతురుగాక!

లక్ష్మ—తాతగారూ! వసిష్ఠశిష్యులమగు మేమామాత్రమున కే చెడిపోవువారముగాము.

రాము—తమ్ముడా! అట్లు పలుకఁగూడదు. తప్పు.

విశ్వా—రామచంద్రా! తప్పుకాదు. లక్ష్మణుఁడట్లు పలుకఁదగును. ఆతని నేను బాగుగ నెఱుఁగుదును;

గీ. గాత్రమునసంటి యెంత శృం • గారమహిమ.
వెలసినను, గన్నులును, గర్ణ • ములును లేక
పునిమొదలె లేక స్థాణువై • మనఁగఁదగిన
మహితవిజ్ఞానుఁడగును ల • క్ష్మణుఁడు రాము;

ఆతని పైవాఁడవయిన నీసంగతి యింకినవర్ణ్యముకాదా!

రామ—మహాత్మా! మీదయకుఁ బాత్రులము.

నారా—(తనలో) శృగారవాక్యములచే శిష్యులు చెడుదురుకాని, స్తుతివాక్యములచేఁ జెడరుకాఁబోలు! ఎవనివెఱ్ఱి వానికి వేడుక.

విశ్వా—నారాయణా! ఘూసతల్పముల బాలురకుఁ గల్పింపుము.

లక్ష్మ—గురువుగారియాజ్ఞ యనుల్లంఘనీయము; కాన నీవు నాకును గురువుగారికిని శయ్యలఁ గల్పింపుము. శ్రీరామమూర్తికి నేనే నైచెదను. (అట్లుచేయును.)

విశ్వా—(శయ్యపైఁగూర్చుండి) వత్సలారా!

సీ. గంధసింధుర బద్ధ • బంధురస్యందనా
నందవిహారమే • నడకలయ్యె

దాక్షారసాయన ♦ గోక్షీరపానంబు
నిర్ఝర నిస్సర ♦ న్నీరమయ్యె
స్వర్ణమంచస్థ పే ♦ శలతూల తల్పముల్
వట్టినేలను గడ్డి ♦ బఱిపులయ్యె
బహురుచ్య శాక సం ♦ భార సారాహార
భక్షణంబులుపర్ణ ♦ ఫలములయ్యె
మాతృమాన్యత్వమాంగళ్య ♦ మహితమంది
రస్థలావాస ముద్ధతా ♦ రణ్యకుయ్యెఁ
బాలఁగోఁ బెట్టఁదగు పుణ్య ♦ మూర్తి యుగము
ముండ్లలోఁ బెట్టి బాధించె ♦ మునియితండు.

రామ.—స్వామీ! మీరట్లానతీయఁదగునా? మీరుగటాక్షించిన బలాతిబల విద్యలవలన మాకు క్షుత్పిపాసాబాధలు లేవు. బడలికయు లేదు. అదిగాక—

సీ. అడవిశారికకును బెంపు ♦ డైనశారి
కమలతాదులనున్న వ్య ♦ త్యాసమెంతొ
వననమధివాస సౌఖ్య సం ♦ పదకుఁ బురని
వాససౌఖ్యమునకును వ్య ♦ త్యాసమంత
పురనివాసము చేమది ♦ ముదుచుకొనుచు
నిట్టియిట్టి దేహమునందు ♦ నిమిడిపోవు
నాటవికవాసమున మది ♦ యట్టియట్టి
పొంగి జగదాత్మతో నైక్య ♦ మును లభించు
కృతిప్రియ సుఖాళిమనసు మె ♦ ప్పింపలేదు
పదయమక బంధముక్తకా ♦ వ్యంబువలెను;

పురసుఖములు మదికి బాల ♦ స్ఫూర్తిఁ జేయఁ
జాలవర్భకునికిఁ బోఁత ♦ పాలలీల.

లక్ష్మ—రామభద్రునకేమియుఁ గష్టములు లేకపోవుట చేనా కేమియు లేవు

గీ. ఇదియె దేశాటనమునకు ♦ సదమల ప్ర
పంచ విజ్ఞానసార సం ♦ పాదనమున
కడవిఁ దిరుగుటకును వేఁట ♦ లాడుటకును
దనువు గడిదేర్చుకొనుటకుఁ ♦ దగినవయసు
దీనివృధపోవనిచ్చు భూ ♦ జాని సుతుఁడు
తనువు తపతపతో జగ ♦ త్తునెదురుకొనఁ
దగని మానసం గడగడతో ♦ ద్రిశిమలేని
పేగుగుఅగుఅతోఁ, ద్రేపు ♦ బేపుబేవు
తోనగరులోన రాకాసి ♦ తోలుబొమ్మ
లీల పోతుముత్తైదున్నై ♦ పూలగాగ
రా గుడారములనడుమ ♦ రాణితోడ
గచ్చకాయలరణమున ♦ గంద్రఁడగును.

రామ—లక్ష్మణా! ఇఁక నట్టె మాటలాడక విశ్రమింపుము.

విశ్వా—నారాయణా! ఊరకుంటివేమి?

(అందఱు విశ్రమింతురు.)

నారా—వచ్చుచుంటిని. (కాళ్లులొత్తును.)

లక్ష్మ—తాతగారూ! ఏదైనకథఁ జెప్పెదరా?

విశ్వా—ఆలాగే! అనఁగనఁగ—సుందోపసుందులని— ఎవ్వరు "నూ" యనరేమి?

గీ. తలఁ గదుపు వాఁడు లేనట్టి ♦ తానమట్లు
వెనుక హంగు లేనట్టి యు ♦ భినయమట్లు
రణితనిస్వాణరవ శూన్య ♦ రణమువలెను
కథనడువ దూఁకొనెడు వాఁడు ♦ గలుగకున్న.

లక్ష్మ—నే "నూ" కొట్టెదను.

విశ్వా—సుందోపసుందులని—

లక్ష్మ—ఊఁ—అన్నదమ్ములా ?

విశ్వా—అవును. నీకెట్లు తెలిసెను ?

లక్ష్మ—పేళ్ళనుబట్టి—నాకుమాత్రమండి యుపరాముఁడను పేరేల పెట్టలేదో ?

రామ—తమ్ముఁడా ! కథ వినవేల ?

విశ్వా—వారిరాష్ట్రభూమి యిదియే.

లక్ష్మ—ఊఁ—

వి—వారిద్ద ఱన్యోన్యసహాయులై యనేకదుష్కృతు లొనర్చి దుర్జయులైరి.

లక్ష్మ—ఊఁ

విశ్వా—ఒకనాఁడొక యప్సరోనారీమణి వారి కంటఁబడెను.

లక్ష్మ—ఊఁ

విశ్వా—వారిద్దఱుఁగూడ దానినపేక్షించిరి. అదితనకే కావలయు ననియొకఁడు తనకే కావలయునని యింకొకఁడు నన్యోన్యముఁ గలహించి పోరాడి, గుద్దుకొని, కఱచుకొని, పొడుచుకొని యిద్దఱుఁ జచ్చిరి.

లక్ష్మ—(నవ్వుచున్నాఁడు.) సెబాస్! బాగుగా జరిగినది.

నారా—ఇచ్చట నాటికంటెబాగా విల్లే వీరుని చేతి వింటికంటెఁ బ్రబలమయినది.

లక్ష్మ—నారాయణా! వీరుని వింటినట్లు నిందించుట తగదు. తగినవీరుఁడప్పటికి వారితోఁ దారసింపకపోయినంతమాత్రమున వీరధనుః ప్రకాండము నధిక్షేపించుట నుచితము. మాయన్నగారివలె కొందులకు? ఈధనుస్సుచేఁబూని నేనే యిప్పుడిట నుండిన మొదల నొక్క వ్రేటుతో రెండు తలలునూడఁ గొట్టలేకుందునా?

రామ—తమ్ముఁడా! కథకడ్డువచ్చెద వేల?

విశ్వా—వారిలో సుందుఁడనువాని భార్య తాటక.

లక్ష్మ—ఊఁ.

(నేపథ్యమున ఊఁ.)

రామ—(లేచి) మఱియెవ్వరో 'ఊఁ' యనుచున్నారు?

నారా—ప్రతిధ్వనియైయుండునేమో?

రామ—కాదు.

విశ్వా—తాటక కిద్దఱు పుత్త్రులు. మారీచ సుబాహులు.

లక్ష్మ—ఊఁ.

(నేపథ్యమున) ఊఁ.

రామ—లక్ష్మణా! ధనుస్సు! ధనుస్సు! (తీసికొని) గురూత్తమా! ఆధ్వనివచ్చునెడకుఁబోయి చూచివత్తును.

లక్ష్మ—రామభద్రా! నేను ముందునడచుచు దారిచూపెదను; రమ్ము.

విశ్వా—మీరటకుఁ బోకుఁడు. ఆమెయే యిటకు రావచ్చును.

రామ—ఆమె యెవ్వరు ?

విశ్వా—తాటక—ఆపొదచాటున 'ఊఁఊఁ' యనుచు నది గురుకపెట్టి నిద్రించుచున్నట్లున్నది.

నారా—అమ్మయ్యో ! తాటక యింత చేరువనేయున్నదా ? గురూత్తమా ! పాఱిపోవుదము.

రామ—నారాయణా ! నీకేమియు భయములేదు.

విశ్వా—ఆమె యిచ్చటనుండుట యెఱింగియుండియే మిమ్మి ట కుఁ దీసికొనివచ్చితిని. సంహరించుట కింక వేళకాకుంటచే రామ భద్రా ! నీతోఁ జెప్పియుండ లేదు. ఇది నాయజ్ఞమునకుఁ జేసిన విఘా తము లిన్నిన్ని కావు. ఒక పాపుగడియలో నీమెను వధింతువుగాక !

నారా—అది నా మెడలో నొకసారి త్రాచుపామును జుట్టెను.

లక్ష్మ—నారాయణ శంకరుల కభేదమని తెల్పుటకు గాఁబో లును.

రామ—గురూత్తమా ! అబలను వధింపుమని యానతిచ్చు చున్నారేమి ?

నారా— అనేక గజ సహస్ర బలాన్వితయగునది యబల యెట్లగును ?

లక్ష్మ—నారాయణా ! స్త్రీపురుష విభాగముఁ బాగుగఁ జేయుచున్నావు. బలముండుటచేతనే యది పురుషుఁ డగునెడల బలములేకుంటచే నీవు కాంతవగుదువా ?

రామ—లక్ష్మణా ! అట్లు తీవ్రముగ మాటాడవచ్చునా ? నారాయణా ! నీవేమియు ననుకొనవలదుసుమా !

విశ్వా—లక్ష్మణుఁడు నారాయణు నధిక్షేపించినను గొంత సత్యము నారాయణుఁడే వచించినాఁడు.

గీ. కుడి యెడమ భేదమున్నది ♦ పడఁతికిఁ బురు
షునకుఁ గఠినగాత్రుఁ డతఁడు ♦ సుమనమాంగి
యద్ది; భరియింపఁ గల్గువాఁ ♦ డతఁడు; సేవ
నంది భరియింపఁ బడుచుండు ♦ నద్ది యీమె.
స్వల్ప కఠినాత్ముఁ డతఁడు; పే ♦ శల సుధాని
భోన్నతమనస్క యీమెయది; ♦ యన్నితనకు
వలయునను వాఁడతండు; కా ♦ వలయునంత
నందఱకుఁ బెట్టి మోదించు ♦ నట్టిదామె.
కర్త కతఁడర్హుఁడగు; నగాది ♦ గరిమలకు న
మర్హయగు నీమె; రాజసే ♦ వార్హుఁడతఁడు;
అతిథికుల దేవతాదుల ♦ కర్చనలిపి
యిల్లు స్వర్గతుల్యముఁ జేయఁ ♦ జెల్లు నామె.
సర్వదేశంబు నతని సం ♦ చారభూమి;
యిల్లె యీమె పాలన సీమ; ♦ యెల్లజనులు
నతని వారు; పిల్లలగుదు ♦ రామె ప్రజలు;
యశ మతనికొక్క; పుణ్యమా ♦ నామెఫలము.
పిఱికితనము బిడియంబు ♦ పురుషునకును
బనికిరా; వట్టి భూషలౌ ♦ వనిత కెపుడు;
దేవు చేతను దరియింపఁ ♦ దివురునాతఁ;
డతని చేతను దరియించు ♦ నయ్యయామె.

అట్లుగానుండ ముద్దియ ♦ నర్హమైన
యువిద పనిముక్కు మొదలంట ♦ నూడఁ గోలుకో
గోటికొనలను గిల్లింతఁ ♦ గూర్పఁదగిన
పడఁతి మగవానిఁ బడగూల్చి ♦ వధము సేయ
నిల్లువదలి దేశంబున ♦ నెగచిపడుచు
సత్యమును ధర్మమును మునీ ♦ శ్వరుల జడల
తోడఁ గోయించి యజ్ఞము ♦ ల్వాపుసేసి
కుత్తల మెల్లఁగూల్చితను గ ♦ గ్గోలుపఱుప.
కుసుమముల చెండుల ఫిరంగి ♦ గుండుగాఁగ
మరు లకోరి భైరవమహో ♦ మారిగాఁగ
చక్కనగు చుక్క బలుతోక ♦ చుక్కగాఁక.
పున్నెముల తాను పాపము ♦ పోన్పఁగాఁగ.
స్త్రీత్వమిఁక నేమి? యోచింత ♦ సేయఁదగదుఁ;
జాతికిని శిక్షగాదు; దో ♦ షంబునకును
భువిని బాధ సేసెడు వారు ♦ పురుషులైన
నేమి? స్త్రీలైననేమి? శి ♦ క్షింపవలయు.

రామచంద్రా! లోకవిధ్వంసకారిణియగు నీరాక్షసినిజంపిలోకమును గాపాడుము.

రాము—(సందేహించుచు) క్షమింపవలెను. విరూపను జేసినఁ జాలదా?

విశ్వా—సందేహచారిత్రియగు తల్లినే పరశురాముఁడు వధించి యుండ నిస్సందేహ నిరంకుశ దౌష్ట్యభూయిష్టయగు రాక్షసమానిని బరిమార్చుట కీత్రోటుపాటేల? సందేహింపకుము. కోయవలసినది

ముక్కుచెవులుగావు. గొంతు. ఖండింపవలసినవి పదకరములు కావు. పాపములు. నీచేతిలో నిది తనువుబాసితరింపవలసియున్నది. అవయవ ఖండనమొనర్చియకారణముగ నాయాసపెట్టుటకంటె నట్టెయొక్క కోలతో నసుహరణమొనర్చుట నన్నివిధముల శ్రేయముకాదా ?

రామ—స్త్రీహంతకుండనని నన్నులోకము నిందింపదా ?

విశ్వా—

గీ. ఆత్మను గ్రసించు పరిబంధమా ♦ యాంశుభాంగి
నంత మొందించు శూరుండే ♦ యద్వితీయుఁ;
డతఁడె శ్రేష్ఠుఁడు; లోకాతీతుఁ ♦ డతఁడె ముఖ్యుఁ;
డవనిలో జన్మమంత స్త్రీ ♦ హత్యకొఱకె.

రాము—(నవ్వుచు) మీ సెలవగుటచే జేయవలయును కాని—

విశ్వా—నా సెలవును బట్టికాదు. నీజన్మమునుఁ బట్టియే చేయ వలయును. దుష్టశిక్షణమునకు, శిష్టరక్షణమునకు జన్మమొందిన పురుషోత్తముఁడవు.

గీ. ప్రాకృతులు చేయఁదగులింగ ♦ వర్ణవిధజ
నంబునీ కేల? రామచం ♦ ద్ర! మహాత్మ!
సర్వహేతువౌ మది నప్పం ♦ సకము గాదె ?
మట్టియొకటె పాత్రాఁదు బొ ♦ మ్మలకు నైన.

రామ—ఇంతదూరము మీరు సెలవీయవలయునా ? మీ యిష్టానుసారమే దానిని వధింతును.

లక్ష్మ—తాతగారూ! తాటకను, జూడవలయును. నన్నట్టు పోనిచ్చెదరా?

విశ్వా—అందఱముఁ బోవుదము.

నారా—నన్నుఁగూడ రమ్మందురా?

లక్ష్మ—నీవునా వెనుకనుండుము. అదినిద్రించుచున్నదికాదా?

(అందఱు పరిక్రమింతురు. తెరయెత్తగ తాటక నిద్రించుచు నటపడియుండును)

విశ్వా—అదిగో! చూడు! ఎంతభయంకరస్వరూపిణియో!

రాము—ఘోరాకారయేయగును.

విశ్వా—

గీ.‖ పరిక్రమ గురు పెట్టినిద్రించు ♦ భార్యమైన
రేయినడుమచూడఁగ భయా ♦ కృతిగఁదోఁచు
సృష్టిశక్తిస్వరూపిణి ♦ స్త్రీయనంగ
నిద్దియీవేళ నిట్లుండ ♦ నేమిచెప్ప!

రామ—గురూత్తమా!

గీ. ప్రాణమొకత్రుటిలోనఁ దాఁ ♦ బాయునన్నుచు
నెఱుఁగ కెంతహాయిగను ని ♦ ద్రించు నీమె;
ప్రాణులెంత యజ్ఞులో కట్ట! ♦ బ్రతుకనంగ
నింతె కద! యిట్టె మెఱుమిట్టె ♦ యిరులుగాదె.

విశ్వా—ఇంకసందేహమా?

లక్ష్మ—తాతగారూ! చంపుటకు వేళ యయినదేమోదాని లేపనా?

నారా—లేపుట యెందులకు? నిద్రపోవుచుండఁగనే చంపరాదా? ఈనిద్రలో నాద్రగూడఁ గలియును.

విశ్వా—వత్సా! లేపవచ్చును.

లక్ష్మ—తాటకా! తాటకా! అసురసంధ్యవేళ నిద్రింపఁదగదు, తిరుగ నాసురజన్మము వచ్చునేమో! దూరప్రయాణము పోఁదలఁచియున్నావు. ఆలసింపకు! నీగ లే! ఉఁహూ. లేవకున్నది. తాటకా! తాటకా! నామాటవినియొకఘటికాలము వేచియుండుము. చచ్చితిరుగశాశ్వతముగఁ బొందుకొంటావుగాని లే ఉఁహూఁ. లేవదు.

గీ. పూలబంతిప్రేటులు పెద్ద ♦ పులికి నేల?
గిలుకుగిలిగింత పెనుకాలు ♦ గేదె కేల?
మంగళస్ఫూటారతులు బల్ని ♦ వంగి కేల?
మేలుకొల్పుల భూపాల ♦ మేల కిటికి?
మునుపు సుందుఁడు మద్దాఁడు ♦ మూతిమీఁద.
మునివరేణ్యుఁ డిట్టిన ♦ మూతిమీఁద
పోఁపోఁగ గుట్టుపెట్టుము ♦ మూతిమీఁదఁ
దాటకా! యిదె రామ సో ♦ దరుని తన్ను.

(తన్నును.)

తాట—(కన్నులుమూసికొని లేచి) హా! హా! నాథా! చిర కాలమగుటచేత నా? యింత గట్టిగా మూర్ఛపెట్టుకొంటివి?

లక్ష్మ—నీ వాలుకఁగోయు! చిరకాలపు మూర్ఛగాదు. శీఘ్ర కాలంపుమృతి. లే!

తాట—(కన్నులుమూసికొని) నాథా! నిన్నెంత కాలమునకుఁ జూచితిని?

లక్ష్మ—సాధుని స్వప్నమునఁజూచుటలో విశేషమేమున్నది? అతని శాశ్వతముగఁ జూచుటకే యీపుణ్యాత్ముఁడు వచ్చియున్నాఁడు,

కన్నులు తెఱువును. (వింటికొనఁ గంటిపైఁ బొడుచును.)

తాట—(కన్నులు తెఱచి) ఎవఁడురా! కంటిలోఁ బొడిచినాఁడు?

లక్ష్మ—నేను,

తాట—(ఆవులించుచు లేచి) నీవెవఁడవు?

లక్ష్మ—ఈతనిసోదరుఁడను.

తాట—(రామునివయిపు తిరిగి) నీ వెవఁడవు?

రామ—ఈ మహానుభావునివలన మహాస్త్రవిద్య నేర్చిన శిష్యుఁడను.

విశ్వా—తాటకా! నేనీ నారాయణుని గురుఁడను. నీకుఁ గృతపరిచయుఁడను.

నార—అమ్మయ్యో! నాపేరు చెప్పితి రేల? నేనిట నుండఁ జాలను.

(పారిపోవును.)

తాట—ఓ మునిముచ్చా! ఋషిపక్షీ! నీవా? మారీచుఁ గాకరమున కాఁగలేక, యీనడుమ బుఱ్ఱజాలు తెగింపుకొని కాలికొలఁది పారిపోయితివని వినియుంటిమే! తిరుగ గ్రుడ్లగూబ మొగమున సందేజమున మాసన్నిధికి సిద్ధపడితివా? అట్లు చూచెదవేమి? గ్రుడ్డు పీఁకెదను దూరము! (మీఁదికిఁ బోవును.)

రామ—(ఆమె కడ్డముగఁ బోయి) గురూత్తమా! లక్ష్మణా! మీరావృక్షముక్రింద విశ్రమింపుఁడు.

విశ్వా—(దూరముగఁ బోయి) (అపవారించి) ఒక ప్రొద్దుగడియఁ దఱుకుఁ జంపకుము. ఇంక వేళ కాలేదు.

రామ—తాటకా! మహాత్ములదూషించుట తప్పుకాదా?

తాట—నీవేల యడ్డుపచ్చెదవు? ఓసరిల్లు! ఊఁ—పో—పో!

ఘూఁడఁ బడునెడల నలిగి చచ్చెదవు. జేనెఁడు లేవు. కొంకెబద్దచేత సింగారించి కొండెపిగతో సిద్ధపడితివి. ఈవింటిపుల్లతో నాయొడలి మీఁది యీఁగలను గొట్టఁదలఁచితివా? తలలోని పేలనుమట్టుమాపఁ దలఁచితివా?

రామ—ఛీ! ఛీ! నీప్రాణముల నేహరింపవచ్చితిని.

తాట—అబ్బ! అబ్బ! ప్రాణములనుహరింతువటే! నాపాలు ద్రాఁగి యరగించుకొనఁగలవా? వామనా! దబ్బత్తుగా! గోగుపుల్లకుఁ దాఁచిచెట్టుతో గుటగుటలా? దోమకుఁ దోఁడేలుపై దండయాత్రియా? ఈముసలిముని ముండకొడుకు నిన్నిక్కడకుఁ దెచ్చినాఁడా? ఓస్! పితో నింకొక శొంటికాయగాఁడున్నాఁడా? గొల్లభామలతోడను, ఇల్లిల్లులతోడను నాడుకోవలసిన కుఱ్ఱలు పెద్దపులికోరలనదుమ నేస్తు పెట్టవచ్చితిరా? సీతాకోకచిలుకలతాక్క లెక్కలాగువాఁడు సింహాపుజూలున వేలాడఁదలఁచితిరా? నీకు మతిలేకున్న నిన్ను దెచ్చిన యీసన్యాసికి మతిలేదా? నిన్నుఁబంపిన యీసంసారికి మతిలేదా?

రాము—వారికి మతిలేకపోలేదు. నీకుమతిలేక—బ్రతుకగతిలేక—యిట్టికాఱులఱచుచున్నావు. నీమరణకాల మాసన్నమయినది. ఇఁక దాదాపుగ నాలుగునిముసములకంటె నెక్కువజీవింపవు. ఈయత్యంతస్వల్పకాలమును వృథపోనీయక పూర్వ మహాఘోరపాపకృత్యములకై సిశ్చలపశ్చాత్తాపమంది పరమేశ్వర లగ్నచిత్తవై ప్రాణములు విడుచుట నీకు శ్రేయస్కరము.

విశ్వా—(తనలో) జరుగునదంతే.

లక్ష్మ—(తనలో) వేగోలమునకు వేదాంతోపదేశమేల?

తాట—ఆఁ! ఆఁ! చిట్టెలుకకు సింహగర్జనమా? ఊర

కుండుకొలఁది నోరెక్కువగుచున్నది. ఎట్లు? ఎట్లు? మేము చేసినవి ఘోరపాపకృత్యములా? హోమకుండములరక్తవర్షములుకురిపించుట పాపమా? యజ్ఞశాలలకు నిప్పంటించుట పాపమా? మునికాంతలను దలకిరిందుగఁ జెట్లకు వ్రేలాడఁగట్టుట పాపమా? వారి పిల్లలను యజ్ఞశాలాద్య పాత్రముల దొరగవేయించి కమ్మగఁ గరకరలాడు చుండఁ దినుటపాపమా? ఎవరికిఁ బాపము! దానివలన బాధనొందు వారి కదిపాపము—మాకేమి? సంతోషమిచ్చునదిపుణ్యము—బాధ నిచ్చునది పాపము—ఇదియే మాపుణ్యపాపవివక్ష. కాని, పరిపంచ జ్ఞానశూన్యుఁడై—దయాదాక్షిణ్యశూన్యుఁడై—నిరుపయోగవైదిక కర్మరతుఁడైన యీముని వెంటవచ్చి నీతనువున పవిత్రముగఁజేసికొని పరిబలపాపము గట్టుకొనుటేల? చిన్నవాఁడవు—ఇంకఁ గొన్ని యేండ్లు దాఁటినపిమ్మటఁ బొట్టపోసికొనఁ గలవాఁడవగుదువు నామనుమ రాలిని—నీకొంటెసగకుపైసింక నొక పిడికెడుమాత్రము పొడవు గల ముద్దులాడిని గట్టుకొనరాదా? దాని వెంటఁబెట్టుకొని ముక్కు కొనవఱకుఁదారివియామాకూర రాత్రులందు శ్మశానములఁజేరి క్షోణీ కుక్షివినిక్షిప్త శవములనుదిని, పుర్రెల బంతులాడుకొనుచుఁ బ్రేవు మాలలుధరించి దిగంబరులై తాండవించుచుఁ గ్రీడించి సుఖమొంద రాదా? గర్భవతులగు మునికాంతలనుబట్టి—

రాము—ఇఁక నోరుమూసికొనుము. ఇదిగో! నిన్నుఁ జంపె దను. కాచికొనుము.

తాట—చంపుదును, చంపుదునని యింత తెగసాగదవేమి? హేం! హేం! హేం! ఏదీ! చాపు! చంపుటయీబద్దతోడనేనా? ఈ బద్దనాతలగోట్టుకొనుటకుఁ గాదు కాని, పండ్లుకుట్టుటకు బనికివచ్చును. ఇటు తెమ్ము. (లాగుకొనఁబోయి విల్లుపట్టుకొనును.)

రామ—సరే! లాగుకో!

తాట—రాదేమి?

రామ—రాకపోవునేల చేతులువదలుము.

తాట—నీచేతినుండి నీప్రాణములతోఁగూడ విడిలాగుకొనలేనా? ఊఁ! ఊఁ! అబ్బ! ఊఁ! రాదేమి! ఏమిది! సాలవృక్షములనవలీలగఁ బెకలించిన నేను—శైలములను బిండిక్రిందఁ బడదన్నిన నేను—ఊఁ! ఊఁ! అబ్బ! రాదే! నీగొంతుకఁగోయ! నాచేతాకాళియంత పొడవుంటివో లేదో—నాతోడఁ జెరపిన నీవంటివాండ్రెందఱుగుదారో! ఊఁ! ఊఁ! అబ్బ! రాదే! లాఁడితేఁ బుంటివో లేదో—విల్లెంతగట్టిగఁ బట్టుకొంటివి! ఓరీ! జలగా! ఓరి! ముదుఁగుమూతివాఁడా! ఉఁ! అయ్యో? రాదేమి? పోనీ! విల్లులాగుకొనలేకపోయినపోనీ! నిన్ను నాదాడ నీదాడ వాయించలేకపోదునా? నిన్నెత్తి నెత్తిమీఁద నొకచేయి కాళ్ళక్రిందనొక చేయిబెట్టి—చితుక్కున నప్పళించి యరచేతులతో రసముతీసిపిప్పి నటుపారవేయలేకుందునా? నిన్ను రెండుకాళ్ళుపట్టి నిలువునఁ జీల్చి పూడిపోవుచున్న యీచెవి రంధ్రములలోఁ బెట్టలేకపోవుదునా? పో! నీవిల్లెవతెకుఁ గావలయును? ఇదిగో గుద్దిపొడిచేసి రక్తముతోఁ బదనుచేసి మామనుమరాలికాళికి లత్తుకకై యుపయోగింతును. పో! (విల్లువదలి వైచుటకుఁ బ్రయత్నించును.) ఆఁ! ఆఁ! ఇదేమి! విల్లువదలెదనన్నఁ జేతులువదలిరావే! ఊఁ! ఊఁ! అయ్యో! అయ్యో! ఇదేమి? హా! హా! హా! (అఱచును,) ఊఁ! ఊఁ! (లాగుకొనును.)

రామ—తాటకా! నీచేతులనూడఁదీసికొనఁజాలవు. నావెంట నిమ్మళముగ రమ్ము.

(రాముఁడు పరిక్రమింపఁగఁ దాటకకూడవచ్చును.)

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామచంద్రా!

లక్ష్మ—(తనలో) ఆహాహా! అదేమి? దేహబలమా? యోగబలమా? అస్త్రబలమా? ఏమియు బోధపడకున్నది.

గీ. మంత్రిగానివెంట ♦ మహీధరమట్లు పి
శాచగురుని వెంట ♦ శాకినివలె
నసురదమను వెంట ♦ నాసురి చచ్చిన
శైలు రమ్మటన్న ♦ నటులువచ్చు,

రామ—ఇటు ఇటు.

తాట—"ఇటు. ఇటు" అని గుడ్డిముండకువలె దారిచూపింతువా? చేతులు స్వాధీనములేకున్నఁ గాళ్ళతో నెగిరితన్ని నిన్నుఁ బాత్రిక్సముద్రమునఁ బడవైవలేనా? (ఎగురును) ఉఁ! ఊఁ! ఎగురుటకేగాని తన్నుటకుఁగాళ్ళు లేవకున్నవేమి? ఆకస్మికముగ నేదయిన వాతరోగమువచ్చినదా? రోగము వచ్చినయెడలమాత్రమీ నరమృగము నమ్లెమ్రింగ లేకుందునా? ఆఁ! ఆఁ! (నోరు తెఱచి) అల్ల నేరేడుపండునువలె మ్రింగెదను. గుటుక్కున మ్రింగెదను. ఆ! ఆ! సీతలయంత దూరముగఁ బెట్టుకొని నెగవేమి?

లక్ష్మ—(తనలో) చండాలిసీ! కొఱుకుమని తల కోఱల సందునఁ బెట్టుమంటివా?

రామ—నేను దల వెన్కకుఁ దీసికొనుటకాదు. సీతల ముందునకు సాగుటలేదు.

తాట—తలకూడవంగదా? ఊఁ! ఊఁ! హా! హా! హా! (నోరు తెఱచును) కొంచెము వంగుచునే యున్నదికాని సీతల తీసికొనిపోయి యామూల పెట్టుకొన్న నేనెట్లు కొఱుకఁగలను?

రామ—వెఱ్ఱియాసలు పెట్టుకొనకుము. నాతల నీపండ్లనడు

మనుసేఁ బెట్టినను నీవు కొఱుకఁజాలవు. కాని నిన్నట్లు ప్రత్యక్షముగ స్పృశింపనొల్లను కూడదరమ్మ ఇటు. ఇటు.

తాట—నన్నా మునియొద్ద కేలకీసికొనిపోయెదవు ?

రామ—ఆతఁడే నీకుత్తమగతిప్రదాత. ఆమహానుభావునికిఁ దలవంచి నమస్కృతినిఁ దెల్పుము. ఊఁ!

తాట—నాకీ బలాత్కార ప్రణామప్రారబ్ధమేల ?

రామ—ఆమహానుభావుఁడు నిన్నుక్షమించు నెడల నీకుఁగొంత పాపశాంతి కాఁగలదు.

తాట—నన్నుఁ జంపఁదలఁచిన వాఁడవేదోరీతిగ శీఘ్రముగఁ జంపక యెందులకునన్నిట్లు బాధింతువు ?

రామ—తాటకా! చంపి పగఁ దీర్చుకొనుటయే నాపనియగు నెడల నీకును నాకు నేమియును భేదమున్నదా ?

గీ. కొట్టినయతండు పగదీర్చ ♦ కొసినయాతఁ
డిద్దఱును రాజశిక్షార్హు ♦ లేయగుదురు
పరనరునిపై స్వతంత్రతఁ ♦ బగయుఁ దన
పుడమిపతి శాసనముతానె ♦ నడపుకతన.
పాపములనొప్పుకొని యీప్ర ♦ పంచమందు
నర్హశిక్షను గనునరుఁ ♦ డచట మరల
శిక్షనొందఁడు గానని ♦ శిక్షఁజేయఁ
బ్రభువునానతి ముని వెంట ♦ వచ్చినాఁడ.

కావున దోషములను మన్నింపుమని యామహాత్ముని వేఁడుకొనుము.

విశ్వా—(తనలో) సెబాస్! రామభద్రా!

లక్ష్మ—(విశ్వామిత్రునితో, నపహసించి) మాయన్నగారెంత

మహానుభావులో! ఎంతకరుణామయులో!

తాట — మహాత్మా! గాధినందనా! ఒక్కనోరుతప్పనేదియు స్వాధీనము లేదు. కాన, వాక్కులతోడనే నమస్కరించుచున్నాను. క్షమింపుఁడు.

విశ్వా — నీవింక ధన్యాత్మురాలవయితివి.

రామ — తాటకా! నీవిట మృతినొందుటఁజూడఁ బూజ్యులగు మునీశ్వరులకు వెగటుగనుండునుగాన నట నిర్ఝరఝురీ తీరమున సుస్నాతవై పరలోకమునకుఁ బోవుదువుగాని రమ్ము.

(రాముఁడు తాటకయు నిష్క్రమింతురు.)

లక్ష్మ — తాతగారూ! మాయన్నగారి చర్య విచిత్రముగ నున్నదండీ! ఇంతవారని నేనిదివఱకెఱిఁగియుండను. పనివచ్చినప్పుడే కాని మనుజుని గుణము లగుపడునా?

(నేపథ్యమున రాముఁడు)

గీ. ఖలసుబాహు మారీచ రా • క్షసులమాత
యైన తాటక గాంచెను • యబ్జభవుని
మాన పరలోకయానయా • కాననింక
ఋషులు నిర్విఘ్నయాగు ల • య్యెదరుగాక!

విశ్వా — తథాస్తు! (తనలో) ఇప్పుడుకూడ "మానియాన" వనియే యాతఁడు పలుకుచున్నాఁడు. కొంతనుఁజంపుట తన యిష్టముచేఁ గాదని వెల్లడించుచున్నాఁడు.

లక్ష్మ — మండుచున్నవత్తిని జేయూఁపుచే నార్పినట్లు కొంచెం శబ్దమైనఁ గాకుండ నెట్లుగావధించినాఁడో!

(నేపథ్యమున) హాహాహా! ఎవఁడుఁరా! అక్కడెడ? మాఅమ్మను

వధించినకతినాత్ముఁడు. పట్టుకో! కొట్టు! పొమ్ము! చంపు! తమ్ముఁడా! నీవిటురా! నేనటువత్తును. ఆఁగు! పోకు!

లక్ష్మ—ఆహా! యిద్దఱు రక్కసులు మాయయన్న య్యమీఁదఁ గదలఁగోఁ బడుచున్నారు. నేను సహాయుఁడనై పోవుదును. (లేచును.)

విశ్వా—వత్సా! కూరుచుండుము. రాక్షసలోక మారకునకు నీసాహాయ్యమేమి? నాప్రోత్సాహమేమి?

లక్ష్మ—అదేమి? ఆరాక్షసుఁడట్టె గాలిలోఁ గొట్టుకొని పోవుచున్నాఁడేమి?

విశ్వా—రామచంద్రుని వాయవ్యాస్త్ర వేగమున నాతఁడట్లు కొట్టుకొనిపోవుచున్నాఁడు.

రాము—(ప్రవేశించి) సుబాహుఁడా! దైవ ధ్యాన మొనర్చు కొనుచుండుము.

విశ్వా—సెబాస్! సుబాహుఁడు కూలినాఁడు.

లక్ష్మ—అన్నయ్యా! రమ్ము. (కౌఁగలించుకొనుచున్నాఁడు.)

రాము—గురూత్తమా! నమస్కారము. మారీచుఁడేఁడీ?

నా రా—(ప్రవేశించి) ఇచ్చటనేయున్నాను, నాకు భయము చేతఁబోలేదు. రాక్షసులు దగ్గఱకు వచ్చినమొదల మైల పడుదునని కొంచెము దూరముగఁబోయితిని.

విశ్వా—నాయజ్ఞమున కింకేమియు భంగము జరుగనేరదు. నేను గృతార్థుఁడనైతిని.

రాము—కాని, మారీచుఁడుచావలేదు. అతఁడుముందునాపైఁ బగతీర్చుకొనుట నిస్సందేహము,

గీ. కష్టనిష్ఠుర భావిరా ♦ ఘవధమునకును
మిగిలె నతఁడు నాటక బీజ ♦ మగుటకొఱకు;

నవ్వుఁడా కలాపపుఁగంతు • లాడవచ్చు
నిపుడు ముందంకమేదో వి • న్పింపవలయు.

విశ్వా—ఇఁక ముందు చేయవలసినదేదనఁగ, నాయాశ్రమము నకుఁబోయి యచ్చట యజ్ఞమాచరించుకొని వెంటనే జనకభూపతి దేశమున కేగవలయును.

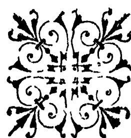
లక్ష్మ—మేము మహారాజకుమారులముగదా! ఆరాజదేశమునకు మేమేల ?

రామ—తమ్ముఁడా! మహారాజ పుత్త్రులమైనను మునివరుని దాసులముకదా! వారిసందేశమునకు మనకారణపృచ్ఛయేల ?

విశ్వా—ఈస్థలమంతయు రాక్షసపదవిన్యాసమున బూషిదరేగి యున్నది. కొంచెము దూరముగఁబోయి యట శయనించి యరుణోదయమున బయలుదేఱి పోవుదము. రం డు.

(అందఱు నిష్క్రమింతురు.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

పంచమాంకము.

ప్రదేశము—మిథిలాపురము.

ప్రదేశము—జనకుఁడు, శతానందుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు.

విశ్వా—జనకచక్రవర్తీ! ముహూర్తానికి పననేల?

జన—ఒకమాఱుకాదు. రెండుమాఱులుకాదు. ముహూర్తానికి ధన్యుఁడ.

గీ. యతుల రాకచే ధన్యుఁడ; ♦ హితుని సుతులఁ
గనఁగఁ దిరుగ ధన్యుఁడ; మహో ♦ గ్ర స్వభావ
తాటకాఘ్నుల కాతిథ్య ♦ ధర్మకలన
జరుపధన్యుఁడ; మూఁడవ ♦ పటిసిమకుల.

లక్ష్మ—రాజేంద్రా! మీహితుని సుతులము మేమిద్దఱమగుదుము. తాటకాఘ్నులని మీరు చెప్పుచున్నారు. కాని తాటకాంత

కులము మేమిద్దఱము కాము. అసహాయ శూరుఁడయిన మాయన్నగా రగు శ్రీరామచంద్రుఁడొక్కఁడే గాక వీరు కొంచెము సవరించు కొని యనన్యముగ నాకుఁ బంచియిచ్చిన గౌరవమును మాయన్న గారి కొసఁగుఁడు.

రాము — (నవ్వుచు) తమ్ముఁడా! బహువచనప్రయోగ మేల?

జన — వత్సా! రామానుజా! తాటకాఘ్నులని మీయన్న గారిని బహు వచనప్రయోగముచే గౌరవించితివని యనుకొనరాదా?

రామ — రాజేంద్రా! మునిప్రభావమున జరిగిన పనికి నన్నుఁ బెద్ద సేయ నేల?

జన — సెబాస్!

గీ. పంక్తిఁబోలు పెను ఫిరంగి ♦ గుండ్లఁబోలు
వజ్రములఁబోలు భవ్య దీ ♦ పములఁబోలు
భువిని స్ఫటిక సాలగ్రామ ♦ మూలనుబోలు
సుతులఁగను దశరథు భాగ్య ♦ మతితరంబు.

విశ్వా — రాజేంద్రా! ఈమాత్రమునకే యొకటి, రెండు, మూఁడు సారులు ధన్యుఁడనయితినని గణించుకొనుచున్నావా! నాలుగవసారి, ఐదవసారికూడ ధన్యుఁడవు కాఁదలఁచియున్నావు.

జన — మహానుభావా! అదెట్లు? ముందునాలుగవసారిధన్యత యెట్టిదో సెలవిచ్చెదరా?

రామ — (అపవారించి) గురూత్తమా, సంక్షేపముగఁ జెప్పుము.

విశ్వా — (తలరామునివంక నూఁపి) జనకరాజేంద్రా! మీ పురోహితుఁడగు నీశతానందునకు జరిగిన మహోపకారము మీకుఁ

జరిగినట్లేకదా!

జన — ఇంకను సందేహమా? నాకు జరిగినకంటె నెక్కువ.

శతా — నాకట్టి యుపకార మేమి?

విశ్వా —

సీ. అసువుపోనున్న రోగిని • హస్తశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేయునాతఁడె భిష • గంతుఁడగును
జచ్చిపోయినట్టి దేహిని • జరణశుద్ధి
బ్రదుకఁ జేసిన యాతఁడే • పాటివాఁడొ!

జన — నాకేమియుఁ దెలియలేదు.

శతా — ఆఁ! ఆఁ! మునిచంద్రమా! నాకు గుండెలు కొట్టు కొనుచున్నవి. మాతల్లిగారే! మాతల్లిగారే!

విశ్వా —

గీ. ఆకురాలున వట్టి మోఁ • డైన తీఁగె
మాఁపునిరాకఁ జిగిగించి • మనెడుకరణి
రనుణాకోపంబుచే నైన • రాతిబొమ్మ
కుల్లరాముని దయముద్దు • గుమ్మయయ్యె.

శతా — ఆహా! రామచంద్రా! మాయమ్మగారిని బ్రదికించితివా? (రామునిఁ గౌఁగలించుకొని) ఎంత మహోపకార మొనర్చితివి. వయసుచే నీకంటెఁ బెద్దవాఁడనుగావున నమస్కరింపలేదు. క్షమింపుము.

రామ — మహాత్మా! మీరట్లు సెలవీయఁ దగునా? ఇందుకు

నేఁజేసిన మహాపుణ్యమేమున్నది ?

జన—ఆఁ! ఆఁ! మాయింటి కతిథివై దయచేసిన యాతఁడహల్యాశాపవిమోచకుఁడా ? ఏమి నాధన్యత !

విశ్వా—నాలుగవసారి ధన్యత యేదో చెప్పితివా ?

జన—ఇఁక నైదవసారి దేమో దయచేసి చెప్పెదరా ?

విశ్వా—దాని యవసరమునఁ జెప్పెదను.

శతా—రామచంద్రా ! ఇందున "నేమి పుణ్యము చేసితి" నని యనుటన్యాయమా !

గీ. కాంతను ద్యజించుకాంతుతోఁ ♦ గాంతఁ జేర్పఁ
గలుగుపుణ్యంబె యింతంత ♦ గాదనంగఁ ;
దల్లి నెడఁ బాయుపుత్త్రుని ♦ దల్లిఁగూర్చు
పరమపుణ్యంబునకు భూమి ♦ పట్టఁగలదె ?
పితదయాసుఁ బొర్థినపుటంటు ♦ వెలయుఁగొంత ;
సుతునిదయకై హాకపుసాక్కు ♦ సుంతకలదు ;
పతిదయకు మట్టిరంగు కా ♦ సంతయుండుఁ ;
దల్లిదయశుద్ధ దివ్యత ♦ త్త్వంబొకండె.

రామ—

కసవుతో నున్నమణియాడ్చి ♦ విసరివైవ
పితినున్నాతనికెది ల ♦ భింపవచ్చు ;
దానిచే వాఁడు భాగ్యంబుఁ ♦ గానవచ్చు
నూడ్చుసేవకు పుణ్యమే ♦ మున్నదిందు ?
కలిసిబూడిద నున్న యం ♦ గారకణము

రథ్యలోఁ బాఱవై వఁగఁ • బ్రక్క త్రాటి
కి మ్మదడి కాలి యూంత • గాలవచ్చు
నూడ్చు సేవకు పాపమే • మున్న దిందు?
నిదురఁ దిట్టిన తిట్టులు • నింద్యమగునె?
నిదుర దేవార్చనలు శుభా • స్పదములగునె?
మనసుతో లంకెలేని సా • మాన్యకృతుల
పాపపుణ్యచింతన సేయ • వలనుపడదు.
ఇట్లు నేనచ్చువేళ నా • దృచ్ఛికముగ
నాపదరజంబు తాఁకిని • నాతిఁ జేసె
నేమియు నెఱుంగఁ దెల్లవో • యి నిలఁబడితి
యిట్టినసుఁ బెద్దసేయుదు • రేల మీరు.

శతా—ఇట్లువదియించుచున్న నీతో నేనేమనఁగలను?

విశ్వా—(తనలో) స్తుతివాక్యములు వినుటచేఁ గాఁబోలు రాముని మొగ మెఱుపెక్కెనది. (ప్రకాశముగ) శ్రీరామపదరజము సోకినవెంటనే శాపమును బాయుమవని మీతండ్రిగారు మీతల్లిగారికి గడువుఁబెట్టిరి. శతానందా! అట్టి రామమూర్తి నిందుకై తెచ్చిననన్ను స్తుతింప మఱచుట న్యాయమా? (నవ్వును)

శతా—మీరు నాకు బిత్రుసములు, మీదయ నెన్నఁదఱమగునా! ఈమహోపకారమునకు మీ కేమియ్యాలము.

లక్ష్మ—(అపవారించి) అన్నయ్యా! కొంచెము మస్తిమితగ నున్నట్లున్నా రేమి?

రామ—విశేషమేమియు లేదు.

గీ. కత్తిపాటులు తనువును ♦ గాయపఱచుఁ;
దిట్టుపాటులు జీవంబుఁ ♦ దెగఁగఁజేయు
స్తుతుల వేడ్కలు చిత్తంబు ♦ తుఱుము సేయు
మెత్తనైన పదస్పర్శ ♦ మిగుల గోఁత.

లక్ష్మ—ఆతనికి జరిగిన మహోపకారముచే నాతఁడు తన కృతజ్ఞతను విశేషముగ వెల్లడించుచున్నాఁడు. మన్నింపఁదగును.

శతా—మాతల్లిగారు మాతండ్రిగారిగారి యాశ్రమమునకుఁ బోయిరా?

విశ్వా—ఎప్పుడు రామభద్రుఁడు వచ్చునో, యెప్పుడాతని పదరజస్పర్శమున తాయి రమణియగునో యని నిరీక్షించుచుఁ దత్సమీపమునసే గౌతమర్షి యున్నాఁడు. అహల్య నాతఁడే యాశ్రమము నకుఁ దీసికొనిపోయెను

శతా—సంతోషము.

జన—శతానందగురువరా! సాధ్యమైనంతత్వరలో మీరాశ్రమమునకుఁ దయచేసి తల్లిగారిని దర్శించి సేవించి తిరుగ నిటకు దయచేయుదురుగాక!

శతా—అటులే.

జన—గాధినందనా! అయిదవధన్యత యేదోయవ్వావసరమునఁ నానతిచ్చెదమని సెలవిచ్చితిరి. అదిసీతాకళ్యాణమునుగూర్చినదేయగు నెడల నేనత్యంత ధన్యుఁడనుగదా!

విశ్వా—శివధనుస్సు సజ్యము చేయుటకానిదె సీతకుఁగల్యాణమెట్లు?

జన.——అదియే వచ్చిన పెద్దయుపరోధము. ఎఱిఁగియో యెఱుఁగకయో యుద్ధిపణముగాఁ జేసియుంటిని. ఎవ్వఁడు నాఁడవ్యథనువును నమీపింపనైన నేరకున్నాఁడు. సీతకుమూఁడుముళ్లు పడునో యేమియుఁ దోఁచకున్నది.

లక్ష్మ——(తనలో) మాయన్నగారు హరధనువును సజ్యము చేసిన బాగుగనుండును.

జన——

గీ. కన్యకళ్యాణ శుభవయః ♦ కలిత యయ్యె;
వరుఁడె కానంగబడఁడయ్యె, ♦ హారుసిల్లు
వంపుమాట యటుంచుఁడు ♦ వనట నడుము
వాపు, సిగ్గునఁ దలవంపుఁ ♦ బడుదు నిపుడు.

విశ్వా——(తనలో) వరుఁడు గానఁబడఁడనుచున్నాఁడు. నిజమే! చక్షురతీత తేజస్సంపన్నుఁడగు శ్రీరాముఁ డట్టివాఁడే!

జన——

గీ. పచ్చతోరణ మొట్టఁ గంటఁ ♦ బడిన సీత
పెండ్లి యెప్పుడని నామోము ♦ వెళ్లఁజోవు
పేరణపుముద్దు లెటులైన ♦ వినఁగబడిన
దుహిత పెండ్లెప్పుడని గుండె ♦ దుముకులాడు.
బొమ్మలకుఁ బెండ్లి సలిపెద ♦ భక్తి కీవు
వేగరమ్మను జానకి ♦ విందుఁ జెప్ప
నీకుఁ గలిగినయుచితత ♦ నాకుఁ గల్గ
దమ్మ యన్నిలోన సిగ్గంది ♦ యార్తిఁ బడుదు.

కొడుకు కంటెను గూఁతురు ♦ కూర్చువస్తు
వైన నద్దాని నేకష్ట ♦ మైనఁబడుచుఁ
త్వరఁగ వదలుచుకొనుదాఁక ♦ తండ్రి మోర్వఁ
డకట! యిది యేమిచోద్యమో ♦ యవనిఁబొంద.
అమ్మలక్కలందఱ ♦ అంతఃపురినిఁజేరి
యింక నూరకుంటి ♦ రేల యనుచు
నాదురాణి నడుగ ♦ ఖేదావిలాస్యయై
పులుకుపులుకు నన్ను ♦ నలుకఁజూచు.

సీ. పెద్ద కన్నులవాఁడు ♦ ప్రియదర్శనమువాఁడు
పదునైదు పదునాఱు ♦ వయసువాఁడు
చాపకళాశాలి ♦ శాంతస్వభావుఁడు
వేదవేదాంగ సం ♦ విద్వరుండు
నిశ్చలతేజుఁడు ♦ నిర్మలరూపుఁడు
నిత్యసంస్మిత ముఖ ♦ నీరజుండు
లోకమనోహరుఁ ♦ డేకపత్నీవ్రతుఁ
డతులనత్యాధ్య భా ♦ షాగ్గళుండు
నైన రాసుతుఁ గని జాన ♦ కమ్మనీవు
ప్రీతిగ్రహియింపుమనుచుఁ బ్రా ♦ ర్థించుటకును
హరధనుఃకార్య మొక్కటి ♦ యడ్డు దగిలె
నద్దినెఱవేఱు టెఱవేదొ ♦ యకట! యెఱుఁగ.

లక్ష్మ—(తనలో) ఈరాజు మాయన్నగారినే యభివర్ణించు చున్నట్లున్నది. (ప్రకాశముగ) రామచంద్రా! శివధనుస్సు వంచు శూరుఁడే లేఁడని యీరాజు మిగుల పరితాపపడుచున్నాఁడు. మీరు వంచఁగలరని యీయనతో చెప్పుమని విశ్వామిత్రుఁడు తారగారితో

నేను మెల్లఁగఁ జెప్పనా ?

రామ—(అపవారించి) తమ్ముఁడా! నీకెందులకోయి ? ఊరకుండుము.

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసమయమున విశ్వామిత్రుఁడేమియుఁ బలుకక యూరకుండెనేమో? అదిగో! ఏమియో చెప్పుటకు గాఁబోలు గొంతు సవరించుకొనుచున్నాఁడు.

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఆఁడుపడుచును గాంచిన యాతనియార్తి యింత యని చెప్పఁదరముగాదు, కన్యకుఁ బెండ్లియగునంత మాత్రమున నదిసరిపోవునది కాదు.

గీ. అత్తప్రీతియో, కోఁతయో ♦ యాఁడుబిడ్డ
బొమ్మబోధింపొ, సాధింపొ ♦ బోసిమామ
పెట్టొ, తిట్టొ పెద్దమఱఁది ♦ వెలఁది నెనరొ,
కనరొ; తోటికోడండ్రదొ ♦ కట్టొ రట్టొ.
అన్ని యిట్లుండ నటుమీఁద ♦ నంతిపురిని
మగనిముద్దొ గుర్రొ పడు ♦ కగదిఁగుసుకొ
కులట యొడిని గుటకాకూఁతు ♦ కుత్సి యెంతొ
నిందొ యని కన్నవారొందు ♦ నెగులదెంతొ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓస్! ఈమాట లేవఁడెఱుఁగఁడు? ఇదియా యిప్పుడీతఁడు పలుకవలసినది!

జన—

గీ. ఏకకన్యఁ గాంచి ♦ యొసఁగెడువానికే
యిట్టిబాధ యనఁగ ♦ నింటనల్వు

రాఁకుబిడ్డలున్న • యాతనిబాధ యిం
కెంతయో యెఱుంగ • నెవనితరము ?

శతా—మిగిలిన మువ్వురినిఁగూర్చియు నంత చింత యుండవలసినపనిలేదు. వారిసంగతి లోకముతోఁ బాటిదే యగును. జానకమ్మ సంగతియే లోకాతీతమయినది. అదియైన నీధనుర్వ్యవహారమున నట్లయినది.

జన—మహాత్మా! అందునుగూర్చియే యాందోళన మెక్కువగనున్నది. గాధిపుత్రా! శంకరచాపము సజ్యముచేయు నాతఁడెవఁడు లభింపకుండు నెడల నేమి కావలసినది ? ఎంతకాల ముందులకై నిరీక్షింపవలసినది ?

లక్ష్మ—(తనలో) ఈసారి విశ్వామిత్రుఁడు మాయన్నగారిని గూర్చి చెప్పకుండు నెడ నేనే తెగిపడి చెప్పెదను. ఏమి ? ఇంకను విశ్వామిత్రుఁడు మాటలాడఁడేమి ? (లక్ష్మణుఁడు లేచును.)

రామ—(అతనిఁ గూర్చుండఁబెట్టి యూరకుండుమని సంజ్ఞ సేయును.)

లక్ష్మ—(అపవారించి రామునితో) ఈరాజేంద్రునిమాటలు నేను సహింపఁజాలను. ధనుస్సు వంచునాతఁడు లభియింపఁ డనుచున్నాఁడు. జగతి నిర్వీర్యమైపోయెననుకొనినాఁడా? మహావీరులగు మీయెదుట నీమాటలువిని నేనూరకుండఁగలనా ?

రామ—(అపవారించి)తమ్ముఁడా! ఇదికోపమునకదనుకాదు, మనగురువుగారే యుచితరీతిని జెప్పెదరు.

లక్ష్మ—(తనలో) నీళ్ళు నములుచున్నట్లు మునిమాటలాడును గాని విడఁగొట్టి తెగవేసి రెండు తునకలగునట్లు మాటలాడఁడేమి

అదిగో! ఉపదేశముద్రను బట్టుచున్నాఁడు. ఏమి మాటలాడునో వినదము.

విశ్వా—రాజేంద్రా! నీకంతయాందోళనమక్కఱలేదు. ధనువును వంచుటకు శ్రీరామచంద్రుఁడర్హుఁడు.

లక్ష్మ—(తనలో) అద్ది! వినఁదగినమాటలు వినఁబడినవి.

జన—చిత్తము. అటులైన నంతకంటె సంతోషమేమి?

లక్ష్మ—అటులైన నను సందేహముతో నిమిత్తమేమున్నది?

విశ్వా—ఇందుకొఱకే రాముని నేను దీసికొనివచ్చితిని.

లక్ష్మ—బాహుబలపరీక్షానన్నివేశమిటనుంటచే రామభద్రుఁడిటకువిచ్చేసెను. కాని యనాహూతుఁడై ఈ రాజునింటికేలవచ్చును?

జన—(అపవారించి) గాధినందనా! బాణాసురుఁడు, కార్తవీర్యార్జునుఁడు మొదలగు మహాభుజబలాఢ్యులు వింటినెత్తి కదుపనే లేకపోయిరి. శ్రీరామచంద్రుఁడు చిన్నవారిలో మహాపరాక్రమశాలి. ప్రబలభుజాబల సంపన్నుఁడే కాని సహస్రభుజులకే యసాధ్యమగు నీ మహాకార్యము నిర్వహింపనోపునా?

విశ్వా—(అపవారించినవ్వుచు) ఓపునో లేదో చూడవచ్చును.

జన—ఇదిగో! మనము ముందు బాగుగ నాలోచించుకొనకుండ రామభద్రుని నీపనికి బూనుకొనునట్లు చేయుట నాకిష్టములేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) అట్లంటివేమి?

జన—(అపవారించి) మఱేమియును లేదు, ఒకవేళ నాతఁడు విల్లెక్కుపెట్టలేకుండిన యెడల సహస్రచంద్రమండలసంకాశమగు నాతని వదన మండలము చిన్నబోవదా? అట్టిమొగమును నేను జూడలేకుండుటచే

నిట్లు చెప్పుచున్నాను. కావున రామభద్రుఁడు విల్లువంపఁబూనుట నా కిష్టముగ లేదు.

విశ్వా—(అపవారించి) పణమును బెట్టుటవఱకే నీయిష్టము గాని యటుపైన నీయిష్టమేమున్నది ?

జన—(అపవారించి) అది నిజమేకాని యీధనుస్సు ప్రభావము శ్రీరామచంద్రునితో మీరిదివఱకు సెలవిచ్చితిరా ?

విశ్వా—చెప్పినయట్లులే చెప్పినాను. దాని నీవు వంపవలసి యుండునని నేను చెప్పలేదు.

జన—నేనిప్పుడు చెప్పనా ? మీరు చెప్పెదరా ?

విశ్వా—నీవు చెప్పకుండునెడల నాతఁడు పూనుకొనునా ? పిమ్మట నేను చెప్పెదను.

జన—శ్రీరామచంద్రా ! గాధేయసవనసంరక్షణకై యీదేశప్రాంతమునకువచ్చి పూర్వపుణ్యవశమున నాకు దర్శనమిచ్చితివి. మహానందభరితుఁడనైతిని. శివచాపము నెక్కువెట్టినవానికినాకూఁతు నిచ్చెదనని దీక్షఁ బూనితినని యిదివఱకు జరిగియున్న మాటలవలన వినియుందువు. విల్లు వంచుటకుఁ గార్తవీర్యార్జునాది వీరులువచ్చి విముఖులై పోయిరి. ఆవిల్లువంచఁగల మహాపురుషుఁడెవ్వఁడునుగానఁబడలేదు. రాక్షసక్షోదనదక్షాక్షీణభుజాబలవిశేషుఁడవగు నీవిందులకు సమర్థుఁడవయి యుందువు కావున—

విశ్వా—రామభద్రా ! అవశ్యము హరుచాపమును సజ్యము చేయుము.

రామ—రాజేంద్రా ! అనేకాస్త్రములొసఁగి యనేకశస్త్రులఁ గటాక్షించి, యాసురబలరహస్యములెన్నియో వెల్లడించి, తాను

నాకు సమీపమునఁ గూర్చుండి, చంపవలసిన నిమిషమునుగూడ నిర్దేశించి, మాగురుఁడగు నీమహర్షిశిఖామణి రాక్షసుల నాచేఁ జంపించినాఁడు. యథార్థముగ నాతనికి నాపైనున్న కటాక్షమే యసుర హనన కారణము కాని నాబాహువులలోనున్న సత్వముకాదు ఇప్పుడుకూడ నామహానుభావుని కటాక్షమే కాలకంఠధనువును వంపఁగలదు.

జన—(తనలో) ఆహాహా! ఏమిసౌజన్యము!

లక్ష్మ—(తనలో) ప్రాణమైన వదలుకొనవచ్చునుగాని చేసిన గొప్పపని ముని మెప్పును వదలుకొనుట యీతనికిఁ దక్క మఱెవ్వరికి సాధ్యము.

శతా—ఆహా! శ్రీరామమూర్తి వంటినిరహంభావస్వభావునెచ్చటను గనివినియుండలేదు.

గీ. చేయకుండఁ జేసితినని ♦ చెప్పునాతఁ
డధముఁడు, రవంత చేసి కొం ♦ డంత చేసి
నాఁడననువాఁడు గర్వి, యొం ♦ తయొయొనర్చి
సుంతఁజేసితిననువాఁడు ♦ సుజనుఁడిలను.
సర్వలోకోపకార వి ♦ స్తారకార్య
వారమొనరించి భగవంతు ♦ వైభవంబో
శిష్టకరుణయొదానిని ♦ జేసెననుచు
తన్నుమఱచెడువాఁడెపో ♦ దైవమిలను.

జన—గురూత్తమా! బాగుగ సెలవిచ్చితిరి. అట్టిమహానుభావుఁడు హరధనువువంచి, నాకన్యనువరించి, నాచిత్తభేదమునువారిం

చినన్నుఁ గృతార్థుని జేయఁగలఁడని తోఁచుచున్నది.

విశ్వా—ఊహములతోఁడ నింకఁగాలక్షేపమేల? ఆధనువునిటకు దెప్పింపుము.

జన—ఇప్పుడే యీకార్యము జరిగింపుమని సెలవా?

విశ్వా—శుభముసంకల్పించినవెంటనే జరుపవలసినదికాదా?

జన—చిత్తము. ధనువీవెనుకనేయున్నది. సేవకా! ఈద్వారమును దెఱువుము.

(తెరయెత్తఁగఁ బుష్పమాలాద్యలంకృతంబగు నొక్కగద్దెపై హరధనువు గానఁబడును)

అందఱు—(లేచినమస్కరించి) ఓం! హరహర! మహాదేవ శంభూ!

లక్ష్మ—(తనలో) ఓస్! ఈమాత్రపుధనువునే యెవరువంచలేకపోయిరా?

జన—(రామచంద్రునిఁ గాఁగలించుకొని) నాయనా! రామచంద్రా! ఇటువచ్చి దానిని సజ్యముచేసెదవా?

విశ్వా—రాజేంద్రా! ఉండుము. రామచంద్రా! తొందరలేదు. జనకచక్రవర్తీ! జానకినిటకుఁ బిలిపింపుము.

రాము—(తనలో) ఆహా! నామనసులోని యూహమేనీనోట నుండి వెడలినదికదా! మహాత్మా!

జన—గాధినందనా! రాణివాసముననున్న జానకియిటకేల?

విశ్వా—తండ్రియొద్ద రాణివాసమేల? ఈముసలిమునిముచ్చులయొద్ద రాణివాసమేల? భర్తయొద్ద రాణివాసమేల? పుత్త్రికైన

సౌమిత్రియొద్ద రాణివాసమేల?

లక్ష్మ—సెబాస్! గురూత్తమా! బాగుగఁబలికితివి.

రామ—(తనలో)ఆహా! మునీశ్వరా! నీవాక్యమమోఘము కదా!

జన—

సీ॥ భర్గచాపమింక ♦ బల్లపైనుండఁగ
భర్తయనుచు రాము ♦ భద్రునంటి
భవసమాన తేజ! ♦ భవదీయవాక్యంబు
బహుళభవ్యభార ♦ భరితమయ్య.

సేవకా! జానకి నిటకుఁ బంపుమని రాణిగారితోఁ జెప్పుము.

రామ—(తనలో) హృదయమా!

సీ. భైరవాకార రాక్షస ♦ వీరదర్శ
నమున నిసుమంతయుఁ గుంచెం ♦ దకయురుకుండి
మృదులమృదులాంగి సీత నీ ♦ క్షింపఁదలఁచి
తొడికెదేల యప్పుడే మొత్త ♦ బడెదవేల?
ఇలను సుఖదుఃఖ భాగార్థ ♦ ములకు శాశ్వ
తముగ సీతోడ గూర్చు కోఁ ♦ దలఁచినట్టి
సుదతివచ్చు దడఁబడక ♦ చూడుమయ్య
ప్రథమదర్శనమతి కృతా ♦ ర్థంబుగాదె?

[జానకియు మృదులయుఁ బ్రవేశింతురు.]

జాన—ఎవ్వరో కొత్తవారున్నట్లున్నారు (పోఁబోవును.)

రాము—ఆహాహా !

జన—(ముందునకుఁబోయి జానకిని బట్టుకొని) అమ్మా! పోనక్క ఱలేదు, ఈతాతల నెఱుఁగనే యెఱుగుదువుకదా ! ఆ రాజకుమారులలో

గీ. పోకమాంకుఁబోలెఁ ♦ బొడుగైనవానిని
పచ్చనైన పట్టు ♦ బట్టువాని

తల్లీ! తలవంచుకొనెద వేల ? (గడ్డముపట్టుకొని) ఇదిగో! చూడుము.

మొఱులు హొయలు మేని ♦ మురిపముల్గలవాని
పరమతేజమైన ♦ వానిగనుము!

జాన—(తనలో) కన్నులు మూసికొనినను నావఃహృమహుని దివ్యతేజము ఱెప్పలగుండ కన్నులలోఁ బ్రవేశించి యెదలంతఁ బ్రకాశింపఁజేయుచున్నదే! ఇచ్చట సాక్షాత్కరించినది నాతపఃఫలమైన దైవమైయుండఁగా ?

రాము—(తనలో)

గీ. మేఘమించటనుండి ♦ మెఱుపచ్చటను నేల
ఈవిచిత్రచాప ♦ మేల నడుమ !
భవునిధనువునేగ ♦ వంచిదొ త్రెంచిదొ
నిన్ను నన్ను నన్ను ♦ నిన్నొనర్తు.

జన—అమ్మా! నేజెప్పిన కాంతిని జూచితివా ? మాటలాడవేమిజానకీ?

జాన—అబ్బా! ఎదులకు ?

జనక—అదేమి ? కన్నులేల్ల మూసికొందువేల ?

జాన—(తనలో) లోనఁబ్రవేశించిన యీమహనీయ తేజోరాశి తిరుగఁబైకిబోవునేమోయని వెఱ్ఱిపడికన్నులుమూసికొంటినిగాని ఱెప్పలుదాఁటి లోఁజొరఁబారినకాంతి ఱెప్పలు తెఱచిననైనఁ బోవునా? (కన్నులు తెఱచును.)

జన—అమ్మా! కన్నులు తెఱువుము సిగ్గుపడక చూడుము. ఇతఁడె దాశరథిరామచంద్రుఁడు (నవ్వుచు) ఆతఁడు నిన్నుఁ బెండ్లిచేసికొనునఁట. ఏమందువు?

జాన—(నిమ్మళముగ) హరధనువుమాట?

లక్ష్మ—(తనలో) సెబాస్! వీరకన్యకా! మారామచంద్రునకు నీవేతగుదువు.

రాము—(తనలో) హరధనువు వంచిన తరువాతనే

జాన—తండ్రీ! నన్నువదలుము. (జానకిమృదులను జేరును.)

మృదుల—(అప)సీతమ్మా! ఎంతయదృష్టవంతురాలవమ్మా!

జాన—(అప) చూడు. చూడు. మాచెల్లెలూర్మిళకుసౌమిత్రి మిక్కిలితగియున్నాఁడుసుమా!

మృదుల—అమ్మా! నీపెండ్లికాకుండనే నీచెల్లెలికిఁ బెండ్లి జేరపుమాటలా!

రామ—రాజేంద్రా! గురూత్తమా! ఇంక ధనువు నొద్దకు వెడలవచ్చునా?

విశ్వా—అభ్యంతరమేమి?

రాము—తమ్ముఁడా! ఈవిల్లు నీయొద్దనుంచెదవా?

(ఇచ్చి ధనుస్సునొద్దకు నిమ్మళముగఁబోవును.)

జన—(తనలో)అన్నియుననుకూలముగనున్నవి. ఈధనుస్సేమి చేయునో?

గీ. హర! శశాంక రేఖాధర! యాశ్రితార్తి
హర! యెపుడు నైహికపు దేవు లాట గడుగ
నెదియు నొకటికోరెద క్షమి యింపు మిపుడు
సీత రామున కిల్లాలిఁ జేయుమయ్య.

రాము—(గద్దెనుఁ జేరి ప్రదక్షిణమునుఁ జేయును.)
హర! త్రిపురహర! గజదైత్య హర! పదాబ్జ
భక్తకృతపాపచయ హర! ప్రసవబాణ
విపులమద హర! భూమీశ తపవనహర?
ఏను నీవిల్లువంతు క్ష మింపుమయ్య.

శాన—(తనలో) రామప్రభూ! మీకులదేవతలు మిమ్మిట్లు సఫలమనోరథులఁ జేయుదురుగాక!

రాము—(తనలో) విల్లెట్లు వంచెదనో యని జానకి నన్నుఁ గ్రీగంటఁజూచుచున్నది. ఆహా! కృతార్థుఁడనుగదా! (ప్రకాశముగా) విల్లందుకొనుటకనుజ్ఞయేకదా?

విశ్వా—హరప్రసాదోస్తు.

రాము—ఇదుగో. (పూలమాలికను జేతితో నెత్తును.)

(లక్ష్మణుఁడుతక్క నందఱు నవ్వుదురు.)

లక్ష్మ—ఆహా! ప్రమాదము. రామమూర్తి సీతాకుసుమకోమలవిన్యస్తహృదయాబ్జుఁడై పుష్పమాలికనెత్తెనుకాఁబోలు. (కోపముతో) ఆయనయభిప్రాయము నెఱుఁగకుండ నట్లనవ్వుట న్యాయమా? రాజేంద్రా! నీవామాలికఁ దీసికొని శ్రీసీతాదేవికిమ్ము దాని నేమి చేయవలయునో ఆమెయే యెఱుఁగును.

జన—(తీసికొని) అనూ్మ! ఇది తీసికొనుము.

రాము—(ధనుస్సును రెండు చేతులతో నెత్తును.)

జనక—ఆహా! ఆహా! ఈమాత్రము చేయఁగలిగితివి. ఇంక వంచినట్లే.

సీత—(అప. మృదులతో) కార్తవీర్యార్జునుఁడుసహస్రబాహువులతో గింజుకొనిన నొక్క కోటిద్దైన లేదినది కాదు.

విశ్వా—రామచంద్రా! ఏల సందేహింతువు?

రామ—మహాత్మా! విల్లు మిగుల పాతది, బెండువలె నున్నది. వంచుమని యనుచున్నారు. ఏమియగునోయని సంకోచించుచున్నాను.

జన—సెబాస్! మహావీరాగ్రణీ! సెబాస్! లోకోత్తరసత్ప్రభావా!—

సీత—(తనలో) సందేహింపకుము—వంచుటనీశక్తిని బరీక్షించుటకొఱకుగాదు. లోకులకు నీప్రభావముఁ దెలియఁజేయుట కొఱకు కాదు. నన్నుఁజెట్టపట్టుటకొఱకు. శ్రీరామచంద్రా! వేగముపఱుము. పడఁకుచున్న గాలుసేతులతో జాలసేపు నిలువబడ లేకుంటిని!

రాము—(వింటినెడమచేతఁగొని నారి నెక్కువెట్టఁ జూపుమను. ధ్వనితో విల్లు పగులును.)

జన—విఱుచుట వంచుటకంటెఁ బైమెట్టుకదా! (సీతవంకఁ దిరిగి) అమ్మా! చూచెదవేల?

సీత—(పఱుగునవచ్చి రాముని మెడలోఁ బుష్ప మాలికను వైచును.)

విశ్వా—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జన—జయా! కల్యాణరాఘవా!

శత—జయా! కల్యాణరాఘవా!

లక్ష్మ—జయా! కల్యాణరాఘవా!

జాన—తండ్రీ! నేనింక మాయమ్మయొద్దకుఁబోవుదును.

(పోఁబోవును.)

జన—అమ్మా! కొంచెముసేపువఱకుండుము. మృదులా! నీవు లోని మంగళపుటారతి పళ్ళెరమును వేగఁదెమ్ము (మృదులపోవును.)

విశ్వా—అగ్రావసరమున నయిదవవధన్యత యేదియోచెప్పెద నంటినే! అది యిదియే.

జన—మహాత్మా! ఈశుభమునకంతయు మీయనుగ్రహమే మూలకందము.

శత—ఒకనియిల్లు నిలువఁబెట్టినసుకృతమెంత సద్యఃఫలప్రద మయినది!

రాము—తమ్ముఁడొక్కఁడును గొలఁదిదూరమున నిలువఁ బడినాఁడు. నేనాతని సింకఁ జేరవచ్చునా?

జన—ఇదిగో! వధూవరులకు నివాళులయినపిమ్మట—

(మృదుల పళ్లెరముతోఁ బ్రవేశించును.)

మంగళపుటారతి—సురట.

మృదుల— మంగళం శ్రీజానకీరాములకు మంగళం

జనక కనకరాశిజానకికి, జలజాప్తకులరామచంద్రునకు, మానితశుభ

గుణమాణిక్యములకు మీకు మంగళం

హాటకహారి దేహలతకు తాటకమరణ సంధానునకు । పాటలాధర

మణి భాసితులకు మీకు ॥మంగళం॥

పురహరభక్తునికి పుత్రికకు హరచాప సంపాటనాఢ్యునకు। కర
మరుదగు వధూవరులకు నిరువురకు ॥మంగళం॥

రాము—తన మెడలోని రత్నహారమునుదీసి పళ్ళెరములో నుంచును.

జనక—మృదులా! బాగుగ బాడితివి. శివభక్తుని పుత్రికకు శివధనుఃఖండనునకుఁ గల్యాణమగుటచేతనే వధూవరులు కరమరుదగువారుకారు. అయోనిసంభవకు నహల్యాచాపవిమోచనునకుఁగల యిక గలుగుటచేననికూడ చెప్పవచ్చును.

మృదు—చిత్తము! ఇదిగో! ఈరత్నహారము మీయల్లుఁడు గారు నాకుఁ గటాక్షించినారు.

జన—అల్లుఁడుగా రిచ్చినారనఁగ గూఁతు రీయలేదనియా? అమ్మా!

జాన—(ముత్యాలహారమిచ్చును.) తండ్రీ! నేను లోనికేగెదను. (మృదులతోఁబోవును.)

రామ—(అపవారించి లక్ష్మణునిఁగాఁగిలించుకొని) ఈరాజేంద్రునికింకను గూఁతులున్నారఁట కాదా—సిగ్గుపడెదవేల? తమ్ముఁడా!

విశ్వా—ఊర్మిళా, మాళవీ. శ్రుతకీర్తులను లక్ష్మణ, భరత, శత్రుఘ్నులకు వరుసగనిచ్చి సీతాకల్యాణముతో నీమూఁడు వివాహములు శీఘ్రముగఁ జేయుము.

జన—మూహూర్తము స్థిరపఱచెదు. దశరథునితో నిట్లు వియ్యమొందఁగలభాగ్యము మీకరుణచే లభించెను. వెంటనే శుభలేఖలను వ్రాయించి దశరథమహారాజునకుఁ బంపించెదను.

విశ్వా—తథాస్తు. మేముమానివాసములకింకఁ బోయెదము. జానకీరామా! రామానుజా! నావెంటరండు.

జన—(రామలక్ష్మణులఁ గౌగిలించుకొని) వెళ్ళుఁడు. (విశ్వామిత్రుఁడు రామలక్ష్మణులతో నిష్క్రమించును)

శతా—నేనాశ్రమమునకుఁ బోయి మాతల్లిగారిఁ గాంచెదను.

జన—చిత్తము. (శతానందుఁడు పోవును)

గీ. వృక్షమునభీతినొకపక్షి ♦ యెగిరిపోవ
నన్ని పక్షులు నెగిరిన ♦ యట్లుగాఁగ
చిత్తమునఁగల్గు నొకచింత ♦ చెదరిపోవ
చింతలన్నియొకప్పుఁడు ♦ చెదరిపోవు ||

అంతఃపురమీదినమున నెంతకలకలలాడుచుండును!

గీ. అంతిపురిరాణిమున్నటి ♦ హాస్యహాస్య
లన్ని 'యహహా' లుగామారు ♦ నందుఁగాదె?
అమ్మలక్కలమున్నటివైన ♦ బుగ్గపోట్లు
ముక్కువ్రేళులుగనుమారి ♦ పోవుఁగాదె.

ఈవినోదమును నేను గూడఁజూచెదను.

(నిష్క్రమించును.)

శ్రీ

కల్యాణరాఘవము.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—సాకేతపురము.

ప్రవేశము—శంకరుఁడు.

శంక—ఇచ్చినాఁడు ఉల్లిపొరవంటి యొక్కటే గుడ్డ. చేసినాఁడు నాల్గు పెండ్లిండ్లు నాల్గుకుంచెముల నివ్వరిధాన్యము మూటఁగట్టునటికి బట్టయున్నగుడ్డ నీయకపోయిన నేదేవుఁడిచ్చినాఁడు. నారాయణా! నారాయణా!

నారా—(ప్రవేశించి) ఏమోయీ! శంకరా! ఏమి చేయుచున్నావు?

శంక—ఏమున్నది? ఏడ్చుచున్నాను. వసిష్ఠగురువుగారిశిష్యుఁడను వియ్యంకునిగారిగురువుగారి శిష్యుఁడనుగదా! ఆమాత్రపుఁజిన్న పెద్ద తారతమ్యమునకైన లేదా? ఇదిగో! ఈగుడ్డనా జనకచక్రవర్తి నాకిచ్చుట! చదువులో గట్టిలేకపోవచ్చునుగాని యాశ్రయించిన కొమ్మ గట్టిదే కాదా! నీకేమి యిచ్చినాఁడు?

నారా — రెండు కాశ్మీరపు సేలువలిచ్చినాఁడు. మూఁడుపట్టు గోముఖములిచ్చినాఁడు. రెండు మృగచర్మము లిచ్చినాఁడు. రెండు పావుకలజోళ్లనిచ్చినాఁడు. ఇంకనేమేమో—

శంక — ఇయ్యఁడానుజీ-మీగురువుగారు మాటమేకు. మావసిష్ఠయ్యవట్టి మేకుముక్క! శిష్యునకుసరియైనబహుమానకృతినీయనియెడలఁ దనకిచ్చిన బహుమతులఁగూడ గిరగిరదిప్పి యిచ్చినవానిమొగము మీఁద గొట్టునిర్భయస్వభావముగల వాఁడుమీగురుఁడు. ఇఁక మా యయ్యవాగు తనకీయకున్నసరే. తనశిష్యునకీయకున్నసరే. కణగు లేదు మొనగు లేదు. చూపెఱుపు లేదు. మాటచుఱుకు లేదు.

నారా — అట్లందు వేల? మనగురువులనుబట్టి మనకిచ్చినారా! పండితసంభావనకు నీవునేనుఁగూడ సిద్ధపడితిమి. పరీక్షాధికారులు నాకొసఁగవలసినట్లు నాకొసఁగినారు. నీకీయవలసినట్లు నీకిచ్చినారు. ఇదిజనకచక్రవర్తిగారికేమి తెలియును ఇందులో మనగురువులకేమి జోక్యమున్నది. వెనుకనేమైనను నిన్న జరిగినగృహప్రవేశమహోత్సవములలో నీకమూల్యబహుమానకృతులు లభించినవికావా?

శంక — నల్గురుకొడుకుల పెండ్లిండ్లయ్యెను; నల్గురుకోడండ్రింటి కొక్కసారి వచ్చుటయ్యెను. నేనుకులపురోహితునిశిష్యుఁడనైతిని. గృహప్రవేశోత్సవములలో నామాత్రపుబహుమానములైన నాకు లేకుండవలయునా? మీవిశ్వామిత్రగురువుగారుమిథిలాపురమునుండితిన్నఁగఁదనయాశ్రమమునకే పోయెనఁటఁటివికాఁదా? సాకేతపురమునకు దిరుగనేల వచ్చినారు?

నారా — మీరాజుగారి బలాత్కృతిచేత యిచ్చటివేడుకలు చూచుటకువచ్చినారు.

శంక—అవి యయినవికావా ?

నారా—ఈదినమే ప్రయాణము. రాజుగారియొద్ద సెలవు తీసి కొనుటకు వెళ్ళినారు.

శంక—మాగురువుగారుకూడఁ గోటలోనేయున్నారా ?

నారా—లేరు.

శంక—అటులైన వెంటనే యాయన పరిచర్యకై నేను బోవలయును.

నారా—నేను గోటముందుఁ గనిపెట్టియుండి రాజుగారితో మాటలాడి రావేగమే మాగురువుగారిని గలిసి మాయాశ్రమమునకుఁ బోయెదను. సెలవు.

శంక—మంచిది ; దయయుంచుము.

(నిష్క్రమింతురు.)

ఇది విష్కంభము.

షష్ఠాంకము.

ప్రదేశము—రాజసభ.

ప్రవేశము—దశరథుఁడు, విశ్వామిత్రుఁడు.

విశ్వా—ఊఁ! హూ! ఊఁ! హూ!

దశ—ఇఁక లెక్క మూఁడు దినములుమాత్రమాగుఁడు.

విశ్వా—ఇఁక నాఁగ వీలులేదు. వదాన్యాగ్రగణ్యుఁడవై రామలక్ష్మణుల నీవు నాకిచ్చిననాఁడీయూరు వచ్చితిని. చాలకాల మయినది.

దశ—నాదాతృత్వ మనుగనక్కఱలేదు. నేను మీయెడలఁ గఠినుఁడగు ఋణప్రదాతవలె నాచరించితిని.

విశ్వా—ఏల?

దశ—రెండువస్తువులు మీకప్పనిచ్చితిని. తిరుగ నాయువస్తువులఁ దీసికొంటినిగాదా!

విశ్వా—ఇచ్చిన యసలు మొత్తమునే భద్రముగ నీకుఁ దిరుగ నీయలేనని మొదటఁ గొంత జడిసితివికావా!

దశ—క్షమింపవలయును. మీప్రభావ మెఱుఁగక —

విశ్వా—కాదు. రామచంద్రుని ప్రభావ మెఱుఁగకయనుము. అతఁడు పరశురామగర్వభంగ మెంతవిలాసముగఁ జేసెనో కన్నాఱఁ జూచితివికాదా!

దశ—మహాత్మా! చూచితిని. ఇప్పటికాసన్నివేశము తలఁచుకొన్న నొడలు గగురుపొడచుచున్నది.

విశ్వా—పుత్త్రమాహాత్మ్యముచే ఘనతనొందు తండ్రులలో నీవు పరిపరిధముండవు. ఉత్తమోత్తముండవు. జ్ఞానముసుఁబట్టియేకర్మమునకాధిక్యము.

దశ—నేనే మీవెంటవచ్చియుండు నెడలఁ దాటకాదులఁ జంపినను గౌతమకాంతాశాపవిమోచనముఁ జేసియుండఁగలన్నా!

విశ్వా—ఇఁక నట్టి మాటలేల! నేనిప్పుడే బయలుదేఱి యాశ్రమమునకుఁ బోవలయును

దశ—ఒక్క అరగడియ సేపయినను నుండరా?

విశ్వా—నీయుక్త నెంత సేపుకూర్చుండినఁ గూర్చుండవలయునని యేయుండును. కాని ప్రయాణముహూర్తము సమీపించినది. పోవలయును.

దశ—నమస్కారము.

విశ్వా—కల్యాణమస్తు. అయిననిక్కడ నింక నేనుండి చేయవలసినదేమున్నది.

దశ—సమకూర్పవలసిన శుభములన్నియుసమకూర్చ నేకూర్చరాదు. ఒక్కమునవి.

విశ్వా—అదేమి?

దశ—నేను పెద్దవాఁడనైతిని. రామచంద్రునకుఁ బట్టాభిషేకముచేసి నేను మీవెంటనే మీయాశ్రమమునకు రానెంచితిని. అందులకే మిమ్ము మూఁడు దినములుండు నాగుఁడని నేను బ్రార్థింతిని.

విశ్వా—అర్ధసమయమున నదియునగును. తొందరయేల?

దశ—తలఁచుకొన్నపని యెంతత్వరగనైననంత మంచిదికాదా?

విశ్వా—ఈమాట యిప్పటికి నాప్రయాణమునకై వరి కీయుదును. నేను బోవుచుంటిని. ఇంకఁ గావలసిన దేమి ?

శ్రీ—కృతార్థుఁడనైతిని. ఏమియువలదు. ఐననిట్లుకోరెదను

గీ. ధరణి యీతిబాధలు లేక ♦ తనరుఁగాక !
పరిజల యన్యోన్య వైరము ♦ ల్బాయుఁగాక !
కవిత రాజపోషణమునఁ ♦ గ్రాలుఁగాక !
నీతిపాలనమున రాజు ♦ నెగడుఁగాక !

విశ్వా—తథాస్తు! తథాస్తు!

(నిష్క్రమింతురు.)

సంపూర్ణము.

